

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1931:17
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

UTREDNING OCH FÖRSLAG
RÖRANDE
FORTSÄTTNINGSSKOLANS
ORGANISATION

AVGIVNA AV
1929 ÅRS FORTSÄTTNINGSSKOL-
SAKKUNNIGA

S T O C K H O L M

1 9 3 1

Statens offentliga utredningar 1931

Kronologisk förteckning

1. Sammandrag av yttranden över 1927 års prästlönerregleringssakkunnigas betänkande rörande nya grunder för lagstiftningen om prästerskapets avlöning och förvaltningen av den därtill anslagna egendomen. Idun. 622 s. **E.**
2. Utredning och förslag rörande läroböcker vid de allmänna läroverken och med dem jämförliga läroanstalter. Norstedt. 131 s. **E.**
3. Betänkande med förslag angående arbetslöshetens motverkande genom beredskapsarbeten. Norstedt. 81 s. **S.**
4. Utredning och förslag av frågorna om ytterligare inskränkningar i den nuvarande folkskoleseminarieorganisationen samt om statens övertagande av de utav landstingen och vissa städer upprätthållna småskoleseminarierna m. m. Norstedt. (2), 215 s. **E.**
5. Utlåtande angående utförelsebevissystemets verkningar m. m. Marcus. 25 s. **Jo.**
6. Jordbruksutredningens betänkanden. 4. Betänkande angående åtgärder för fjäderfäskötselns främjande. Beckman. vj, 109 s. **Jo.**
7. Jordbruksutredningens betänkanden. 5. Statistisk översikt över det svenska jordbrukets utveckling och läge. Av E. Høijer. Marcus. 74 s. **Jo.**
8. Ny värmeledning samt elektrisk belysningsanläggning i Nationalmuseumbyggnaden i Stockholm. Stat. Repr.-anst. 43 s. **K.**
9. Lagberedningens förslag ang. vissa internationella rättsförhållanden. 2. Förslag till konvention mellan Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge om erkännande och verkställighet av domar, m. m. Norstedt. 39 s. **Ju.**
10. Betänkande med förslag till lag om vård av vissa skogar inom Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker m. fl. områden. Marcus. iv, 398 s. **Jo.**
11. Utredning med förslag angående premiering av välskötta mindre skogsbruk. Hægström. 66 s. **Jo.**
12. 1928 års lönekommitté. Betänkande med förslag till avlöningsreglemente för extra ordinarie och extra tjänstemän, tillhörande den civila statsförvaltningen m. m. Norstedt. vj, 181 s. **Fi.**
13. Utlåtande över utkast till näringslag. Marcus. 28 s. **H.**
14. Förslag till växellag m. m. Norstedt. 254 s. **Ju.**
15. Provdebitering av fyr- och båkavgift samt sjömanshusavgift. Marcus. 64 s. **H.**
16. Riktlinjer för vinnande av viss koncentration inom det svenska fångvårdsväsendet. Av S. Hagströmer. Marcus. vj, 162 s. **Ju.**
17. Utredning och förslag rörande fortsättningsskolans organisation. Hægström. 94 s. **E.**

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = ecklesiastikdepartementet, **Jo.** = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1931:17
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

UTREDNING OCH FÖRSLAG

RÖRANDE

FORTSÄTTNINGSSKOLANS
ORGANISATION

AVGIVNA AV

1929 ÅRS FORTSÄTTNINGSSKOL-
SAKKUNNIGA

STOCKHOLM 1931
IVAR HEGGSTRÖMS BOKTRYCKERI A. B.

312151

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

FOR THE YEAR 1911
OF THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Ecklesiastikdepartementet.

Genom beslut den 5 juli 1929 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för ecklesiastikdepartementet att *dels* tillkalla högst fyra sakkunniga för att inom departementet biträda med en av riksdagen i dess skrivelse den 25 maj 1929, nr 214, begärd utredning angående rätt för sådana lärjungar från heltidsläsande folkskolor, som med fullständigt avgångsbetyg genomgått sjunde klass, i vilken tillämpats för dylik klass särskilt utarbetad kursplan, att erhålla befrielse från fortsättningsskolplikt, ävensom verkställa utredning och avgiva yttrande och förslag över andra i samband med den av riksdagen äskade utredningen uppkommande frågor rörande fortsättningsskolans organisation, *dels* utse en av de sakkunniga att såsom ordförande leda de sakkunnigas förhandlingar, *dels* ock, om så skulle visa sig erforderligt, tillkalla särskild sekreterare eller uppdraga åt en av de sakkunniga att tillika tjänstgöra såsom sekreterare.

Den 6 juli 1929 beslutade dåvarande departementschefen jämlikt nämnda bemyndigande att såsom sakkunniga för verkställande av ifrågavarande utredning tillkalla ledamoten av riksdagens andra kammare lantbrukaren Sven Bengtsson, Norup, ledamoten av riksdagens andra kammare ombudsmannen August Vilhelm Sävström, Bollnäs, ledamoten av riksdagens första kammare hemmansägaren Karl Emil Andersson, Eliantorp, och ledamoten av riksdagens andra kammare redaktören Birger Petersson, Lerbäcksbyn. Åt Bengtsson uppdrogs att såsom ordförande leda sakkunnigas förhandlingar.

Såsom sekreterare hos de sakkunniga har jämlikt departementschefens bemyndigande tjänstgjort undervisningsrådet J. E. Engvall.

Innebörden av det åt de sakkunniga lämnade uppdraget framgår av föredragande departementschefens yttrande till statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden den 5 juli 1929. Departementschefen yttrade bland annat: »Bestämmelserna rörande fortsättningsskolans anordning hava efter sin tillkomst år 1918 sedermera blivit underkastade väsentliga jämkningar. Dels har övergångstiden för den obligatoriska fortsättningsskolans genomförande utsträckts utöver vad från början var beräknat, dels hava vissa modifikationer vidtagits i avseende å fortsättningsskolekursens längd, dels ock hava andra förändringar kommit till stånd beträffande fortsättningsskolans anordning och undervisningstidens förläggning, alla

avsedda att underlätta fortsättningsskolans anpassning efter förhållandena på olika orter. Vid genomförande av de ändringar i fortsättningsskolans organisation, som sålunda av riksdagen beslutats, hava betydande meningsskiljaktigheter kommit till uttryck, och vitt skilda uppfattningar torde alltjämt göra sig gällande i avseende å den lämpligaste organisationen av denna skolform. Det synes mig angeläget att söka tillse, i vad mån man kunde erhålla en anordning av denna skoltyp, genom vilken möjlighet kunde vinnas för ett skäligt hänsynstagande till dessa skiftande uppfattningar. Därvid bör dock eftersträvas, att fortsättningsskolans betydelsefulla uppgift ej varder rubbad eller att en ändrad organisation ej medför försämringar i resultatet av denna skolas undervisning. Men av vikt är att utröna, huruvida ej en smidigare anpassning av fortsättningsskoleundervisningen efter förhållandena på olika orter skulle kunna ernås, varigenom säkerligen mycket av det motstånd, som rests mot denna skolform, skulle kunna användas och skolan, ostörd av oupphörligt återkommande ändringar i dess organisation, skulle kunna vinna i konsolidering och följaktligen gå en lugn utveckling till mötes.

Jag vill vidare erinra om ett sedan någon tid under Kungl. Maj:ts prövning vilande ärende angående en centralisering av fortsättningsskoleväsendet — huvudsakligen gående ut på att i glest befolkade trakter av landet möjliggöra ett sammanförande av de skolpliktiga barnen till ett färre antal skolor genom att av statsmedel bestrida kostnaderna för skolskjutsar eller inackordering. I denna fråga har skolöverstyrelsen den 29 september 1928 avgivit utlåtande och förslag, över vilket vidare statskontoret den 22 november 1928 yttrat sig. Detta spörsmål synes mig tarva en närmare omprövning och i allt fall en mera ingående utredning, innan förslag i ämnet kan föreläggas riksdagen.

Det synes mig ej minst ur synpunkten av fortsättningsskolans framtida utveckling önskligt att med den av innevarande års riksdag begärda utredningen rörande befrielse i visst fall från plikten att genomgå fortsättningsskola kombineras en undersökning angående vissa andra av mig nu antydda spörsmål i fråga om fortsättningsskolans organisation.»

Sakkunniga sammanträdde första gången den 20 augusti 1929.

Med vederbörligt tillstånd hava samtliga eller några av de sakkunniga, åtföljda av sekreteraren, i studiesyfte besökt följande trakter: I december 1929 skoldistrikt i sydöstra Skåne, i januari 1930 Borås stad, skoldistrikt å landsbygden i södra delen av Älvsborgs län, Ängelholms stad och trakten däromkring samt Malmö stad, i mars månad 1930 Spånga och i april Eskilstuna stads skoldistrikt samt slutligen i juli månad 1930 ett flertal skoldistrikt inom Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län.

Under resorna till Skåne, Borås, Eskilstuna och Spånga hava sakkunniga särskilt tagit kännedom om folk- och fortsättningsskolväsendets organisation, där folkskolan är sjuårig heltidsläsande enligt A-form eller

B-form. För undersökningar angående lämplig organisation av den fortsatta undervisningen, där folkskolan är halvtidsläsande, besöktes i Älvsborgs län såväl sexåriga som sjuåriga halvtidsläsande folkskolor. Studieresan till Norrland avsåg i främsta rummet utredningar angående fortsättningsskolväsendets centralisering. Under resorna hava sakkunniga besökt sammanlagt 36 skoldistrikt och i alla dessa distrikt rådgjort med skolråd eller skolstyrelse och även med lärare och andra för skolväsendet intresserade personer. Vederbörande statens folkskolinspektör har i allmänhet åtföljt de sakkunniga och lämnat erforderliga upplysningar.

Enligt särskilt uppdrag har sakkunnigas ordförande under fyra dagar företagit resor inom Kristianstads och Malmöhus län för att studera den av International Education Board delvis bekostade klubbverksamheten bland jordbrukarungdomen. Angående denna studieresa avgavs särskild redogörelse den 11 september 1930.

Med vederbörligt tillstånd kallades samtliga statens folkskolinspektörer och de kommunala folkskolinspektörerna i städer, som ej deltaga i lands-ting, till sammanträde med sakkunniga den 30 november 1929. Vid sammanträdet förekommo ingående överläggningar angående fortsättningsskolväsendets organisation. Angående centraliseringsfrågan rådgjorde sakkunniga vid sammanträde den 28 april 1930 med ett antal riksdagsmän från Norrland. I övrigt hava sakkunniga flera gånger konfererat med överdirektören W. Ekeroth angående förhållandet mellan lantbruksklubbarna och fortsättningsskolan samt med konsulenten hos skolöverstyrelsen Ingeborg Walin och andra på ifrågavarande område erfarna personer.

För att tagas under övervägande vid fullgörandet av det åt de sakkunniga lämnade uppdraget hava till de sakkunniga överlämnats följande handlingar:

Riksdagens skrivelse den 25 maj 1929, nr 214, med skolöverstyrelsens underdåniga yttrande den 18 juni 1929 i anledning av nämnda riksdags-skrivelse;

Skolöverstyrelsens underdåniga framställning den 28 december 1926 angående anordnande i vissa fall av fortsättningsskola jämväl för mindre folkskolas lärjungar m. m. samt statskontorets underdåniga utlåtande den 3 februari 1927 över framställningen;

Skolöverstyrelsens underdåniga utredning och förslag den 28 september 1928 angående fortsättningsskolväsendets centralisering jämte statskontorets underdåniga utlåtande däröver den 22 november 1928;

Skolöverstyrelsens underdåniga utredning och förslag den 28 februari 1927 angående åtgärder mot s. k. skolstrejker samt däröver hörda myndigheters underdåniga utlåtanden;

Kristianstads läns hushållningssällskaps förvaltningsutskotts underdåniga skrivelse den 24 juli 1930 angående International Education Boards lantbruksklubbarbete bland landsbygdens ungdom;

Underdånig framställning från målsmän för vissa minderåriga i Ekeby församling angående befrielse från vidare skolgång i fortsättningsskolan samt vederbörande myndigheters i anledning därav avgivna underdåniga yttranden med framhållande av vissa önskemål i fråga om jämkningar i gällande bestämmelser angående fortsättningsskolplikt;

Skolöverstyrelsens underdåniga hemställan den 31 mars 1931 med anledning av skrivelse från skolrådets ordförande i Söderby-Karls skoldistrikt angående ändrade grunder för tilldelande av statsbidrag till skolskjutsar;

Underdånig framställning den 9 april 1931 från Härslövs församlings fortsättningsskolstyrelse angående befrielse från skyldighet att inrätta tvåårig fortsättningsskola.

Därjämte har av Kristligt-nationella riksdagsgruppen till sakkunnigas förfogande ställts materialet från en genom utsändande av frågeformulär till omkring 350 skolrådsordförande år 1929 verkställd undersökning angående fortsättningsskolan, varförutom skrivelser rörande fortsättningsskolväsendets organisation inkommit från ett flertal skolmyndigheter, föreningar och enskilda.

Sedan de sakkunniga nu avslutat sitt utredningsarbete, få de härmed vördsamt överlämna utredning och förslag rörande fortsättningsskolans organisation.

Stockholm den 29 maj 1931.

Sv. BENGTTSSON.

AUG. SÄVSTRÖM.

KARL ANDERSSON.

BIRGER PETERSSON.

/ J. E. Engvall.

BETÄNKANDE.

1. Kort översikt av fortsättningsskolans uppkomst och utveckling.

Redan i vårt lands första folkskolestadga av år 1842 antydde, att undervisning borde meddelas även den ungdom, som avgått från folkskolan, och år 1864 utfärdades ett kungl. cirkulär, genom vilket skolråden ålades tillse, att för de barn, som avgått från folkskolan, tillfälle bereddes att på bestämda tider under lärares ledning dels underhålla redan förvärvade kunskaper, dels ock däri ytterligare förkovra sig. Den på grund härav anordnade undervisningen hade i allmänhet karaktären av repetitionsförhör, och någon egentlig betydelse fick knappast fortsättningsskolan förrän 1877 års riksdag beviljat statsbidrag till avlönande av lärare vid fortsättningsskolor och Kungl. Maj:t i samband därmed utfärdat vissa föreskrifter angående skolans verksamhet. Enligt dessa föreskrifter, som i stort sett oförändrade gällde till och med år 1918, förelåg icke skyldighet för skoldistriktet att inrätta fortsättningsskolor, och icke heller hade lärjungarna skyldighet att deltaga i den fortsatta undervisningen, där sådan anordnades. Fortsättningsskolan var således fullt frivillig från såväl skoldistriktens som lärjungarnas sida. Häri skedde dock år 1917 den förändringen, att skoldistriktet erhöles befogenhet besluta, att samtliga barn inom skoldistriktet, vilka genomgått den för folkskolan bestämda lärokursen eller inhämtat motsvarande kunskaper, skulle vara pliktiga att under högst 360 timmar deltaga i den fortsatta undervisningen.

*Frivillig
fortsättnings-
skola.*

I verklig mening obligatorisk blev fortsättningsskolan i vårt land genom beslut av 1918 års riksdag. Enligt den på grund av nämnda riksdagsbeslut av Kungl. Maj:t den 16 september 1918 utfärdade stadgan för fortsättningsskolan är nämligen varje skoldistrikt skyldigt att upprätta en eller, där förhållandena sådant påkalla och medgiva, flera fortsättningsskolor, och envar lärjunge, som med fullständigt avgångsbetyg lämnat den egentliga folkskolan eller på annat sätt inhämtat motsvarande kunskaper, är pliktig inträda i fortsättningsskolan, såvida han ej åtnjuter annan jämförlig undervisning. För lärjungar, som genomgått mindre folkskola, skall mindre fortsättningsskola anordnas, och lärjungar, som genomgått folkskola utan att erhålla fullständigt avgångsbetyg, skola hänvisas till repetitionsskola. Mindre fortsättningsskolor och repetitionsskolor sammanföras under den gemensamma benämningen ersättningsskolor. Beträffande fortsättningsskolplikten i övrigt bestämdes 1918 bland annat, att den efter beslut av vederbörande skoldistrikt skall omfatta minst 360 och

*Fortsättnings-
skolan blir
obligatorisk.*

högst 540 timmar, fördelade på *två* — undantagsvis efter särskilt medgivande *tre* — årskurser, dock att skolplikten i varje fall upphör, då den skolpliktige fyllt 18 år.

Ändrade bestämmelser rörande 1918 års fortsättningskola.

Nu nämnda grundläggande bestämmelser hava genom riksdagens beslut 1925 och 1928 ändrats därhän, att fortsättningsskolan kan, där den grundas på sjuårig folkskola, anordnas med allenast en årskurs. Lärotiden i sådan ettårig fortsättningsskola skall omfatta minst 360 timmar men kan efter prövning av skolöverstyrelsen begränsas till 180 timmar för lärjungar, som genomgått antingen sjunde årsklassen i heltidsläsande folkskola, åttonde klassen i halvtidsläsande folkskola eller en årskurs i folkskolans högre avdelning. Vid denna prövning skall skolöverstyrelsen tillse, att undervisningen under sjunde respektive åttonde folkskoleåret samt i förekommande fall första året av folkskolans högre avdelning så ordnas, att under detsamma inhämtas minst så mycket av det för ifrågasvarande typ av fortsättningsskola särskilt föreskrivna kunskapsstoff, som eljest skulle hava inhämtats under det första året av fortsättningsskolan. Därjämte beslutade 1928 års riksdag, att undervisningen i fortsättningsskolan må efter medgivande av Kungl. Maj:t kunna till en del förläggas till det läsår, under vilket lärjungarna avgått från folkskolan.

Den obligatoriska fortsättningsskolans numera införd i alla skoldistrikt.

Angående den tid, inom vilken den obligatoriska fortsättningsskolan skulle vara allestädes införd, bestämde 1918 års riksdag, att skoldistriktet skulle senast vid utgången av år 1924 hava på sätt i stadgan föreskrives ordnat den fortsatta undervisningen, såvida icke Kungl. Maj:t i större eller mindre mån för viss tid medgivit skoldistrikt befrielse från vad enligt stadgan eljest ålåg distriktet. Genom beslut av 1923 års riksdag utsträcktes övergångstiden till utgången av år 1926. Under år 1927 eller senast 1928 hava fortsättningsskolor inrättats i samtliga skoldistrikt, som ej redan tidigare ordnat den fortsatta undervisningen, och under år 1929 infördes följaktligen fortsättningsskolans andra årskurs även i de skoldistrikt, där man i det längsta dröjt med att upprätta fortsättningsskolor. Uppskov med fortsättningsskolpliktens ikraftträdande har icke behövt ifrågakomma beträffande skolområden med egentliga folkskolor. Men ett jämförelsevis stort antal skoldistrikt i övre Norrland har av Kungl. Maj:t för viss tid befriats från skyldigheten att anordna fortsatt undervisning inom de skolområden, där folkskolundervisningen meddelas i mindre folkskolor. Dessa medgivanden utgå i regel med läsåret 1931—1932.

Föreslagna förändringar av fortsättningsskolväsendet.

Utöver de redan beslutade förändringar av 1918 års fortsättningsskola, för vilka här ovan redogjorts, har ett flertal förslag, avseende mer eller mindre genomgripande ändringar av skolans organisation eller beträffande skolplikten, framkommit. På grund av de vid 1927 års riksdag väckta motionerna I: 27 och II: 41, åsyftande att bereda lärjungar i repe-

tionsskola möjlighet att fullgöra hela skolplikten under läsåret närmast efter det, under vilket de avgått från folkskolan, hemställde riksdagen hos Kungl. Maj:t om utredning rörande denna angelägenhet. Samma riksdag anhöll i anledning av motion II: 269, att Kungl. Maj:t måtte taga under omprövning, huruvida sådana ändringar borde vidtagas i folkskolans undervisningsplan, att det sjunde skolårets kursplan komme att inrymma jämväl den kurs, som nu tillhör den tvååriga fortsättningsskolans undervisning. Slutligen anhöll 1929 års riksdag på grund av förslag, som framkommit genom motionerna I: 18 och II: 34, i skrivelse nr 214 hos Kungl. Maj:t om utredning och förslag angående rätt för sådana lärjungar från heltidsläsande folkskolor, som med fullständigt avgångsbetyg genomgått sjunde klass, i vilken tillämpats för dylik klass särskilt utarbetad kursplan, att erhålla befrielse från fortsättningsskolplikt.

Övriga genom motioner i riksdagen framförda förslag rörande ändring av fortsättningsskolans organisation eller av bestämmelserna angående fortsättningsskolplikten hava icke föranlett positiva beslut av riksdagen. De sålunda icke bifallna motionerna hava huvudsakligen åsyftat:

begränsning, där folkskolan är sjuårig halvtidsläsande, av fortsättningsskolplikten till *en* årskurs, omfattande 300 timmar (1928 II: 426) eller 180 timmar (1928 I: 243 och II: 428);

begränsning, även där folkskolan är sexårig, av fortsättningsskolplikten till en årskurs (1925 II: 62), varvid undervisningen borde minskas till 240 timmar (1926 II: 90) eller, med avseende allenast å landsbygden, till 180 timmar (1929 I: 143 och II: 243);

beredande av vidgad befogenhet för de lokala skolmyndigheterna att bevilja enskilda lärjungar befrielse från fortsättningsskolplikt (1926 I: 175 och II: 90 samt 1929 II: 193); samt slutligen

centralisering av fortsättningsskolväsendet (1927 II: 270).

2. Fortsättningsskolan och den sjuåriga heltidsläsande folkskolan.

När 1918 års fortsättningsskola planlades och beslutades, framhölls det med styrka, att det gällde att åstadkomma en *ungdomsskola*, en skola, som förmedlade de minderårigas övergång från skolan till begynnande förvärvsarbete. Det rådde fullständig enighet om att en sådan skola måste i viss mån hava en annan karaktär än barndomsskolan (folkskolan) och att undervisningen i fortsättningsskolan borde i stor utsträckning avse något annat, än vad som ingår i folkskolans lärokurser. I fortsättningsskolan borde lärjungarna föras närmare det praktiska arbetslivet och göras förtrogna med dess uppgifter på ett för deras ålder lämpligt sätt. Även skulle de unga bibringas en fullständigare kunskap om det samhälle, i vilket de leva, och vars angelägenheter de snart skola såsom fullmyndiga

Fortsättningsskolan en ungdomsskola.

medborgare handhava. Arbetskunskap och medborgarkunskap blevo därför fortsättningsskolans huvudämnen, åt vilka den största delen av lärotiden skulle ägnas.

Någon ändring av fortsättningsskolans här ovan i allra största korthet antydda allmänna program har icke ifrågasatts och torde icke heller vara önskvärd. För sakkunniga har det därför gällt att i enlighet med givna direktiv utreda, i vad mån fortsättningsskolan med bibehållande av sin karaktär av ungdomsskola skulle kunna på ett ändamålsenligare sätt anpassas efter förhållandena å de olika orterna och därigenom de fortsättningsskolplikten åtföljande olägenheterna för den enskilde minskas. Därvid hava sakkunniga haft att i främsta rummet utreda och taga ställning till frågan, huruvida den fortsatta undervisningen kan helt förläggas till sjunde klassen i heltidsläsande folkskolor. För erhållande av den mest omedelbara kännedom om de sjuåriga folkskolorna och om förutsättningarna för ett införande i sjunde klassen även av den eljest för fortsättningsskolan avsedda lärokursen hava sakkunniga besökt ett jämförelsevis stort antal skoldistrikt, inom vilka finnas sjuåriga folkskolor av A- eller B-form. Dessa studieresor hava sakkunniga funnit i hög grad ägnade att klargöra de invecklade pedagogiska, organisatoriska och ekonomiska problem, som äro förknippade med den ifrågasatta förändringen av skolväsendet.

*B-skolans
förutsättningar
att över-
taga fortsätt-
ningsskolans
uppgifter.*

I skolor av B-form har läraren som bekant att samtidigt undervisa lärjungar i flera årsklasser. Så t. ex. undervisas i sjuklassig folkskola av första B-formen (den bäst lottade B-skolan) femte, sjätte och sjunde klasserna tillsammans. För att detta skall kunna ske, måste i stor utsträckning s. k. *kursväxling* tillgripas, vilket innebär, att hela den för de tre årsklasserna avsedda lärokursen i visst ämne uppdelas i tre ungefär lika delar, och att alla tre klasserna ett år läsa en sådan del, följande året den andra delen och året därefter den tredje delen. Denna anordning medför, att ett visst kursmoment, t. ex. Amerikas geografi, kommer att av en del lärjungar inhämtas i femte årsklassen, av andra i sjätte och av åter andra i sjunde klassen, beroende på vilket år av växelkursperioden lärjungarna inträda i avdelningen. Emellertid kan icke lärostoffet i dess helhet på detta sätt inordnas i kursväxlingen. En del kursmoment måste alltid inhämtas av lärjungarna i femte klassen, andra mera svårfattliga moment böra föreläggas sjunde klassen ensamt. Vissa timmar måste läraren därför ägna sig huvudsakligen åt *en* klass, medan de andra få arbeta mera på egen hand (tysta övningar), men det ligger i sakens natur, att arbetet icke kan i alltför stor utsträckning ordnas på nu senast angivna sätt. Särskilt är det i sjuåriga skolor av B2-form, där läraravdelningen består av inte mindre än 5 årsklasser, förenat med nästan oöverstigliga svårigheter att meddela undervisning, avsedd allenast för en viss klass.

Nu påpekade förhållanden måste enligt sakkunnigas mening noga be-

aktas, då införande i B-skolornas sjunde klass av fortsättningsskolans lärokurs ifrågasättes. Att låta någon större del av fortsättningsskolkursen ingå i B-skolornas kursväxling kan icke tillrådas. En sådan anordning skulle medföra, att flertalet lärjungar skulle få sig förelagt att inhämta fortsättningsskolkursen redan i femte eller sjätte klassen; således långt innan de genomgått den egentliga folkskolans kurs. Det må i detta sammanhang erinras om att det ända sedan 1877 varit föreskrivet, att till fortsättningsskolorna må lämnas tillträde endast för lärjungar, som fullständigt genomgått folkskolan. Häri bör enligt sakkunnigas mening någon ändring icke ske. Kan alltså fortsättningsskolans kurs icke ingå i femte —sjunde klassernas kursväxling, återstår att söka bereda läraren möjlighet meddela lärjungarna i sjunde klassen särskild undervisning i sådan omfattning, att de kunna anses hava inhämtat den för fortsättningsskolan eljest avsedda lärokursen. Denna motsvarar en lärotid av minst 360 timmar. Man torde dock kunna utgå ifrån att läraren icke skulle behöva ägna fullt så många timmar åt särskild undervisning av sjunde klassens lärjungar, eftersom dessa under den med de övriga klasserna i avdelningen gemensamma undervisningen i de egentliga folkskoleämnena förvärva en del kunskaper, som kunna anses motsvara vad som eljest inhämtas i fortsättningsskolan. Men man kan å andra sidan icke bortse från den omständigheten, att läraren vid sin för sjunde klassen ensamt avsedda undervisning i någon mån hindras därav, att han samtidigt måste leda och övervaka de lägre klassernas tysta övningar. I alla händelser synes fortsättningsskolkursen icke kunna meddelas lärjungarna i B-skolans sjunde klass, såvida icke de lägre klasserna i undervisningsavdelningen i väsentligt större utsträckning, än vad nu är fallet, sysselsätts med tysta övningar. Därmed skulle emellertid resultatet av dessa klassers undervisning allvarligen äventyras. Sakkunnigas undersökningar hava i detta avseende bestyrkt riktigheten av vad som framhållits i motionen I:18 vid 1929 års riksdag, nämligen att det är ogörligt, att i en sjunde klass i en skola av någon av B-formerna meddela fortsättningsskolans kunskapsstoff utan att undervisningen i de övriga klasserna därigenom blir lidande. Sakkunniga utgå alltså i det följande ifrån att bägge årens fortsättningsskolkurser icke kunna förläggas till sjunde klass av B-form.

Helt visst möter det inte lika stora svårigheter att förlägga fortsättningsskolkursen till sjunde klassen i en folkskola av A-form som till motsvarande klass i en B-skola, eftersom läraren i A-skolan icke samtidigt undervisar mera än en årsklass. I varje fall torde fortsättningsskolans kurs i läroämnena modersmålet och naturkunnsighet kunna med relativt tillfredsställande resultat meddelas i A-skolans sjunde klass. Undervisningen i medborgarkunskap borde helst meddelas lärjungarna vid en högre ålder än som nu sker, och givetvis blir denna undervisning mera

Kan A-skolas sjunde klass ersätta allmän fortsättningsskola?

lidande, ju yngre lärjungarna äro. Skillnaden i ålder mellan lärjungarna i fortsättningsskolans andra årskurs och lärjungarna i sjunde klassen är därför ägnad att försvaga resultatet av den till sjunde klassen förlagda undervisningen, särskilt i medborgarkunskap. Likväl torde man, om man helt bortser från fortsättningsskolans uppgift att vara ett stöd för de minderåriga, tills de uppnått en något större mognad, kunna anse, att en sjunde klass, anordnad enligt A-form, kan på ett någorlunda tillfredsställande sätt ersätta en *allmän* fortsättningsskola.

Den yrkesbestämda fortsättningsskolans betydelse.

Fortsättningsskolans kanske viktigaste undervisningsämne är emellertid arbetskunskapen. Vilken betydelse detta ämne tillmätas, framgår därav, att åt detsamma anslås i de yrkesbestämda fortsättningsskolorna minst hälften men i regel omkring två tredjedelar av lärotiden. Så vitt sakkunniga kunnat inhämta, har det också nästan undantagslöst visat sig, att, där fortsättningsskolan gjorts yrkesbestämd och där man hunnit bemästra de svårigheter, som alltid under den första tiden inställa sig, undervisningen i arbetskunskap har tillvunnit sig allmänt erkännande. Sakkunniga hava under sina studieresor fått ett starkt intryck av att det råder en vitt utbredd önskan, att skolväsendets organisation blir sådan, att införandet av undervisning i arbetskunskap i möjligaste mån underlättas. Särskilt påfallande har intresset visat sig vara beträffande flickornas undervisning i husligt arbete, och i vidsträckt kretsar gör sig den meningen gällande, att man bör eftersträva en sådan organisation av den fortsatta undervisningen, att samtliga flickor kunna komma i åtnjutande av undervisning i husligt arbete. Även sakkunniga hava funnit, att ehuru det på grund av lärjungarnas ålder och andra omständigheter i den yrkesbestämda fortsättningsskolan kan meddelas allenast mycket elementär yrkesundervisning, stundom utan åtföljande av praktisk handledning i yrkesarbete, och ehuru en tillfredsställande yrkesutbildning således icke kan ifrågasättas i denna skola, så är likväl undervisningen i arbetskunskap, rätt bedriven, av stort värde för de unga, av vilka blott ett ringa fåtal kan komma i tillfälle att i lärlings-, yrkes-, lantmanna- eller andra motsvarande skolor erhålla en fullständigare utbildning. Sakkunniga hava därför ansett sig böra ägna särskild uppmärksamhet åt frågan, huruvida fortsättningsskolans ersättande med en sjunde folkskoleklass av A-form skulle vara ägnad att befordra eller motverka den fortsatta undervisningens utveckling i allmänt önskad riktning, nämligen så att undervisningen i arbetskunskap alltmera kommer till sin rätt.

Arbetskunskapens inordnande i folkskolans sjunde klass.

Eftersom undervisningen i arbetskunskap bör ansluta sig till det praktiska arbete, som sannolikast kan komma att bli lärjungarnas framtida sysselsättning, uppstår ett jämförelsevis stort antal olika typer av yrkesbestämda fortsättningsskolor. De allmännast förekommande äro sådana, i

vilka meddelas undervisning i husligt arbete, i jordbruk med binäringar (skogsbruk, trädgårdsskötsel m. m.), i handel, i järnmanufaktur, i bergsbruk och järnhantering samt i snickeri. Då yrkesbestämd fortsättningskola i anslutning till jordbruk och skogshantering endast undantagsvis förekommer i samhällen av sådan storlek, att folkskolan där är anordnad enligt A-form, föreligger icke anledning närmare ingå på spörsmålet, huruvida undervisningen i jordbruk skulle kunna överföras till sjunde klassen av sådan folkskola. Bland de övriga nämnda fortsättningsskolorna kan säkerligen den i anslutning till handel lättast ersättas med en sjunde klass. Det för en sådan fortsättningsskola avsedda kunskapsstoffet är nämligen åtminstone delvis av den beskaffenhet, att det kan meddelas även i en jämförelsevis fulltalig skolavdelning och tämligen oberoende av om klassen består av både gossar och flickor. En förutsättning för att denna undervisning skall kunna förläggas till sjunde klassen är dock, att klassläraren är behörig att undervisa i ämnet, vilket för närvarande torde vara fallet med endast ett fåtal i sjunde klassen tjänstgörande lärare.

För undervisningen i den arbetskunskap, som avses i de övriga här ovan omnämnda yrkesbestämda fortsättningsskolorna, måste lärjungarna fördelas i smärre grupper; gossar och flickor kunna icke heller undervisas tillsammans. Arbetskunskapen kan således icke här inordnas i den undervisning, som klassläraren har att meddela den samlade sjunde klassen. I den mån ämnet är av den beskaffenhet, att det med fördel kan behandlas under jämförelsevis korta arbetsperioder, 1 à 2 timmar åt gången, kunna visserligen lärjungarna, fördelade i grupper, undervisas i arbetskunskap en eller annan dag i veckan under eftermiddagarna eller på annan tid, då de ej äro förhindrade av klassundervisningen. Men ordnas undervisningen på detta sätt, tvingas man att starkt begränsa tiden för de olika grupperna, och man kan knappast annat än i undantagsfall förvänta ett tillfredsställande resultat av en på detta sätt anordnad undervisning i arbetskunskap. Skall tillräcklig tid för undervisningen i arbetskunskap ernås, blir det nödvändigt att i erforderlig utsträckning befria lärjungarna gruppvis från den undervisning med den samlade klassen, vari de eljest skulle deltaga. I synnerhet blir detta fallet, då flickorna undervisas i hushållsgöromål. Denna undervisning måste nämligen fortgå 5 à 6 timmar i följd varje gång, alltså under en tid, som tämligen nära motsvarar en hel skoldag. Tillfälle att deltaga i denna undervisning kan beredas flickorna endast genom befrielse från klassundervisningen antingen i det närmaste en hel dag i veckan under hela läsåret eller också fullständigt under omkring sex veckor i följd. Den förra anordningen kan bäst tillämpas i stora samhällen, där antalet avdelningar blir så stort, att lärarinna i hushållsgöromål får full tjänstgöring. I andra samhällen får nog i regel kursen i hushållsgöromål för varje grupp sammanföras till om-

kring sex veckor, under vilken tid lärjungarna icke deltaga i sjunde klassens undervisning.

En flickklass med mer än 30 lärjungar bör vid undervisning i hushållsgöromål uppdelas på 3 grupper; är klassen mindre, kan man nöja sig med 2 grupper. Består åter klassen, som ofta är fallet, av både gossar och flickor, ökas antalet grupper, särskilt om man vill bereda även gossarna undervisning i arbetskunskap eller vill tillmötesgå önskemål angående undervisning i arbetskunskap av flera olika slag. Endast i de större stads-samhällena är det möjligt att anordna undervisningen i arbetskunskap så, att de olika smågrupperna i klassen samtidigt erhålla undervisning i ämnet. Härför fordras nämligen ofta flera fullt utrustade lokaler för fackundervisningen och flera facklärare, som samtidigt stå till förfogande, t. ex. tre skolkök och tre skolköklärarinnor. Dessa förutsättningar äro endast undantagsvis för handen, och därför måste grupperna i regel undervisas i arbetskunskap på skilda tider. Förlägges nu skolköksundervisningen för var och en av grupperna i en på tre grupper delad flickklass till en dag i veckan, återstår det blott 3 dagar i veckan för den odelade klassundervisningen. Pågår däremot skolköksarbetet för varje grupp 6 veckor i följd, får den egentliga klassundervisningen endast $16 \frac{1}{2}$ veckor av läsåret till sitt förfogande. I det ena som det andra fallet kommer klassläraren att under hälften eller mera av lästiden undervisa blott en del av klassen, och han nödgas därför gång efter annan genomgå samma kursmoment för att på det sättet bereda samtliga lärjungar tillfälle att inhämta det väsentligaste av kursen. Sakkunniga finna en sådan organisation av sjunde klassen synnerligen otillfredsställande. Splittringen av klassen måste i hög grad förryeka klassens normala arbete och försämra resultatet av detsamma. Undervisningen i arbetskunskap är också i verkligheten förlagd icke till sjunde klassen utan till särskilda vid sidan av klassen anordnade kurser under ledning av facklärare. Skulle anordningen genomföras i större utsträckning, komme den att få en ekonomisk innebörd, som enligt sakkunnigas mening måste tillmätas betydelse. Klasslärarens avlöning måste givetvis utgå utan hänsyn till att han långa tider undervisar endast en del av klassen; den särskilda läraren i arbetskunskap måste likaledes avlönas, vilket innebär, att för lärjungarnas undervisning under viss tid dubbel lärarlön kommer att utgå. Kostnaderna bliva därför fullt ut lika stora, som om lärjungarna först genomginge en fullständig sjunde klass och därefter en fortsättningsskolkurs, men resultatet måste otvivelaktigt bliva betydligt sämre, eftersom lärjungarnas undervisningstid avsevärt minskas och dessutom endast med svårighet kan utnyttjas.

*Fortsättnings-
skolan bäst
lämpad för
undervisning
i arbets-
kunskap.*

Av det nu senast anförda framgår, att det i regel är förenat med stora organisatoriska svårigheter och betydande kostnader i förhållande till den effektiva undervisningstiden att meddela undervisning i arbetskunskap i

samband med undervisningen i sjunde klassen. Dessa olägenheter skulle utan tvivel medföra, att arbetskunskapen komme att starkt begränsas och mångenstädes helt utelämnas, om sjunde klassen finge ersätta fortsättningsskolans bägge årskurser. Därmed skulle emellertid den fortsatta undervisningen berövas sitt värdefullaste innehåll. Anordningen bör därför icke tillgripas utan tvingande skäl. De här framförda, allvarliga farhågorna rörande arbetskunskapens ställning, om den fortsatta undervisningen helt förlägges till sjunde klassen, grunda sig på vunna erfarenheter. I samband med införandet av sjuårig folkskola har under de senare åren ett flertal skoldistrikt anhållit om medgivande att beträffande sjunde klassen få göra vissa avvikelser från de i undervisningsplanen för rikets folkskolor fastställda läroämnena och kurserna. Dessa framställningar hava uteslutande avsett tillgodoseende av teoretiska ämnen. I intet fall har skoldistrikt, enligt vad de sakkunniga inhämtat, begärt att få till sjunde klassen förlägga undervisning, motsvarande fortsättningsskolans arbetskunskap, utöver vad som enligt undervisningsplanen kan förekomma i vilken folkskola som helst. Detta beror icke på bristande intresse för ämnet utan på svårigheten att inordna detsamma i sjunde klassen, vilket bäst framgår av fortsättningsskolans raskt fortgående utveckling från allmän till yrkesbestämd, och detta icke minst där folkskolan är sjuårig.

Förhållandena inom Sydskånes östra inspektionsområde äro i nyss berörda avseende belysande, varför några siffror anföras därifrån. Redan år 1920, således innan fortsättningsskolor av 1918 års typ i någon nämnvärd utsträckning kommit till stånd, var skolgången inom inspektionsområdet i allmänhet sjuårig, ehuru obligatorisk sjukklassig folkskola ej stadgades i distriktens reglementen. Nämnda år 1920 var undervisning i hushållsgöromål anordnad i samband med sjunde klassen i två skoldistrikt. Tillfälliga kurser för flickor, som avgått från folkskolan, förekommo i två skoldistrikt. År 1929 omfattade folkskolorna 7 obligatoriska årsklasser i 99 av inspektionsområdets 109 skoldistrikt, och i alla dessa distrikt funnos ettåriga fortsättningsskolor. Endast i 10 skoldistrikt voro folkskolorna sexåriga och fortsättningsskolorna tvååriga. I 65 skoldistrikt åtnjöto flickorna i fortsättningsskolan undervisning i hushållsgöromål, medan sådan undervisning i samband med folkskola förekom blott i ett distrikt, varjämte en tillfällig kurs för äldre flickor anordnats. Även för gossarna voro yrkesbestämda fortsättningsskolor anordnade, dock icke i samma utsträckning som för flickorna. Uppenbarligen är det tillkomsten av fortsättningsskolan, icke sjunde folkskoleklassen, som medfört, att undervisning i arbetskunskap och särskilt i husligt arbete kunnat anordnas så allmänt. Detta goda resultat skulle icke hava uppnåtts, om redan från början den bestämmelsen varit gällande, att sjunde klassen kunde få ersätta fortsättningsskolans bägge årskurser. Skulle sådan bestämmelse nu införas, kan man med säkerhet förutse, att i den mån den särskilda fort-

sättningsskolkursen komme att indragas också undervisningen i arbets-kunskap komme att minskas för både gossar och flickor.

*Fortsättnings-
skolans bety-
delse för un-
dervisningen i
husligt arbete.*

Fortsättningsskolans utveckling inom Sydskånes östra inspektions-område är ingalunda enastående. Följande siffror äro i viss mån belysande härför. I yrkesbestämd fortsättningsskola med husligt arbete undervisades under läsåret 1924—1925 omkring 13,800 flickor, läsåret 1926—1927 18,800 och läsåret 1927—1928 25,700. Betydelsen av denna stegring framträder särskilt starkt, om man erinrar sig, att flertalet av de större städerna redan på ett ganska tidigt stadium hade genomfört undervisning i husligt arbete i fortsättningsskolorna, varför den stora ökningen huvudsakligen faller på landsbygdens och de mindre eller medelstora städernas fortsättningsskolor. I detta sammanhang bör även beaktas, att ehuru under den angivna tidsperioden omkring 300 skoldistrikt infört obligatorisk sjunde årsklass i folkskolan, antalet flickor, som i de till folkskolor anslutna kurserna åtnjuta undervisning i hushållsgöromål, minskats. Utvecklingens tendens är således tydlig. Det visar sig allestädes, vare sig folkskolan är sex- eller sjuårig, att det huvudsakligen är i den fristående fortsättningsskolkursen, som undervisningen i ämnen, vilka stå det praktiska arbetslivet nära, kommer till sin rätt. Särskilt har tillkomsten av fortsättningsskolor underlättat införande av undervisning i husligt arbete för flickor å landsbygden samt i mindre och medelstora stadsliknande samhällen.

*Stärkes eller
försvagas
skolväsendet
genom den
ifrågasatta
anordningen?*

Med de inom riksdagen framförda förslagen att låta en sjunde klass av A-form ersätta fortsättningsskolans bägge årskurser åsyftades icke ett försvagande utan ett stärkande av den allmänna folkundervisningen. Man kunde nämligen förvänta, att skoldistriktet skulle efter förändringen allmänna än hittills införa sjuårig folkskola. Givetvis är det icke möjligt att närmare angiva, i vilken utsträckning detta skulle komma att ske, men sakkunniga hava likväl velat i någon mån belysa denna synnerligen viktiga sida av spørsmålet och därför sökt inhämta, i vilken utsträckning förutsättningar för utökning med ett år av undervisningstiden i folkskolan kunna anses förefinnas, särskilt i städerna, som ju i främsta rummet skulle beröras av reformen, eftersom folkskolorna där äro anordnade enligt A-form.

Från städernas folkskolor avgå årligen med betyg enligt § 47 folkskolestadgan omkring 19,000 lärjungar. Omkring 8,600 av dessa komma från städer, som redan nu hava sju obligatoriska årsklasser i folkskolan. Av de återstående lärjungarna, som avgå från städernas sexåriga folkskolor, övergå sammanlagt omkring 3,000 till folkskolans högre avdelning, högre folkskola, kommunal mellanskola eller realskola. Av dessa siffror framgår, att redan nu åtminstone 60 procent av de från städernas folkskolor

avgångna lärjungarna åtnjuta undervisning under minst 7 hela skolår och därjämte genomgå en eller två årskurser i fortsättningsskolor eller på annat sätt erhålla motsvarande undervisning. Frågan om införande av sjuårig folkskola är aktuell i flera städer, och det kan antagas, att, oavsett om den särskilda fortsättningsskolkursen måste bibehållas eller ej, folkskolan kommer att erhålla en obligatorisk sjunde årsklass i åtskilliga städer, där skolan nu är sexårig. Det är sannolikt, att denna utveckling skulle påskyndas och få något större omfattning, om den särskilda fortsättningsskolan finge helt bortfalla, där sjunde klass infördes. Man kan dock icke förutsätta, att samtliga städer skulle finna sig föranlåtna att frivilligt införa obligatorisk sjunde klass i folkskolan. Det antal lärjungar, som på grund av fortsättningsskolans borttagande men icke eljest skulle få ett sjunde skolår, kan därför icke bliva betydande. Man bör dock kunna utgå ifrån, att ett eller annat tusental lärjungar just på grund av förändringen skulle få två årskurser utbytt mot en sjunde årsklass i folkskolan. Är fortsättningsskolan yrkesbestämd, medför utbytet ett försvagande av lärjungarnas utbildning. Den ganska omtvistade förbättring av undervisningen, som förändringen skulle kunna innebära, om fortsättningsskolan är allmän, uppväges fullständigt därav att omorganisationen skulle för ett betydligt större antal minderåriga i städerna medföra en avsevärt försämrad skolutbildning, i det att fortsättningsskolan kunde indragas, där skolplikten eljest skulle omfattat både sju hela skolår och en årskurs i fortsättningsskola. Då frågan således, enligt vad ovan visats, till övervägande del innebär, antingen att två årskurser i yrkesbestämd fortsättningsskola skulle ersättas med en sjunde klass eller ock att sju skolår och därtill en årskurs i fortsättningsskolan utbytas mot endast sju skolår, måste det medgivas, att ett genomförande av den ifrågasatta omorganisationen skulle innebära ett icke obetydligt försvagande av städernas folk- och fortsättningsskolväsen.

Av landsbygdens omkring 2,340 skoldistrikt är ett 50-tal stadsliknande däri, att de hava uteslutande A-skolor, men av dessa distrikt hava hälften redan nu sjuårig folkskola och därtill fortsättningsskola. För dessa skulle reformen således betyda en påtaglig försämring av skolväsendet. I omkring 250 landsbygdsdistrikt förekomma både A-skolor och skolor av lägre typ. Endast några av dessa skoldistrikt hava sjuåriga folkskolor, men där sådan folkskola och ettårig fortsättningsskola införts, har denna organisation i regel genomförts icke blott beträffande A-skolan utan även för de enligt lägre form anordnade skolorna. Att inom ett sådant skoldistrikt befria de lärjungar, som genomgått A-skolan, från fortsättningsskolplikt men bibehålla denna skolplikt för de från sjuårig B-skola avgångna, skulle medföra så stora olägenheter, att organisationen sannolikt icke komme att påskynda införandet av en sjunde klass i folkskolan.

Förutsättningar för ett allmännare införande på landsbygden av sjunde klass enligt A-form.

Inom det ojämförligt största antalet skoldistrikt på landsbygden, nämligen omkring 2,040, förekomma emellertid inga A-skolor. Dessa distrikt beröras därför icke direkt av den närmast för A-skolorna avsedda organisationen. I motion I:18 vid 1929 års riksdag framfördes emellertid tanken att, delvis med anlitan av skolskjutsar, sammanföra lärjungar från flera landsbygdsskolor till en gemensam enligt A-form anordnad sjunde klass. Därigenom skulle även för landsbygdens vidkommande i viss utsträckning ernås en skolorganisation, som beträffande sjunde klassen vore likvärdig med städernas skolor, och som möjliggjorde förläggande även där av den fortsatta undervisningen till sjunde klassen, om denna anordning befinnes lämplig för städerna.

Från B-skolor, som äro belägna nära stad eller annat större samhälle, tillhörande samma skoldistrikt, kunna lärjungarna säkerligen i en del fall, där kommunikationerna äro goda, överföras till samhällets folkskola och införlivas med där inrättad sjunde klass. Å enstaka orter kan också byggelsen vara sådan, att lärjungarna från ett par B-skolor kunna, efter det de genomgått folkskolans sjätte klass, hänvisas till en gemensam sjunde årsklass, utan att skolskjutsar därför behöva anordnas. Men de platser, där man kan på detta sätt från B-skolor sammanföra så stort antal lärjungar, att en särskild sjunde klass blir motiverad, torde vara så ytterst få, att man i det närmaste kan bortse från dem vid planläggning av skolväsendet i dess helhet. I skoldistrikt med ett flertal på större avstånd från varandra belägna B-skolor skulle enligt förslaget för lärjungarnas sammanförande till gemensam sjunde klass anlitas skolskjutsar. Med sådan sjunde klass måste följa inrättande av en ny lärartjänst och anskaffande av lärosal och tjänstebostad samt anordnande av ett flertal dagligen under hela läsåret pågående skolskjutsar till och från skolan. Det är uppenbart, att organisationen skulle medföra betydande kostnader, och att dessa i de flesta fall skulle innebära en avsevärd merutgift för skolväsendet. Antalet lärjungar, som i B-skolor årligen övergå från sjätte till sjunde klass, är nämligen flerstädes så ringa, att skolan kan göras sjuårig utan några som helst därav föranledda ökade kostnader. Målsmännen torde också föredraga att låta barnen bevista den i hemmets närhet belägna skolan framför att med hjälp av dagliga skolskjutsar under ett helt läsår sända dem till annan skola. Dessutom äro många skoldistrikt så små, att anordnande av en sjunde klass enligt A-form icke kan ifrågasättas, enär antalet lärjungar inom skoldistriktet är för obetydligt. Att å landsbygden inrätta särskilda sjunde klasser enligt A-form torde alltså vara förenat med så stora ekonomiska olägenheter och andra svårigheter, att organisationen kan tillämpas endast i enstaka fall. Förslaget att till sjunde klass av A-form förlägga hela den fortsatta undervisningen synes därför vara ogenomförbart på den egentliga landsbygden.

En viktig förutsättning för den obligatoriska fortsättningsskolplikten är utan tvivel, att skolväsendet är så organiserat, att de minderåriga kunna fullgöra sin skolplikt, var helst de än vistas efter avgången från folkskolan. Detta är också fallet för närvarande, i det att fortsättningsskolor finnas i alla skoldistrikt. Men häri skulle en betydelsefull ändring inträda, om sjunde klassen i folkskola av A-form finge ersätta hela fortsättningsskolan. I städer och industrisamhällen, där folkskolorna nästan undantagslöst äro anordnade enligt A-form, skulle i den mån folkskolorna gjordes sjuåriga den fristående fortsättningsskolan upphöra, enär fortsättningsskolplikt ej komme att åligga de från distriktets folkskolor avgångna lärjungarna. Till samhällen av den typ, varom det här är fråga, inflyttar emellertid från landsbygden ett icke ringa antal fortsättningsskolpliktiga minderåriga. För dessa skulle i större samhällen kunna ifrågakomma inrättande av fortsättningsskolor, dock utan någon egentlig specialisering, men i övrigt bleve det nästan omöjligt bereda de inflyttade tillfälle att på ändamålsenligt sätt fullgöra skolplikten. Sakkunniga vilja i detta sammanhang bestämt avvisa tanken på att som en fullt normal anordning låta dessa från folkskolan redan avgångna lärjungar för fullgörande av fortsättningsskolplikten under en kortare tid hänvisas till folkskolans sjunde klass. Undervisningen i denna klass omfattar folkskolans alla ämnen, och kursen är avsedd för ett helt läsår. Under en kort tids deltagande i denna undervisning kan därför någon sammanhängande eller avslutad fortsättningsskolkurs icke ifrågakomma.

Frånvaron av fortsättningsskolor i en del samhällen skulle också för de lokala skolmyndigheterna i hög grad försvåra övervakandet av hur skolplikten fullgöres. Erfarenheten under tiden före år 1927, då fortsättningsskolor funnos blott inom en del skoldistrikt, gav vid handen, att obligatorisk fortsättningsskolplikt näppeligen kan på ett tillfredsställande sätt upprätthållas, om icke fortsättningsskolor finnas i samtliga skoldistrikt. Särskilt är det av betydelse, att välordnad fortsatt undervisning under effektiv ledning finnes i städer och samhällen, där de minderåriga från landsbygden i många fall efter avgången från folkskolan söka arbetsanställning eller eljest vistas, ofta utan att låta sig där kyrkoskriva.

Icke sällan förekomma inom samma skoldistrikt folkskolor, anordnade enligt olika skolformer. I kyrkobyen eller annat mera tätbebyggt samhälle tillämpas A-form, medan distriktets övriga folkskolor kunna vara anordnade enligt B-form. Omfatta samtliga skolorna 7 årsklasser, skulle, om fortsättningsskolkursen för A-skolans lärjungar förlades till sjunde klassen, det åligga en del lärjungar att efter avslutad sjuårig folkskola genomgå en årskurs i fortsättningsskola, medan andra lärjungar i samma skoldistrikt vore därifrån befriade. Olikskheten i fråga om skolpliktens omfattning skulle här starkt framträda, särskilt om, såsom stundom i dylika

Betydelsen av att fortsättningsskolor finnas i samtliga skoldistrikt.

Olikskheten beträffande skolpliktens omfattning.

skoldistrikt är fallet, den fortsatta undervisningen för B-skolans lärjungar förlagts till A-skolans lokaler med dessas fullständigare utrustning och större möjligheter för undervisning i praktiska ämnen.

Emellertid skulle ett genomförande av den ifrågasatta omorganiseringen av den fortsatta undervisningen medföra än mera vittgående och principiellt betydelsefulla olikheter beträffande skolplikts omfattning. Det har förut påvisats, att reformen komme att få betydelse huvudsakligen endast för städer och liknande samhällen, där A-skolorna äro förhärskande. I städer och industrisamhällen skulle således den sammanlagda skolplikten begränsas till 7 läsår, medan den på den egentliga landsbygden alltjämt komme att omfatta 8 läsår. Man torde knappast kunna göra gällande, att en sådan olikhet beträffande skolplikten är lämplig eller väl avvägd. Sakkunniga vilja i detta sammanhang erinra därom, att det, när införandet av obligatorisk fortsättningsskola förbereddes, ifrågasattes ett års längre skolplikt i städer och stadsliknande samhällen än på den egentliga landsbygden. Häremot anfördes bland annat de organisatoriska svårigheter, som skulle uppstå på grund av olikheten beträffande skolplikts längd. Dessa och andra skäl torde med ännu större styrka kunna göras gällande mot längre skolplikt å landsbygden än i städerna.

*Skolplikt och
arbetslöshet.*

Som skäl för avkortning av skolpliktstiden har anförts det hinder för mottagande av arbetsanställning, som fullgörandet av skolplikten innebär. Uppenbart är också, att fortsättningsskolplikten kan medföra betydande svårigheter för vissa minderåriga. I synnerhet blir detta fallet, om skolgången av någon anledning blivit försenad. Sakkunniga hava ägnat stor uppmärksamhet åt dessa förhållanden och komma att i annat sammanhang här nedan föreslå vissa jämkningar av hithörande bestämmelser i syfte att i möjligaste mån avhjälpa dessa olägenheter. Emellertid hava sakkunniga på olika platser iakttagit, hurusom tack vare förtroendefullt samarbete mellan arbetsgivare och skolmyndigheter fortsättningsskolans lärjungar i stor utsträckning beretts förvärvsarbete jämsides med skolgången. I vissa fall har detta kunnat ordnas i sådan utsträckning, att nästan alla skolans lärjungar erhållit arbetsanställning. Likväl är det givet, att med den föreslagna avkortningen av skolplikten de minderåriga skulle komma att mera än hittills konkurrera med sina några år äldre kamrater om arbetstillfällena. På arbetsmarknaden finnes emellertid för närvarande icke på långt när behov av dem alla, och förändringen skulle således komma att i sin mån medverka till att öka den rådande arbetslösheten även bland den mera vuxna ungdomen. Sociala skäl tala därför starkt mot en avkortning av skolpliktstiden och detta särskilt i fråga om de minderåriga i städerna.

Innan man skrider till sådana genomgripande förändringar av skolorganisationen, som kunna komma att tillämpas endast i ett jämförelsevis ringa antal skoldistrikt, bör man göra klart för sig, om olägenheterna av den för hela riket gällande organisationen äro så stora just i de distrikt, som skulle kunna utnyttja förändringen, att denna därför bör komma till stånd. Olägenheterna skulle i detta fall bestå däri, att de minderåriga, som genomgått folkskolans sjunde klass, måste under 180 timmar delta i fortsättningsskolans undervisning, som i dessa fall oftast består i verkstadsarbete eller annan gren av arbetskunskapen. Det kan icke gärna påstås, att denna undervisning, om den eljest ordnas på lämpligaste sätt, är särdeles betungande, och den uppfattas icke heller i allmänhet så i de samhällen, varom det här är fråga. Sakkunniga hava under sina besök i skolorna genom ingående överläggningar med skolrådets ordförande och ledamöter, med folkskolinspektörer och lärare samt andra intresserade kommit till den bestämda uppfattningen, att man i de skoldistrikt, där sjuårig folkskola och ettårig fortsättningsskola varit anordnad under några år, anser denna skolorganisation i stort sett lämplig. Det synes också bland skolmyndigheterna i dessa skoldistrikt råda en ganska allmän önskan, att den till sjuårig folkskola fogade fortsättningsskolkursen om 180 timmar måtte bibehållas såsom obligatorisk, oavsett om sjunde klassen är anordnad enligt A- eller B-form. Detta innebär emellertid icke, att de nu gällande bestämmelserna skulle vara i alla avseenden tillfredsställande för dessa skolor. Önskemål angående flera mer eller mindre betydelsefulla jämkningar av dessa bestämmelser hava framförts och av sakkunniga befunnits beaktansvärda.

Av sakkunnigas utredning här ovan torde framgå, att ett fullständigt borttagande av särskild fortsättningsskola inom skoldistrikt med heltidsläsande sjuårig folkskola skulle försvaga skolväsendet och på ett betänkligt sätt rubba dess organisation. Förslaget att till sjunde klassen i heltidsläsande folkskola förlägga fortsättningsskolans bägge årskurser bör därför enligt sakkunnigas mening icke genomföras.

3. Fortsättningsskola, grundad på sexårig folkskola.

Inledningsvis har i denna utredning angivits, under vilka förhållanden fortsättningsskolkursen enligt nu gällande bestämmelser kan begränsas till en årskurs. Den avgörande förutsättningen för en sådan anordning är, vare sig kursen omfattar minst 180 eller 360 timmar, att lärjungarna, innan de inträda i fortsättningsskolan, genomgått 7 klasser i folkskola eller ock 6 klasser i folkskola och en årskurs i folkskolans högre avdelning.

Genom motioner i riksdagen har emellertid vid flera tillfällen framlagts förslag, åsyftande att tillförsäkra skoldistriktet befogenhet att begränsa

*Behovet av
den föreslag-
na omorgani-
sationen.*

*Ändrings-
förslag i
riksdagen.*

fortsättningsskolplikten till en årskurs, även där folkskolan är sexårig. Som skäl härför har i främsta rummet anförts, att de minderårigas inträde i förvärvsarbete alltför mycket försenas på grund av den tvååriga fortsättningsskolkursen. Det har också gjorts gällande, att i synnerhet *landsbygdens* befolkning åsamkats allvarliga olägenheter genom fortsättningsskolans andra årskurs, i det de minderåriga förhindras att i önskvärd grad deltaga i arbetet i hemmet. Fortsättningsskolans uppgift att fostrande inverka på ungdomen har icke heller synts böra tillmätas samma betydelse på landsbygden som i städerna, helst som landsbygdens fortsättningsskola i regel är i verksamhet endast 6 veckor under året. Från denna synpunkt borde det därför icke möta betänkligheter att begränsa landsbygdens fortsättningsskolor till en årskurs. Angående dennas omfattning hava i motionerna framlagts olika förslag. I allmänhet har dock förutsetts en kortare tid än 360 timmar; i några av de i ärendet väckta motionerna har framförts yrkande om sådan ändring av gällande bestämmelser, att fortsättningsskolkursen skulle kunna på landsbygden begränsas till 180 timmar.

Ehuru riksdagen lämnat samtliga motioner om ettårig fortsättningsskola, grundad på sexårig folkskola, utan bifall, hava sakkunniga ansett sig böra upptaga frågan till ytterligare utredning och övervägande. Även härvid hava sakkunniga i enlighet med givna direktiv haft att utgå från att fortsättningsskolans uppgift ej borde rubbas och att en ändrad organisation ej finge medföra försämringar i resultatet av skolans undervisning.

*Olägenheter
av skolplik-
ten.*

Att särskilt andra årets fortsättningsskolkurs innebär ett visst hinder för de unga att på ett jämförelsevis tidigt åldersstadium deltaga i det praktiska arbetslivet, är uppenbart. Detta förhållande är emellertid icke något för landsbygden enastående, utan gäller det allestädes, att fullgörandet av fortsättningsskolplikten i viss utsträckning hindrar lärjungarna att ägna sig åt annat arbete. Det vill dock synas, som om ifrågasvarande följd av skoltvånget framträdde mera påtagligt på landsbygden, där fortsättningsskolan i regel är förlagd till en årlig kurs om 6 veckor. Med den anordningen följer nämligen, att i det närmaste ett helt år förflyter från det första årskursen avslutats, tills andra årskursen tager sin början, och denna senare kommer då att framstå som en fristående skolkurs, förlagd alltför långt efter den egentliga skoltidens slut. Ofta kan dock härigenom fortsättningsskolan utan större svårighet förläggas till sådan tid av året, att det av skolan vållade avbrottet i barnens arbete i hemmet inträffar på en härför i möjligaste mån gynnsam tid. I verkligheten fullgöres ock skolplikten på detta sätt något tidigare, än där undervisningen i fortsättningsskolan är utsträckt över hela eller större delen av läsåret. Förhållandena äro även i andra avseenden så olika, att det

svåriligen kan avgöras, huruvida fortsättningsskolans andra årskurs verkar mera betungande för ungdomen på landsbygden än annorstädes. Sakkunniga vilja dock framhålla, att det på landsbygden i allmänhet förefinnes större behov av de minderårigas hjälp vid arbetet i hemmen än i städerna. Landsbygdens minderåriga bliva därför icke tillnärmelsevis i samma utsträckning som städernas sysslolösa, när skolan icke tager deras tid i anspråk, varför de sociala vådorna av fortsättningsskolpliktens inskränkning icke kunna bliva så stora där som i städerna. Sakkunniga hålla också före, att beträffande den egentliga landsbygdens fortsättningsskolor och särskilt de bland dem, som äro anordnade med två sexveckorskurser, kan man icke tillmäta det uppfostrande momentet i fortsättningsskolans verksamhet så stor betydelse, att den andra årskursen med hänsyn endast härtill bör bibehållas. Härför tala emellertid andra vida kraftigare skäl.

De sakkunniga hava redan förut här ovan starkt ifrågasatt, huruvida det kan vara önskvärt att genom skoltidens avkortning underlätta de minderårigas inträde såsom förvärvsarbetare på den redan förut överfyllda arbetsmarknaden. Det kan visserligen göras gällande, att för de minderåriga lämpligt förvärvsarbete ofta lättast kan erhållas på landsbygden, men man kan å andra sidan befara, att ett borttagande därstädes av fortsättningsskolans andra årskurs skulle medföra, att de unga tidigare och i större antal än eljest komme att söka sin utkomst i städer eller andra större samhällen, vilket vore att beklaga. Sakkunniga vilja också erinra därom, att den tvååriga kursen ingalunda tillkommit under förbi-seende av den inskränkning beträffande de minderårigas användande i förvärvsarbete eller för utförande av sysslor i hemmet, som skolpliktens fullgörande med nödvändighet måste medföra. Tvärtom ägnades denna viktiga fråga mycken uppmärksamhet, då den obligatoriska fortsättningsskolan förbereddes och beslutades. De nu påvisade konsekvenserna av den tvååriga fortsättningsskolplikten hava således varit förutsedda, vilket dock icke bör utgöra hinder för en på vunna erfarenheter grundad undersökning, huruvida annan i olika avseenden mera tillfredsställande organisation av fortsättningsskolan kan uppnås.

För resultatet av den meddelade undervisningen har givetvis den åt skolan anslagna tiden den allra största betydelse. Den kurs, som nu genomgås under den föreskrivna minimitiden 360 timmar, kan icke med tillfredsställande resultat medhinnas på nämnvärt kortare tid. Det har gjorts gällande, att undervisningstiden skulle kunna utan skada ganska avsevärt minskas, om hela kursen förlades till ett år, enär undervisningstiden då skulle bli sammanhängande och tidsförlust på grund av repetitioner och i samband med andra årskursens påbörjande bortfalla. Sakkunniga vilja härtill anföra, att det ingalunda är säkert, att kursen kunde fortgå i en

Undervisningsresultatets beroende av antalet undervisningstimmar.

följd, därför att den sammanfördes till ett år. Med hänsyn till folkskolans lästider bleve det i många fall nödvändigt att uppdelade fortsättningsskol-kursen i två eller flera perioder, alltså med avbrott liksom då kursen är fördelad på två år. Dessutom vilja sakkunniga framhålla, att igångsät-tandet av andra årets fortsättningsskola på landsbygden icke kräver några vidlyftiga, tidsödande organisationsåtgärder, som försena arbetets upp-tagande i full utsträckning. Läro- och läseböcker tillhandahållas mången-städes i skolan eller finnas från föregående kurs. Skrivmateriell och andra förbrukningsartiklar anskaffas i regel av läraren och kunna hållas tillgängliga redan den första timmen. Eftersom det i fortsättningsskolan meddelade kunskapsstoffet huvudsakligen är nytt för lärjungarna, är repetition nödvändig, vare sig kursen fortgår i sammanhängande följd eller fördelas på flera perioder. Men den större mognad, lärjungarna i den andra årskursen nått, underlättar betydligt förståelsen av de svårare kursmomenten, så att resultatet av undervisningen blir mera bestående och därmed värdefullare, än om kursen avslutas redan under det första året efter avgången från folkskolan.

En väsentligare minskning av undervisningstiden måste också från andra synpunkter medföra helt ny plan för fortsättningsskolan. Med ett betydligt minskat timantal kan nämligen den på sexårig folkskola grund-dade fortsatta undervisningen icke i samma utsträckning som eljest om-fatta både teoretisk och praktisk utbildning. Om man erinrar sig, att det i de yrkesbestämda fortsättningsskolorna ägnas minst 180 men ofta 240 timmar åt ämnet arbetskunskap, så inses lätt, att den för ämnena med-borgarkunskap och modersmålet tillgängliga tiden skulle bliva alldeles otillräcklig för uppnående av något värdefullt resultat, om den samman-lagda undervisningstiden skulle avsevärt understiga 360 timmar.

*Den årliga
lästiden för
folk- och fort-
sättnings-
skolor.*

På landsbygden användes i regel samma lärosal för folk- och fortsätt-ningsskolan, och samme lärare undervisar oftast i bägge skolorna. Även detta måste beaktas, då förslag att sammanföra den fortsatta undervis-ningen till en årskurs överväges. Undervisningen i folkskolan pågår 8 månader om året. För jul- och nyårshelgerna måste omkring 2 veckors uppehåll i undervisningen göras, och även vid andra tider torde det bliva nödvändigt att mellan de olika kurserna lämna någon dags ledighet för lärosalens iordningställande och för lärarens skull. Förläggas fortsätt-ningsskolans bägge årskurser med oavkortad tid, 12 veckor, till ett år, medför detta, att med inräknande av de ovan nämnda nödvändiga ledig-heterna vid årsskiftet och på andra tider folk- och fortsättningsskolornas lästerminer omfatta sammanlagt omkring 50 veckor. Det är varken tro-ligt eller önskligt, att lärarna i folkskolan befinnas villiga att åtaga sig en sådan tjänstgöring. Den skulle lämna dem endast 14 dagars ledighet under sommaren. Men även om det åtminstone vissa år skulle lyckas att

för fortsättningsskolan erhålla särskild lärare, måste organisationen betecknas såsom olämplig just för landsbygden, eftersom barnen, antingen fortsättningsskolans eller folkskolans, bleve upptagna av skolarbetet praktiskt taget hela sommaren. Givetvis minskas olägenheterna, i den mån som fortsättningsskolkursen avkortas, men därmed försvagas också resultatet av den fortsatta undervisningen i motsvarande grad. I stadsliknande samhällen och på andra mera tätbebyggda orter äro svårigheterna att till en årskurs sammanföra fortsättningsskolans lärotid icke fullt så stora. Där finnas i regel flera lärare, som kunna anlitas, och vägvärdanden äro icke större, än att åtminstone en del av den fortsatta undervisningen kan meddelas som aftonundervisning, om detta eljest anses lämpligt. Detta medför, att lärare och barn här skulle kunna beredas längre ledighet under sommaren. Att konsekvenserna av en sådan organisation av vissa fortsättningsskolor skulle komma att ogynnsamt inverka på skolväsendet i dess helhet, komma de sakkunniga att framdeles i detta betänkande påvisa.

Landsbygdens folkskolor äro till övervägande antal anordnade enligt B-form. Det antal barn, som årligen avgå från var och en av dessa skolor, blir därför icke synnerligen stort. Man torde kunna räkna med att vid skolor av B2-form i medeltal 6—7 och i B1-skolor 13—14 barn årligen avgå från högsta klassen. I de fortsättningsskolor, som äro grundade på dessa folkskolor, blir lärjungeantalet därför icke större, än att bägge årskurserna kunna utan svårighet undervisas tillsammans. Denna anordning är särskilt från ekonomisk synpunkt lämplig. Vid tillämpning av densamma erhålla nämligen lärjungarna undervisning de stadgade 360 timmarna, ehuru läraravlönning utgår endast för 180 timmar årligen. Men detta är möjligt, blott om fortsättningsskolkursen är fördelad på två årskurser. Skulle den oavkortad sammanföras till en årskurs, erfordras för varje här ifrågavarande avdelning 360 lärartimmar årligen, d. v. s. undervisningen blir dubbelt så dyr som för närvarande. Antalet avdelningar, i vilka bägge årskurserna undervisas tillsammans, uppgår till mer än 5,000. En omläggning av dessa avdelningars organisation därefter, att hela kursen blir förlagd till ett år, skulle medföra, att anslaget till avlöning av lärare vid fortsättningsskolor måste höjas från nuvarande 5 miljoner kronor till minst $7\frac{1}{4}$ miljoner; alltså en utgiftsökning på omkring 2,250,000 kronor utan någon som helst utvidgning av undervisningen för de enskilda lärjungarna eller förhöjning av timarvodet för lärarna.

Visserligen kan man antaga, att den totala utgiftsökningen i verkligheten icke behövde bli så stor som den ovan angivna, enär icke alla avdelningar komme att övergå till den nya anordningen. Som förut här ovan påvisats, komme det nämligen att bliva förenat med stora organisatoriska svårigheter att införa ettåriga kurser om 360 timmar. Kvar står likväl, att kostnaderna för varje fortsättningsskola, som omorganiseras enligt nu

*Ekonomiska
konsekvenser.*

givna förutsättningar, bliva dubbelt så stora som de nuvarande och att skolväsendet därför så småningom onödigtvis blir avsevärt fördyrat. Enda sättet att verksamt förebygga detta torde vara att minska undervisningstiden för lärjungarna. Nedbringas den sammanlagda undervisningstiden från 360 till 300 timmar, stannar utgiftsökningen vid omkring 1,500,000 kronor. Begränsas kursen till 270 timmar, blir merutgiften omkring 1,125,000 kronor, och först vid 180 timmars kurs bliva kostnaderna lika med de nuvarande för 360 timmar. Samtliga dessa alternativ med avkortning av undervisningstiden innebära emellertid en så avsevärd försämring av den fortsatta undervisningen, att de icke kunna av sakkunniga förordas.

Följder av skolpliktens begränsning till en årskurs.

Ovan anförda skäl mot en på sexårig folkskola grundad fortsättningskola med endast en årskurs torde vara tillräckliga för ett fastslående av organisationens olämplighet. Likväl torde ytterligare några synpunkter böra framhållas. Sakkunnigas ställningstagande här ovan till frågan, huruvida fortsättningsskolkurs skall krävas av lärjungar, som genomgått sjuårig heltidsläsande folkskola, grundar sig på förutsättningen, att skolplikten även framdeles skall omfatta sammanlagt 8 läsår. Skulle denna förutsättning genom ändrade bestämmelser bortfalla och ettårig fortsättningsskola medgivas, även där folkskolan är sexårig, kommer hela spörsmålet om skolväsendets organisation i ett väsentligen annat läge. Frågan om fortsättningsskolkurs som överbyggnad på folkskolans sjunde klass skulle då, oavsett om folkskolan är anordnad enligt A- eller B-form, förlora all aktualitet. Sjunde klassens ställning bleve likaledes förändrad. Under det att den tvååriga fortsättningsskolplikten visat sig innebära en eggelse till frivilligt införande av sjuårig folkskola, skulle organisationen ettårig fortsättningsskola på grundval av sexårig folkskola genom den starkt avkortade skoltiden bliva ägnad att kraftigt motverka uppkomsten av sjuåriga folkskolor. Följderna av en sådan omorganisation av den fortsatta undervisningen komme då att bliva rakt motsatta dem riksdagen synes hava påräknat, då den år 1927 i skrivelse nr 255 anhöll om utredning av frågan. Riksdagen uttalar nämligen i skrivelsen, att den finner syftet att på frivillighetens väg främja utvecklingen av ett sjunde skolår i hög grad beaktansvärt.

Enligt sakkunnigas mening bör det därför av ovan angivna skäl icke medgivas, att den fortsatta undervisningen ordnas så, att lärjungar, som avgått från sexårig folkskola, fullgöra hela sin fortsättningsskolplikt under ett läsår. I en del fall må det dock tillåtas sådan lärjunge att under samma läsår genomgå fortsättningsskolans bägge årskurser, varjämte undervisningen också må kunna förläggas till sådana tider på året, att skolgången kan avslutas tidigare, än vad nu är fallet. Sakkunniga ingå närmare på dessa frågor i ett följande kapitel.

4. Fortsättningsskola, grundad på sjuårig halvtidsläsande folkskola.

För den på sjuårig halvtidsläsande folkskola grundade fortsättningsskolan gälla i vissa avseenden särskilda bestämmelser. Genom beslut av 1928 års riksdag har nämligen medgivits, att sådan fortsättningsskola må kunna anordnas med en årskurs, men till skillnad från andra ettåriga fortsättningsskolor gäller för denna, att årskursen måste omfatta minst 360 timmar.

I vissa av de trakter, där halvtidsläsande folkskolor ännu förekomma, har man i en del skolor infört ett sjunde skolår. Dessa skolor förete sinsemellan väsentliga olikheter beträffande organisationen. I en del fall har det egentliga folkskolestadiet, som i sexåriga skolor omfattar fyra år, utökats med ytterligare ett läsår; alltså tillagts en verklig sjunde folkskoleklass. I andra fall har man ansett det vara av så stor betydelse, att barnen grundligt inhämtat småskolans kurs, innan de uppflyttas till den egentliga folkskolan, att man infört ett tredje småskoleår som kompensation för den genom halvtidsläsningen avkortade undervisningstiden i småskolan. Där så skett, kommer folkskolestadiet att omfatta endast fyra klasser, och dessa klasser betecknas oftast tredje—sjätte klasserna som i en vanlig sexårig folkskola. Någon klass, som benämnes sjunde klassen, finnes således ej i dessa skolor, men skoltiden för barnen omfattar likväl sju läsår. Stundom kan det också inträffa, att heltidsläsning är införd i någon eller några av klasserna. Givetvis är det synnerligen önskvärt, att den knappa undervisningstiden utökas med ett skolår, vare sig detta sker på småskole- eller folkskolestadiet. Men efter tillkomsten av den tvååriga fortsättningsskolan har det varit förenat med betydande svårigheter att upprätthålla dylika sjuåriga skolor. Skolplikten har nämligen därigenom kommit att i dessa oftast glest befolkade landsbygdsdistrikt omfatta sammanlagt nio skolår. I en del skoldistrikt torde nog på grund härav hava ifrågasatts att genom borttagande av den sjunde klassen nedbringa skoltiden till eljest gällande 8 år, och i varje fall har införandet av ytterligare sjuåriga skolor försvårats. Det var dessa omständigheter, som föranledde medgivandet att sammanföra fortsättningsskolkursen till en årskurs, varigenom skolplikten skulle även här begränsas till 8 år. Men då man icke ville ifrågasätta att till den halvtidsläsande folkskolan förlägga någon del av den lärokurs, som är avsedd för fortsättningsskolan, bibehölls undervisningstiden 360 timmar för fortsättningsskolan. Det har emellertid visat sig vara förenat med så stora svårigheter att anordna ettårig fortsättningsskola med 360 timmar, att medgivandet härtill kan anses hava blivit fullständigt utan betydelse. Såvitt sakkunniga kunnat utröna, har blott en enda sådan fortsättningsskola inrättats.

Gällande bestämmelser otillfredsställande.

De här ovan relaterade förhållandena hava föranlett sakkunniga att taga under överbägende, huruvida icke hithörande bestämmelser böra underkastas jämkningar i syfte att underlätta fortsättningsskolkursens sammanförande till en årskurs, där folkskolan är halvtidsläsande sjuårig, och därmed främja det frivilliga införet av en sjunde årsklass vid dessa folkskolor. I samband med utredningen här ovan i anledning av förslagen rörande ettårig fortsättningsskola som överbyggnad på sexårig folkskola hava sakkunniga uttalat sig mot en minskning av den för tvåårig fortsättningsskola bestämda lärotiden 360 timmar. Det gällde därvid folkskola med minimitid 6 år och fortsättningsskola, som även med bibehållande av hittillsvarande organisation icke sträcker sig utöver den för folk- och fortsättningsskolan allestädes gällande sammanlagda tiden 8 år. Frågan ställer sig i viss mån annorlunda, då fortsättningsskolan grundas på folkskola, som skoldistriktet frivilligt utökat med ett sjunde skolår. I dylikt fall föreligga enligt sakkunnigas mening starka skäl för sådan jämkning beträffande fortsättningsskolans lärotid, att det blir praktiskt möjligt att anordna fortsättningsskolan såsom ettårig och därmed för lärjungarna även i dessa skolor begränsa den sammanlagda skolpliktstiden till 8 läsår. Det är tydligt, att det här icke är fråga om en försämring av den obligatoriska skolutbildningen utan en åtgärd för underlättande av en utökning av skoltiden för vinnande av en önskvärd förbättring av skolväsendet.

*Förkortning
av undervis-
ningstiden.*

Då det gäller att bestämma minimitiden för här ifrågavarande fortsättningsskolor kunna helt naturligt olika meningar göra sig gällande. Man kunde även här ifrågasätta att förlägga en del av fortsättningsskolans lärokurs till folkskolans högsta klass och sedan bestämma lärotiden i fortsättningsskolan med hänsyn till den sålunda avkortade lärokursen. Sakkunniga hålla dock bestämt före, att frågan icke bör lösas på detta sätt. Med den halvtidsläsande skolans jämförelsevis svaga ställning användes den utökade lärotiden otvivelaktigt bäst, om den ägnas åt någon utvidgning men framför allt åt ett grundligare inhämtande av folkskolekursen, särskilt i modersmålet och räkning. En på sådant sätt utnyttjad sjunde klass blir icke betydelselös för den därpå grundade fortsättningsskolan.

Sakkunniga hava ävenledes tagit under överbägende, huruvida icke den avkortning av fortsättningsskolans undervisningstid, som här ifrågasättes, borde medgivas endast beträffande fortsättningsskolor, grundade på folkskolor, i vilka folkskolestadiet omfattar fem årsklasser. I sådant fall skulle som överbyggnad på sjuåriga skolor med tre årsklasser på småskolestadiet och fyra på folkskolestadiet krävas fortsättningsskola med 360 timmar. Vissa skäl kunna anföras härför, men sakkunniga anse dock, att vare sig det frivilligt införda skolåret förlägges till små- eller folkskole-

stadiet, medför det en bättre undervisning, än den som kan meddelas i den sexåriga halvtidsläsande folkskolan. Det huvudsakligaste skälet för en avkortning av fortsättningsskolkursen är också, att den nioåriga skolplikstiden enligt sakkunnigas mening är alltför betungande, och detta gäller i samma grad, oavsett enligt vilken av ovan angivna typer den sjuåriga folkskolan är anordnad. En begränsning av skolplikstiden till sammanlagt 8 läsår är motiverad för de minderåriga i alla dessa skolor, varför sakkunniga finna sig böra föreslå, att minskning av den hittills föreskrivna undervisningstiden 360 timmar medges för samtliga fortsättningsskolor, grundade på folkskolor med sammanlagt sju skolår. Men denna minskning bör icke göras större, än vad som är oundgängligen nödvändigt, för att hela fortsättningsskolkursen skall kunna förläggas till ett år. Efter prövning av olika på frågan inverkan faktorer hava sakkunniga funnit, att för minderåriga, som genomgått sju årsklasser i halvtidsläsande folkskola eller mindre folkskola, fortsättningsskolkursen bör kunna begränsas till en årskurs med minst 270 undervisningstimmar.

För dessa fortsättningsskolor med avkortad undervisningstid torde emellertid erfordras helt andra tim- och kursplaner än för övriga fortsättningsskolor. På grund härav och med hänsyn även till dessa skolors organisation i övrigt, synes det vara lämpligt, att inrättandet av sådan ettårig fortsättningsskola göres beroende av skolöverstyrelsens prövning, på samma sätt som skett beträffande ettåriga på heltidsläsande sjuåriga folkskolor grundade fortsättningsskolor.

Det föreligger icke anledning att i detta sammanhang ingå på frågan, under vilka förhållanden folkskolor med halvtidsläsning må förekomma. Sakkunniga vilja dock framhålla, att de till fullo inse nödvändigheten av att framgå med all försiktighet vid framläggande av förslag rörande den på halvtidsläsande folkskolor grundade fortsatta undervisningen. Det är nämligen av vikt, att inga sådana rubbningar beträffande skolväsendet företagas, som kunna komma att motverka halvtidsläsande folkskolas övergång till heltidsläsning, där förutsättningar härför eljest äro för handen. De här föreslagna jämkningarna av bestämmelserna rörande fortsättningsskolan avse därför endast orter, där av olika anledningar folkskolor med heltidsläsning icke lämpligen kunna införas. Sakkunniga förutsätta alltså, att tillämpning av organisationen med sjuårig halvtidsläsande folkskola och ettårig fortsättningsskola icke kommer att i de enskilda fallen inverka på prövningen, huruvida folkskolan bör anordnas med halv- eller heltidsläsning.

5. Fortsättningsskolkursens förläggning under läsåret.

Fortsättningsskolornas arbetstider förete väsentliga olikheter icke blott vid jämförelse mellan skolor i skilda delar av landet utan även beträffande *Nuvarande bestämmelser.*

fande olika skolor inom samma skoldistrikt. Undervisningen kan pågå 30 timmar i veckan, och en årskurs om 180 timmar kommer då att omfatta endast sex veckor. Men det är också vanligt, att undervisningen utsträcker sig över en större del av läsåret, t. ex. under 30 veckor med sex timmar i veckan. Dessa sex timmar fördelas då oftast på två eller kanske tre dagar, varvid undervisningen förlägges till eftermiddagen. I ett flertal städer och även i några landsbygdsdistrikt är undervisningen så anordnad, att varje lärjunge deltagar däri en hel dag i veckan. Förekomma flera avdelningar i sådan skola, kunna lärjungarna beredas tillfälle att i viss utsträckning välja, vilken veckodag de skola bevista skolan. Ganska vanligt är också, att fortsättningsskolan anordnas en kort tid med full lästid, d. v. s. 30 timmar i veckan, men i övrigt med ett fåtal till eftermiddagarna förlagda timmar i veckan.

Angående innebörden av fortsättningsskolstadgans bestämmelser rörande kursens fördelning på olika år och beträffande tiden för lärjungarnas inträde i fortsättningsskolan rådde tidigare en viss osäkerhet. Sedan tvister därom blivit i ett par fall avgjorda av Kungl. Maj:t och kompletterande riksdagsbeslut tillkommit, är emellertid denna osäkerhet undanröjd. Det har sålunda blivit klarlagt, att de i fortsättningsskolstadgan förekommande uttrycken »arbetsår» och »läsår» avse tiden från och med den 1 juli till och med nästföljande 30 juni. De kommunala skolmyndigheterna kunna inom ett sådant läsår förlägga en årskurs av fortsättningsskolan till den för orten lämpligaste tiden. Därvid måste dock iakttagas, att lärjungarna icke må under samma läsår genomgå bägge årskurserna i tvåårig fortsättningsskola samt att lärjungarna icke må inträda i fortsättningsskolan före ingången av läsåret närmast efter det, under vilket de avgått från folkskolan. I detta nu sist nämnda avseende inträdde genom riksdagens beslut år 1928 den förändringen, att där Kungl. Maj:t funnit skäligt därtill lämna medgivande, undervisningen i fortsättningsskola må kunna till en del förläggas till det läsår, under vilket lärjungarna avgått från folkskolan. Har sådant medgivande erhållits, påbörjas fortsättningsskolan omedelbart efter det folkskolan avslutats i maj eller juni månad, och om fortsättningsskolan är tvåårig få lärjungarna genomgå den andra årskursen vid samma tid nästa år. Denna anordning har kommit till användning särskilt inom Upplands inspektionsområde och även inom enstaka skoldistrikt i andra delar av riket.

Den möjlighet, som hittills förefunnits, att allt efter förhållandena organisera fortsättningsskolorna på olika sätt bör enligt de sakkunnigas mening än mera utvidgas. Genom att öppna ytterligare utvägar för skoldistriktet att anpassa skolväsendet efter de skilda orternas behov synes man kunna icke obetydligt underlätta fullgörandet av skolplikten, ehuru dess omfattning bibehålles i huvudsak oförändrad.

Sakkunniga hava tidigare i detta betänkande med stöd av anförda skäl framhållit, att fortsättningsskolkursen icke lämpligen kan sammanföras till ett läsår, där folkskolan är sexårig. I vissa fall bör detta likväl icke innebära hinder för lärjunge att under samma läsår genomgå fortsättningsskolans bägge årskurser. Ett sådant fall kan inträffa exempelvis, om antalet lärjungar i en skola är jämförelsevis ringa och flickorna i första och andra årskursen undervisas tillsammans i skolköksarbete och tillsammans även med gossarna i skolans teoretiska ämnen. Om i sådan skola den teoretiska kursen för gossar och flickor pågår sex veckor i januari och februari månader och skolköskursen för flickorna sex veckor vartannat år på tid, som för varje gång bestämmes med hänsyn till möjligheten att erhålla lärarinna, så kan följande fall inträffa. En skolköskurs anordnas ett år i augusti och september månader. I denna kurs deltaga de flickor, som under föregående kalenderår avgått från folkskolan, men även de, som i juni månad samma år, som kursen hålles, lämnat folkskolan. Dessa senare flickor äro enligt nu gällande bestämmelser icke berättigade deltaga i den under närmast följande januari—februari månader förlagda kursen i de teoretiska ämnena, enär bägge årskurserna då skulle infalla under samma läsår. Flickorna skola följaktligen avvakta den vid samma tid ett år senare anordnade kursen. Liknande förhållanden kunna inträffa på flera olika sätt och även beträffande gossar i yrkesbestämda fortsättningsskolor med verkstadsarbete eller annat praktiskt arbete i fristående kurser, dock endast under förutsättning att antalet lärjungar är så ringa, att bägge årskurserna undervisas tillsammans i den av praktiskt arbete bestående kursen.

Sakkunniga finna, att sådan ändring av bestämmelserna bör ske, att lärjungarna alltid kunna deltaga i den kurs, som förekommer närmast efter det de genomgått den första kursen. Vid utfärdandet av föreskrifterna härom bör dock tillses, att dessa erhålla en sådan lydelse, att tillfälle icke i något fall beredes lärjungarna att genomgå bägge årskurserna redan det kalenderår, under vilket de lämnat folkskolans sjätte klass. Det ligger också i sakens natur, att hänsyn icke bör tagas till praktisk kurs, som har så ringa omfattning, att den icke motsvarar sitt ändamål. Lämpligen torde böra bestämmas, att den här ifrågakommande praktiska kursen skall omfatta minst 120 timmar.

I en del trakter synas arbetsförhållandena vara sådana, att man jämförelsevis lätt kan i maj och juni månader undvara de fortsättningsskolepliktiga minderårigas arbetshjälp. Delvis på grund härav har det framstått såsom ett önskemål, att fortsättningsskolan måtte få förläggas till maj och juni. Därvid förutsattes emellertid, att vårterminen i folkskolan eller åtminstone i dess högsta klass (avgångsklassen) avslutas, innan fortsättningsskolan tager sin början, och att de lärjungar, som vid terminens

*Undantagsvis
två årskurser
under ett
läsår.*

*Folk- och fort-
sättnings-
skola under
samma läsår.*

slut avgå från folkskolan, få inträda i fortsättningsskolan utan hinder av att de komma att helt eller delvis genomgå en årskurs i fortsättningsskolan redan det läsår, under vilket de avgått från folkskolan. Med denna anordning komma de minderåriga att fullgöra sin skolplikt vid tidigare ålder än eljest, och detta torde vara en av orsakerna till organisationens godtagande i en del skoldistrikt. En annan omständighet, som måste tillmätas betydelse, är, att skoltiden blir mera sammanhängande för lärjungarna, än då fortsättningsskolan förlägges senare. Vid tvåårig fortsättningsskola måste visserligen avbrottet mellan första och andra årskurserna bibehållas, men däremot bortfaller uppehållet mellan folkskolan och fortsättningsskolans första årskurs. Där folkskolan omfattar sju årsklasser och fortsättningsskolan blott en årskurs, få lärjungarna med denna anordning fullgöra hela skolplikten i en följd, och det av mången klandrade uppehållet mellan folk- och fortsättningsskolan försvinner.

Med den här ifrågavarande organisationen kunna dock följa vissa olägenheter, som icke få förbises. Att barnen tidigare avsluta sin skolgång inverkar i någon mån menligt på kunskapsresultatet. Det kan ock befaras, att den sammanlagda undervisningstiden under vårterminen blir för lång och ansträngande för de lärjungar, som övergå från folkskolan till fortsättningsskolan. För folkskolans övriga klasser kan undervisningen komma att i alltför hög grad fortgå under den mörkaste och kallaste delen av året, medan barnen erhålla ledighet under de för skolgång mera lämpliga månaderna maj och juni. Sakkunniga anse dock, att verkan av lärjungarnas tidigare inträde i fortsättningsskolan och avgång därifrån icke kan tillmätas så stor betydelse, att organisationen därför bör förhindras. De andra påpekade olägenheterna synas kunna till stor del undvikas, nämligen genom att höstterminen göres jämförelsevis lång för skolans högsta klass, och genom att de årsklasser, som icke undervisas tillsammans med avgångsklassen, erhålla helt andra lästider än denna. I skoldistrikt, där folkskolans årliga lästid är utsträckt utöver den stadgade minimitiden, uppstå större svårigheter att förlägga fortsättningsskolkursen i direkt anslutning till folkskolan. Ehuru en avkortning av folkskolans lärotid icke är att rekommendera, vilja sakkunniga likväl framhålla, att hinder icke torde föreligga för sådant skoldistrikt att begränsa högsta klassens årliga undervisningstid till $34 \frac{1}{2}$ veckor, om detta befinnes nödvändigt för införandet av en eljest lämplig organisation av fortsättningsskolan.

Sakkunniga inse väl, att den här ifrågavarande organisationen av skolväsendet icke lämpligen kan eller bör införas allestädes. Men där den vinner tillämpning i skoldistrikt med sjuårig folkskola, kommer fortsättningsskolan att så nära ansluta sig till folkskolan, att organisationen i sin helhet ter sig som ett förlängt folkskoleår, under vilket de sista sex veckorna kunna ägnas huvudsakligen åt praktiskt arbete. Därmed synes man hava vunnit det väsentligaste av vad man velat ernå genom förslaget

att inarbeta hela fortsättningsskolkursen i lärokursen för folkskolans sjunde årsklass. Men därtill kommer, att organisationen kan genomföras, oavsett om folkskolan är anordnad enligt A- eller B-form, och att särskild fortsättningsskola bibehålles i samtliga skoldistrikt. Den lättnad, som det tidigare fullgörandet av skolplikten innebär, kan också i samma utsträckning komma lärjungarna till del, vare sig folkskolan är sex- eller sjuårig. Emellertid kan för närvarande skolväsendet organiseras på nu angivet sätt endast efter särskilt medgivande av Kungl. Maj:t. Detta stadgande angående fortsättningsskolans arbetstider bör enligt sakkunnigas mening upphöra. Skoldistriktet böra sålunda erhålla möjlighet att utan särskilt medgivande av Kungl. Maj:t, sedan erforderliga bestämmelser i vanlig ordning införts i det för distriktet gällande reglementet, förlägga fortsättningsskolan till sådan tid, att lärjungarna kunna helt eller delvis genomgå en årskurs det läsår, under vilket de avgått från folkskolan. Är fortsättningsskolan tvåårig, må i detta fall såsom hittills andra årskursen icke begynna tidigare än ett år efter första årskursens början.

6. Befrielse från fortsättningsskolplikt.

Minderårig, som genomgått folkskola eller på annat sätt förvärvat motsvarande kunskaper och som icke åtnjuter annan undervisning, är pliktig deltaga i fortsättningsskolans undervisning under den tid, som skoldistriktet i vederbörlig ordning bestämt. Skolplikten upphör dock i varje fall, då den skolpliktige fyllt aderton år. Den skolpliktige är skyldig att inträda i fortsättningsskolan vid början av läsåret närmast efter det, under vilket han avgått från folkskolan, men fortsättningsskolstyrelsen kan under vissa förutsättningar bevilja uppskov med skolgången, dock icke för längre tid än till det kalenderår, under vilket den skolpliktige fyller femton år. Då sjukdom, lyte eller liknande omständigheter därtill giva anledning, kan skolstyrelsen efter prövning i varje särskilt fall befria skolpliktig från skyldigheten att besöka fortsättningsskola.

Nuvarande bestämmelser.

Frågan om enskilda lärjungars befrielse från fortsättningsskolplikt har vid flera tillfällen motionsledes förelagts riksdagen; senast år 1929 genom motionen II: 193. Med hänsyn till befarade ej önskvärda konsekvenser av bifall till motionerna har riksdagen hittills avslagit samtliga förslag till ändringar av de nu gällande bestämmelserna. Sakkunniga hava emellertid under sitt utredningsarbete kommit till den bestämda uppfattningen, att en försiktig uppmjukning av stadgandena rörande befrielse från fortsättningsskolplikt är önskvärd. Under stark känsla av att man måste på detta område framgå med stor varsamhet hava sakkunniga därför upptagit frågan till övervägande i avsikt att söka finna en sådan lösning, att befrielse från skolplikten må kunna medgivas i särskilt ömmande fall,

Ökade möjligheter till befrielse från skolplikt.

utan att man behöver riskera, att desorganisation och godtycke skola uppstå.

*Ärendenas
handlägg-
ning.*

En utväg, som i detta sammanhang varit starkt ifrågasatt, vore, att skolöverstyrelsen erhöle befogenhet att efter prövning, då tillräcklig anledning därtill föreligger, befria minderårig från skyldigheten att besöka fortsättningsskolan. Som skäl härför har bland annat anförts, att ärendena därigenom skulle få en i möjligaste mån enhetlig behandling, vilket måste tillmätas stor betydelse. Med den starka centraliseringen av ärendenas handläggning följer emellertid, att ansökningarna måste åtföljas av jämförelsevis fullständiga uppgifter med utförliga redogörelser och intyg rörande de minderårigas förhållanden. Skolöverstyrelsen måste också angående varje särskilt fall inhämta yttranden från vederbörande folkskolinspektör och fortsättningsskolstyrelse, eventuellt även från domkapitlet. Härav framgår, att handläggningen av ärendena blir alltför omständlig och tidsödande, om avgörandet förlägges till skolöverstyrelsen.

De ovan framhållna olägenheterna skulle i någon mån minskas, om avgörandet i en eller annan form förlades till vederbörande folkskolinspektör, men den auktoritativa enhetliga behandlingen av ärendena skulle också försvagas. Då en del inspektionsområden omfatta omkring ett hundratal skoldistrikt, kan det även förutses, att mängden av ansökningar om befrielse från skolplikt skulle kunna i vissa fall alldeles förrycka inspektörens egentliga arbete. Folkskolinspektörerna hava icke heller den direkta personliga bekantskap med de minderåriga och deras målsmän, som är nödvändig för bedömande, huruvida framställning angående befrielse från skolplikt bör bifallas. I en mängd fall skulle därför folkskolinspektörerna kunna endast genom besök på ort och ställe förskaffa sig nödiga upplysningar för ett på verklig sakkunskap grundat yttrande eller beslut. Emellertid torde inspektörerna endast undantagsvis hava tillfälle att utan åsidosättande av viktigare göromål verkställa sådana grundligare undersökningar och företaga de därför erforderliga resorna. Även folkskolinspektörernas handläggning av dessa ärenden skulle därför i regel komma att ske med ledning av inhämtade skriftliga upplysningar, vilket knappast kan anses tillfredsställande.

Den intima kännedom om lärjungarnas och målsmännens förhållanden, som erfordras för att kunna med urskillning handhava det grannliga uppdraget att pröva behovet av befrielse från skolgång, förefinnes onekligen bäst inom den lokala skolstyrelsen. Denna kan också med minsta möjliga tidsutdräkt handlägga ärendena, vilket ofta är av stor betydelse, då det gäller framställningar angående minderårigas skolplikt.

Enligt sakkunnigas mening kan det således icke lämpligen uppdragas åt vare sig skolöverstyrelsen eller folkskolinspektörerna att pröva och avgöra ärenden rörande enskilda lärjungars befrielse från dem eljest ålig-

gande fortsättningsskolplikt, utan böra de lokala skolmyndigheterna utöva denna befogenhet. Det statliga inflytandet på dessa viktiga angelägenheter bör dock icke helt elimineras utan få göra sig gällande genom att folkskolinspektörerna sättas i tillfälle att följa behandlingen av ärendena och övervaka, att försiktighet och enhetlighet därvid iakttagas. Det ligger också i sakens natur, att det icke kan överlämnas till de omkring 2,500 fortsättningsskolstyrelserna att efter gottfinnande besluta rörande de minderårigas skolplikt. En ofrånkomlig förutsättning för dessa ärendens hänskjutande till de lokala skolstyrelserna är, att det i allmän författning tydligt angives en gräns, utöver vilken skolstyrelserna icke äga gå, då de medgiva minderåriga befrielse från skyldigheten att besöka fortsättningsskolan. Och denna gräns måste uppdragas så, att den allmänna fortsättningsskolplikten icke kan lokalt göras illusorisk, genom att skolstyrelse missbrukar sin befogenhet. Det torde vara både tillförlitligast och enklast, att det i detta fall, liksom det skett beträffande avgång från folkskolan enligt § 48 folkskolestadgan, bestämmes en viss uppnådd minimiålder som villkor, för att ansökan om befrielse från skolplikt av andra orsaker, än de i fortsättningsskolstadgan hittills angivna, skall kunna upptagas till prövning.

En lärjunge, som vid sju års ålder inträder i folkskolan och därefter utan kvarsittning eller avbrott genomgår skolan, övergår från sexårig folkskola till fortsättningsskolan det kalenderår, under vilket han fyller 13 år, och lämnar fortsättningsskolan senast två år därefter. Vid samma tid hava de lärjungar, som genomgå sjuårig folkskola och ettårig fortsättningsskola, fullgjort sin skolplikt. Där fortsättningsskolan, som ofta är fallet, förlagts till årets sex första veckor, har endast ett fåtal av de här ifrågavarande lärjungarna fyllt femton år, då de avgå från skolan, och även om undervisningen fortgår under större delen av vårterminen, torde flertalet av lärjungarna icke hava före avgången från skolan uppnått nyssnämnda ålder. Under normala förhållanden hava de minderåriga således, vare sig folkskolan omfattar sex eller sju år med i förra fallet tvåårig och i det senare ettårig fortsättningsskola, fullgjort hela sin skolplikt senast under förra hälften av det kalenderår, under vilket de fylla femton år.

*Skolplikts-
aldern i nor-
mala fall.*

För en del lärjungar kvarstår emellertid på grund av sent inträde i folkskolan, sjukdom, kvarsittning eller andra orsaker skolplikten, ännu då de fyllt sexton eller sjutton år. För dessa i viss mening överåriga kan fullgörandet av fortsättningsskolplikten stundom bliva alltför betungande. Sex veckors skolkurs innebär dock, även om den fullgöres vid jämförelsevis hög ålder, icke för samtliga lärjungar en sådan börda, att befrielse bör medgivas under alla förhållanden. Den försenade avgången från fortsätt-

Överåriga.

ningsskolan kan också bero därpå, att lärjungarna begärt och erhållit uppskov med skolgången eller kanske rent av utan tillstånd uteblivit från skolan. Självfallet böra lärjungarna icke vinna befrielse från skyldigheten att fullgöra på sådant sätt försummad skolgång. Det kan således icke ifrågasättas, att alla, som icke redan vid femton års ålder fullgjort sin fortsättningsskolplikt, skola befrias därifrån. Åldersgränsen aderton år bör alltså bibehållas.

*Villkor för
befrielse från
skolplikt.*

När det gäller avgång från folkskolan, utan att den fullständiga kursen inhämtats, har minimiåldern bestämts så, att skolgången kan avslutas tidigast ett år senare än vid normal ålder för avgång efter fullständigt genomgången kurs. Starka skäl kunna anföras för motsvarande bestämmelser även beträffande fortsättningsskolan, men sakkunniga anse sig likväl böra föreslå, att befrielse från fortsättningsskolplikt må kunna medgivas ett år tidigare, än det enligt sådana föreskrifter skulle bliva fallet. Då giltiga skäl föreligga, bör således skolstyrelse kunna medgiva lärjunge, som utan eget förvållande blivit urståndsatt att före utgången av det kalenderår, under vilket han fyller femton år, fullgöra hela sin fortsättningsskolplikt, befrielse från skolgång under en årskurs. Detta innebär bland annat, att för lärjunge, som av någon anledning avgått från folkskolan ett år senare än det tidigast tillåtna, befrielse från fortsättningsskola kan ifrågakomma redan efter ett års fortsättningsskolkurs. Giltig anledning till befrielse från ytterligare skolgång bör under nu nämnda villkor enligt sakkunnigas mening kunna anses vara för handen, om den minderåriges arbete är av avgörande betydelse för hemmets ekonomi eller om han erhållit stadigvarande arbete och särskilt ömmande omständigheter föreligga.

Bland de lärjungar, som avgå från folkskolan enligt bestämmelserna i § 48 folkskolestadgan, således utan att hava inhämtat den fullständiga lärokursen, kan man särskilja två grupper, nämligen dels lärjungar, som äro betydligt äldre än kamraterna i klassen och slutligen få avgå enligt § 48, ehuru de skulle kunna genomgå den för avgång enligt § 47 bestämda kursen, om de kvarstannade ytterligare en tid i skolan, dels ock lärjungar, som sakna tillräcklig fattningsgåva för att kunna inhämta den fullständiga kursen. Redan härav framgår det, att en del av de från folkskolan enligt § 48 avgångna lärjungarna kan förväntas hava god nytta av att deltaga i lämpligt anordnad fortsatt undervisning, från vilken de därför icke böra vinna befrielse i annan ordning än andra fortsättningsskolpliktiga minderåriga. Men det finnes också från folkskolan utan fullständigt betyg avgångna lärjungar, vilka på grund av bristande fattningsgåva sakna förmåga att tillgodogöra sig teoretisk fortsatt undervisning. Lärare, skolråd och även folkskolinspektörerna hava ganska samstämmigt ansett, att sådana minderåriga böra kunna oavsett åldern helt befrias från åt-

minstone den teoretiska delen av fortsättningsskolkursen. Är emellertid skolköksundervisning eller kvinnlig slöjd anordnad för flickor och snickeri eller annat praktiskt arbete för gossar, kan det mycket väl hända, att även de här ifrågavarande lärjungarna lämpligen kunna deltaga i denna undervisning. Då detaljerade föreskrifter härom knappast kunna utfärdas, synes det vara lämpligast, att det överlåtes på skolstyrelserna att besluta, i vilken utsträckning minderårig, som avgått från folkskolan jämlikt bestämmelserna i § 48 mom. 2 folkskolestadgan och som uppenbarligen saknar förmåga att tillgodogöra sig den fortsatta undervisningen, bör därifrån befrias.

Ärenden angående minderårigas befrielse från skolplikt komma säkerligen att räknas bland de mest ömtåliga, som skolstyrelserna få att handlägga. Det är därför av stor vikt, såväl att besluten grunda sig på ingående kännedom om lärjungarna, som ock att nödig kontroll utövas. Vid handläggningen av sådant ärende bör skolstyrelsen därför så vitt möjligt inhämta yttrande även från den lärare, som senast undervisat den skolpliktige eller till vilkens skolavdelning denne hör. Beslutar styrelsen att bifalla framställning om befrielse från skolplikt, bör utdrag av protokollet härom omedelbart tillställas vederbörande folkskolinspektör, som därigenom beredes möjlighet att tillse, att icke skolstyrelserna i de skilda skoldistrikten opåttalt tillämpa alltför olika principer i fråga om lärjungars befrielse från fortsättningsskolplikt.

*Kontroll
rörande be-
frielse från
skolplikt.*

Under vissa förutsättningar kunna minderåriga erhålla tillstånd att i lärlingsskola fullgöra sin skolplikt. Bestämmelserna härom återfinnas i fortsättningsskolstadgan § 27 mom. 2 och i stadgan för den kommunala yrkesundervisningen § 16 mom. 3. Dessa stadganden synas emellertid giva rum för olika tolkningar och äro knappast fullt samstämmiga. För inträde i lärlingsskola fordras i allmänhet att hava avslutat fortsättningsskolans kurs. Minderårig, som icke genomgått fortsättningsskola men fyllt femton år, kan dock enligt föreskrifterna i yrkesskolstadgan under vissa förutsättningar, oberoende av om han inträtt i fortsättningsskola, intagas i lärlingsskola. Men enligt motsvarande bestämmelse i fortsättningsskolstadgan kan endast skolpliktig, »som icke inträtt i fortsättningsskola», fullgöra sin fortsättningsskolplikt i lärlingsskola. Då det knappast kan förekomma, att minderårig intages i lärlingsskola, innan han inträtt i fortsättningsskola, om därmed avses, att han inskrivits i fortsättningsskolans första årskurs, medför bestämmelsen i fortsättningsskolstadgan, att fortsättningsskolplikten i verkligheten kvarstår för de minderåriga, som jämlikt § 16 mom. 3 yrkesskolstadgan intagits i lärlingsskola, innan de fullständigt genomgått fortsättningsskolan. Detta torde dock icke hava varit meningen, och i alla händelser hålla sakkunniga före, att varje

*Fortsätt-
ningsskolplik-
tens full-
görande i lär-
lingsskola.*

minderårig, som undervisas i lärlingsskolan, bör befrias från skyldighet att besöka fortsättningsskolan. Emellertid har det framhållits för sakkunniga, att det stundom inträffar, att minderårig, som innan han avslutat fortsättningsskolans kurs intagits i lärlingsskola, nästan omedelbart eller efter mycket kort tid lämnar lärlingsskolan. Den minderårige kan då icke anses hava i lärlingsskolan fullgjort sin fortsättningsskolplikt utan bör återgå till fortsättningsskolan. I varje fall bör fortsättningsskolstyrelsen sättas i tillfälle att därom besluta. Det bör därför åligga lärlingsskolans styrelse, att då sådan minderårig avgår från lärlingsskolan eller upphör att regelbundet delta i undervisningen, därom underrätta fortsättningsskolstyrelsen. Dylikt meddelande bör innehålla uppgift även angående arten och omfattningen av den undervisning i lärlingsskolan, vari lärjungen deltagit.

Fortsättningsskolpliktens fullgörande vid andra läroanstalter.

Befriade från skyldighet att besöka fortsättningsskola äro skolpliktiga, som åtnjuta undervisning i någon av de i § 27 mom. 1 fortsättningsskolstadgan angivna läroanstalterna. De anses nämligen därigenom fullgöra sin fortsättningsskolplikt. Vederbörande skolstyrelse äger ock efter prövning i varje särskilt fall meddela skolpliktig, som åtnjuter annan med fortsättningsskola jämförlig undervisning, befrielse från deltagande i undervisning i fortsättningsskola.

Lantbruksklubbarna och fortsättningsskolan.

I de nu refererade hittills gällande bestämmelserna torde någon mera betydelsefull förändring icke vara påkallad. Sakkunniga hava emellertid funnit sig böra i detta sammanhang till övervägande upptaga en av Kristianstads läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet ingiven framställning, vilken överlämnats till sakkunniga. Framställningen härrör egentligen från hushållningssällskapet egnahemsnämnd, som anhåller, att det måtte tagas under övervägande, huruvida icke den verksamhet, som bland landsbygdens ungdom bedrivs av de s. k. lantbruksklubbarna, skulle kunna inrangeras som ett led i den jordbruksbetonade fortsättningsskolans verksamhet. Innan denna fråga mera ingående dryftas, lämnas här en kortfattad redogörelse för lantbruksklubbarnas verksamhet.

Lantbruksklubbar av det slag, varom det här är fråga, uppkommo för något mera än 20 år sedan i Amerika, där man vid den tiden särskilt ville stimulera intresset för majsodling. Klubbverksamheten blev oerhört populär och för närvarande räknas de amerikanska lantbruksklubbarna för gossar och flickor omkring 850,000 medlemmar.

När Rockefellerinstitutet efter världskriget började sin verksamhet i Europa, upptogos även lantbruksklubbarna på institutets program. Direktör Frantz P. Lund sändes över från Amerika och började sin verksamhet i Frankrike, Danmark och Sverige samt senare i Finland. Särskilt i sist-

nämnda land har verksamheten omfattats med mycket stort intresse. Efter framställning från Jordbrukarungdomens förbund inbjöds direktör Lund till Sverige av jordbruksdepartementet år 1925. De första lantbruksklubbarna för ungdom i vårt land bildades i Skaraborgs län. Verksamheten har sedan ökats och bedrivs nu i 15 län. Starkast har rörelsen utvecklats i Kristianstads län, där omkring 1,300 barn år 1930 deltog i klubbarbetet. För hela riket är antalet klubbmedlemmar nära 5,000. Klubbarna stå öppna för både gossar och flickor. Minimialder för deltagande i klubbarbetet är 10 år.

Verksamheten bedrivs på följande sätt. Varje medlem av klubben arrenderar ett jordstykke, 100 till 150 m² för trädgårdsskötsel och upp till 1,000 m² för åkerbruk. Anställda konsulenter giva de unga råd, men dessa få själva välja odlingsväxter. Varje medlem får en bok med anvisningar, men däri skall även göras anteckningar angående arbetet. Rörelsen skall bedrivas fullt affärsmässigt, och alla utgifter och inkomster bokföras. Antalet arbetstimmar antecknas, och arbetet värderas. Skörden försäljes, och vinsten blir barnens. Även husdjursskötsel förekommer. Huvudsakligen är det grisar och fjäderfä, som anskaffas. På sommaren anordnas utfärder, och på höstarna anordnas stundom skördeutställningar, vilka visat sig vara mycket intresseväckande.

I anslutning till klubbarnas verksamhet hålla kvinnliga konsulenter kursdagar i hemmen för kvinnliga deltagare, varvid matlagning, bakning, syltning, saftning m. m. förekomma.

Verksamheten ledes av konsulenter. Flera sådana konsulenter behövas, och underkonsulenter eller lokala ledare i de olika distrikten erfordras. Folkskolans lärare hava visat stort intresse och nedlagt mycket frivilligt arbete på rörelsen.

Intill den 1 juli 1930 betalade Rockefellerstiftelsen alla med klubbarbetets ledning förenade utgifter. Från nämnda tid, då stiftelsen trädde tillbaka från ledningen av arbetet, har Jordbrukarungdomens förbund av regeringen förordnats att leda detsamma. Stiftelsen lämnade dock för år 1930 ett anslag på 62,000 kronor och har ställt i utsikt bidrag under ytterligare ett par år, ehuru med för varje år minskat belopp. Riksdagen har för ändamålet år 1930 beviljat 15,000 kronor och 1931 35,000 kronor. Dessa statsanslag skola tillsammans med av Rockefellerstiftelsen anvisade medel samt av hushållningssällskapen beviljade anslag av Jordbrukarungdomens förbund användas för täckande av de anställda konsulenternas avlöning och resekostnader.

Det lär icke kunna göras gällande annat, än att lantbruksklubbarnas här ovan omnämnda verksamhet är av största betydelse och värd att kraftigt understödjas av det allmänna. En fruktbarande samverkan mellan fortsättningsskolan och lantbruksklubbarna bör också kunna komma

De sakkunniga.

till stånd och bliva till stor nytta för den här ifrågavarande ungdomen. Egnahemsnämnden i Kristianstads län ifrågasätter bland annat, att klubbverksamheten skulle inordnas i jordbruksbetonad fortsättningsskola och klubbmedlemmarna vinna befrielse från den andra årskursen i fortsättningsskolan.

Efter ingående undersökningar rörande möjligheten att förverkliga detta förslag hava sakkunniga funnit, att samarbetet mellan de båda organisationerna icke lämpligen kan ske på det nu angivna sättet. Om icke samtliga lärjungar i en sådan fortsättningsskola bedriva klubbverksamhet, nödgas man i alla händelser anordna en fortsättningsskolans andra årskurs. Antalet deltagare i denna kurs blir då stundom så ringa, att man ej utan förhållandevis alltför stora kostnader kan bereda dem sådan undervisning, som eljest skulle kunna bliva fallet. Inför man återigen den bestämmelsen, att samtliga lärjungar i en viss yrkesbestämd fortsättningsskola med jordbruk skola vara skyldiga att skaffa sig ett lämpligt jordstycke och tillfredsställande sköta detsamma, komma åtskilliga, som helt sakna intresse och förutsättningar för lantbruksklubbarnas verksamhet, att tvingas deltaga däri. Detta samt svårigheterna för en del lärjungar att anskaffa det erforderliga jordområdet skulle säkerligen bland målsmännen framkalla ett så starkt missnöje, att klubbarnas verksamhet, som är och bör vara fullt frivillig, därigenom komme att försvåras. Erinnras bör också, att lantbruksklubbarnas medlemmar bedriva sitt klubbarbete var för sig vid sina hem eller i närheten därav, alltså på spridda ställen. Det komme att bliva förenat med stora svårigheter att över ett på detta sätt åt barn anförtrott arbete utöva sådan kontroll, som måste krävas, om arbetet skall ersätta skolundervisning. Klubbmedlemmarna utföra också sitt arbete i stor utsträckning, innan de lämnat folkskolan, således innan de äro fortsättningsskolpliktiga.

Slutligen kan man icke bortse från de konsekvenser, det skulle medföra, om viss tids deltagande i lantbruksklubbarnas verksamhet berättigade till befrielse från ett års fortsättningsskolplikt. Flickor, som under skicklig husmoders ledning inhämta, vad som hör till ett hems skötsel, torde komma att göra anspråk på att beträffande fortsättningsskolplikten få likställas med dem, som deltagit i lantbruksklubbens arbete. Gossar, vilka under arbete hos hantverkare förvärva sig färdigheter i t. ex. snickeri eller skomakeri, hava därmed erhållit en utbildning, som för dem är lika värdefull som kännedomen om jordbruket för deltagarna i lantbruksklubbarnas arbete. Medgives minderårig på grund av utfört praktiskt arbete befrielse från skolplikt i det ena fallet, torde det bliva nödvändigt att så göra även i det andra, men detta skulle innebära en mycket långt gående upplösning av fortsättningsskolan eller åtminstone av dess andra årskurs. Sakkunniga vilja också framhålla, att, hur värdefull den genom praktiskt arbete vunna utbildningen än är, den dock icke motsvarar eller kan ersätta de

kunskaper och färdigheter, som lärjungarna böra vid här ifrågavarande ålder förvärva genom ordnad undervisning i skola. Sakkunniga kunna således icke tillstyrka, att deltagande i lantbruksklubbarnas verksamhet skall medföra befrielse från skyldighet att besöka fortsättningsskolan.

Mellan jordbruksbetonade fortsättningsskolor och lantbruksklubbarna bör emellertid på annat sätt ordnas samverkan till ömsesidig båtnad. Inom skoldistrikt, där lantbruksklubbwork förekommer, erfordras lokala ledare, som var och en inom ett begränsat område hava att leda och övervaka arbetet. Dessa lokala ledare få en ingående kännedom om klubbverksamheten och kunna förväntas hava god kännedom om jordbruksarbete över huvud. De torde därför, även om de eljest ej äro lärare, kunna erhålla behörighet att i yrkesbestämd fortsättningsskola i anslutning till jordbruk undervisa i jordbrukskunskap. Finnes på platsen sådan skola, synes det enligt sakkunnigas mening vara ändamålsenligt, att den lokala klubbledaren förordnas till lärare i jordbrukskunskap i fortsättningsskolan. I många fall torde folkskolläraren på orten vara klubbledare, men även där han icke är detta, bör han, om klubbledaren undervisar i jordbrukskunskap, meddela undervisningen i skolans övriga ämnen. En del av undervisningen i jordbrukskunskapen bör i sådan skola kunna förläggas till de tider av året, då arbetet på de till lantbruksklubbarna hörande jordområdena som bäst pågår. Jordbruksläraren (klubbledaren) bör då kunna i sällskap med fortsättningsskolans lärjungar besöka till klubben hörande odlingar och där ingående demonstrera det praktiska jordbruk, som av någon till klubben ansluten lärjunge i fortsättningsskolan eller av andra ungdomar bedrives. Besökes ett flertal olika fält, torde fortsättningsskolans lärjungar på detta sätt erhålla en ganska allsidig och värdefull komplettering av den i skolan meddelade mera teoretiska kunskapen. Och att dessa besök komma att motses med glädje av dem, som deltaga i klubbworket, oavsett om de äro fortsättningsskolelärjungar eller icke, därom kan man vara ganska förvissad. Det väntade besöket av skolan kommer också att innebära en eggelse till allt bättre skötsel av föremålet för klubbworken, vare sig detta utgöres av ett jordstycke eller t. ex. en hönsgård. Den tid, som fortsättningsskolans lärjungar använda för att under lärarens ledning studera det praktiska arbetet, inräknas i skoltiden, och läraren åtnjuter härför arvode i vanlig ordning. Sakkunniga förmena, att på i huvudsak nu angivet sätt ett intimt och värdefullt samarbete mellan fortsättningsskolan och lantbruksklubbarna bör kunna komma till stånd och att detta är, vad som under nuvarande förhållanden kan vinnas.

Sakkunniga förutsätta emellertid, att klubbworket alltjämt ledes av fullt kompetenta och lämpliga personer. Till avlönande av dessa manliga och kvinnliga konsulenter, som hava att leda och övervaka klubbworket inom ett större område, t. ex. ett helt län, och vilka anställas av hushåll-

ningssällskapen eller av Jordbrukarungdomens förbund, erfordras bidrag av statsmedel. Detta ekonomiska understöd, varav klubbverksamheten är i behov, torde dock ej kunna erhållas från anslaget till avlönande av lärare vid fortsättningsskolor utan bör utgå i annan ordning.

7. Fortsättningsskolväsendets centralisering.

*Tidigare
utredningar.*

I samband med den utredning, som föregick riksdagens beslut år 1926 att anslå medel till anordnande av skolskjutsar för skolpliktiga barn, framhöll flera folkskolinspektörer, att det särskilt beträffande fortsättningsskolan vore lämpligt, att lärjungar från mera vidsträckta områden sammanfördes till en gemensam skola. Vid sammanträde i december år 1927 beslutade också statens folkskolinspektörers förbund att hos kungl. skolöverstyrelsen anhålla, att överstyrelsen måtte vidtaga lämpliga åtgärder för centralisering av fortsättningsskolorna. Genom motion II: 270 bragtes frågan inför 1927 års riksdag. I motionen hemställdes, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående fortsättningsskolornas centralisering inom de olika skoldistrikten. Riksdagens andra kammare biföll motionen. Första kammarens första tillfälliga utskott framhöll med anledning av motionen, att ytterligare centralisering av skolväsendet vore önskvärd. Men utskottet hävdade den uppfattningen, att även fortsättningsskolans barn innefattas i begreppet »skolpliktiga barn». Centralisering av fortsättningsskolväsendet kunde därför med bidrag av statsmedel i viss utsträckning genomföras med tillämpning av redan gällande författningar, varför någon riksdagens skrivelse i ärendet till Kungl. Maj:t icke erfordrades. På grund härav beslutade första kammaren i enlighet med utskottets hemställan att icke biträda andra kammarens beslut. Då riksdagens kamrar sålunda stannat i olika beslut, kom skrivelse i ärendet icke till stånd.

Den 30 december 1927 anbefalldes dock Kungl. Maj:t skolöverstyrelsen att verkställa en allsidig utredning, huruvida och i vilken utsträckning genom beredande av inackorderingsbidrag eller på annat sätt åtgärder må bära vidtagas för en centralisering av fortsättningsskolväsendet inom sådana skoldistrikt, där på grund av gles bebyggelse och andra förhållanden dylika åtgärder kunna anses av behovet påkallade.

Den begärda utredningen jämte därav föranledda förslag avlämnades av skolöverstyrelsen den 29 september 1928. Statskontoret har därefter i underdånigt utlåtande den 22 november 1928 i allt väsentligt tillstyrkt det av skolöverstyrelsen framlagda förslaget. Skolöverstyrelsens utredning och förslag samt statskontorets utlåtande återgivas i bilagorna 1 och 2. I sin utredning åberopar överstyrelsen i vissa fall en av överstyrelsen den 28 december 1926 ingiven underdånig framställning, angående bland annat anordnande i vissa fall av fortsättningsskola jämväl för mindre folk-

skolas lärjungar. Statskontoret har den 27 februari 1927 häröver avgivit underdånigt utlåtande och därvid icke funnit anledning till erinran mot överstyrelsens framställning. (Bil. 3 och 4.)

Sedan den för ikraftträdandet av den obligatoriska fortsättningsskolplikten bestämda övergångstiden med utgången av år 1926 gått till ända, har det ålegat skoldistriktet att organisera skolväsendet så, att de minderåriga allestädes kunna fullgöra sin skolplikt. I allmänhet har det härför blivit nödvändigt att anordna fortsatt undervisning på varje plats, där det finnes folkskola eller mindre folkskola. Denna organisation lider emellertid av den svagheten, att antalet lärjungar i fortsättningsskolan mångenstädes blir mycket ringa, vilket medför, att undervisningen icke kan i eljest lämplig utsträckning specialiseras och att den likväl blir förhållandevis dyrbar. Av vad skolöverstyrelsen härom anfört i sin utredning, framgår det fullt tydligt, att det från såväl pedagogisk som ekonomisk synpunkt är synnerligen önskvärt, att skoldistriktet i stället för flera fortsättningsskolor med ringa barnantal i varje upprätta ett fåtal skolor med jämförelsevis många lärjungar. Sakkunniga hava också under sitt arbete och särskilt under sina resor funnit, att frågan om fortsättningsskolväsendets centralisering är mycket aktuell i en mängd skoldistrikt. I de nordligaste länen av landet, där inom vissa skoldistrikt mindre folkskolor förekomma i stor utsträckning, har man med Kungl. Maj:ts medgivande hittills nödgats uppskjuta införandet av fortsatt undervisning inom områden, där folkskolundervisningen meddelas i mindre folkskolor. Men under sin studieresa i dessa trakter funno de sakkunniga, att sedan skolöverstyrelsens centralisationsförslag blivit känt, hade det inom flera skoldistrikt utarbetats fullständiga på nämnda förslag grundade planer för ett centraliserat fortsättningsskolväsen inom distriktet. Dessa planer hade under nuvarande förhållanden icke kunnat förverkligas, men samtliga skolråd, med vilka de sakkunniga kommo i beröring, betecknade det som en nödvändighet, att frågan med det snaraste bleve löst. Samma mening har framförts även från andra delar av landet. Till sakkunnigas förfogande ställda skrivelser och uppgifter utvisa också, att genom centralisering i en mängd fall kan ernås bättre och billigare fortsatt undervisning än vad eljest är fallet.

Det förnämsta hindret för centralisering av fortsättningsskolorna redan med tillämpning av nu gällande bestämmelser utgör skolvägarnas längd. Utan anlitande av skolskjutsar, inackordering eller annan liknande anordning kunna lärjungarna endast undantagsvis hänvisas till fortsättningsskola, som förlägges annanstädes än vid närmaste folkskola. När den obligatoriska fortsättningsskolan beslutades, skedde detta under bland annat den förutsättningen, att skoldistriktet icke skulle därmed åsamkas

*Behovet av
centralise-
ring.*

*Kostnaderna
för centralise-
ringen.*

andra utgifter än dem, som uppstå genom tillhandahållandet av lokaler och undervisningsmateriell. I de skoldistrikt, varom det här är fråga, torde icke heller fortsättningsskolväsendet medföra andra kommunala utgifter än de nyss nämnda. Man kan därför icke påräkna, att dessa ofta hårt skattetyngda skoldistrikt skola i önskad riktning omorganisera sitt skolväsen, om detta skulle medföra icke blott allt det besvär, som följer med anordnandet av skolskjutsar eller inackordering, utan även ökade kommunala utgifter. Det är uppenbart, att de genom centraliseringen uppstående särskilda utgifterna måste, då det gäller fortsättningsskolor, i allmänhet helt bestridas av statsmedel. Dess bättre synes detta kunna ske utan att härför behöver ställas ökade anspråk på statskassan. Skolöverstyrelsen har nämligen i sin utredning uppvisat, att centraliseringen kan i stor utsträckning genomföras på sådant sätt, att kostnaderna för erforderliga skolskjutsar eller inackorderingar kunna helt bestridas av statsmedel, som eljest skulle åtgå till avlöning åt lärare vid de skolor, vilka genom centraliseringen bliva obehövlige. Det råder intet tvivel om att staten härigenom kan i många fall göra verkliga besparingar beträffande utgifterna för skolväsendet. Skolöverstyrelsen har också med stöd av utförliga beräkningar föreslagit, att statsbidrag till bestridande av kostnaderna för inackordering, skolhushåll eller skolskjutsar för fortsättningsskolpliktiga lärjungar skall utgå med högst det belopp, som motsvarar den genom centraliseringen uppkomna besparingen av statsbidraget till avlöande av lärare inom distriktet. Mot denna grundläggande princip har statskontoret icke haft något att erinra.

Statsbidrag för inackordering eller skolskjutsar utan indragning av skola.

Sakkunniga hava funnit anledning att i detta sammanhang taga under överbäggande, huruvida icke statsbidrag till inackordering eller skolskjutsar för fortsättningsskolpliktiga minderåriga bör kunna under vissa förutsättningar medgivas utan samband med indragning av fortsättningsskola. Inom Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens — samt från och med den 1 juli 1931 även Västernorrlands — län utgår enligt kungl. kungörelsen den 28 maj 1926 (nr 142) statsbidrag för inackordering i skolhem eller enskilda hem av skolpliktiga barn av fattiga, avlägset från skola boende föräldrar. Detta har medfört, att folkskolor icke inrättats inom en del vidsträckt, glest befolkade trakter, utan hava de där bosatta folkskolpliktiga barnen inackorderats i större byar och åtnjutit undervisning i folkskola därstädes. Att anordna fortsättningsskolor inom nyss nämnda glest befolkade trakter, där folkskolor icke finnas, kan knappast vara lämpligt. Men kan skoldistriktet erhålla statsbidrag till inackordering av fortsättningsskolpliktiga lärjungar endast under förutsättning, att eljest erforderlig skola indrages, kommer skoldistriktet att kräva, att fortsättningsskolor godkännas såsom erforderliga på så många platser, att även de i obygderna boende lärjungarna kunna besöka någon av dem. Med till-

lämpning av de av skolöverstyrelsen föreslagna bestämmelserna rörande statsbidrag till fortsättningsskolväsendets centralisering skulle skoldistriktet sedan äga att till inackordering av fortsättningsskolpliktiga lärjungar inom distriktet åtnjuta statsbidrag med belopp, motsvarande avlöning till lärare vid de skolor, som ej upprätthållas. Det komme att ligga i skoldistriktets intresse att få så många skolstationer som möjligt godkända såsom erforderliga, vilket med hänsyn till den för lärjungarna rådande obligatoriska skolplikten kan medföra, att i vissa fall skolor med mycket ringa barnantal kunna komma att godkännas. Detta torde kunna undvikas, endast om andra lämpligare åtgärder vidtagas för att bereda avlägset från skola boende lärjungar möjlighet att fullgöra skolplikten. Enligt sakkunnigas mening böra skoldistriktet därför kunna i vissa fall för inackordering eller skolskjutsar för fortsättningsskolpliktiga lärjungar tilldelas statsbidrag, beräknat efter andra grunder än dem, skolöverstyrelsen föreslagit. Detta begränsade statsbidrag bör utgå, då antalet lärjungar är så ringa, att särskild fortsättningsskola för dem näppeligen kan anses motiverad. I sådant fall bör statsbidrag till inackordering eller skolskjuts för detta fåtal lärjungar utgå endast under förutsättning, att skoldistriktet bestrider en del av kostnaderna, och böra härvid lämpligen gälla bestämmelserna i kungl. kungörelserna den 28 maj 1926 angående statsbidrag för inackordering och för anordnande av skolskjutsar för skolpliktiga barn (nr 142 och 143). Statsbidrag enligt här ifrågavarande grunder skulle således kunna utgå för skolskjutsar inom vilket län som helst men för inackordering endast inom Jämtlands, Västernorrlands och Norrbottens län.

Medel till det av de sakkunniga här förordade statsbidraget torde böra utgå ur de anslag, från vilka i övrigt statsbidrag enligt de åberopade författningarna utanordnas. Tillförlitliga förhandsberäkningar angående storleken av erforderliga belopp kunna svårigen göras, men i någon mån vägledande torde dock följande redogörelse kunna anses vara. Bidrag till inackordering av skolpliktiga barn inom de 4 länen utgår numera med omkring 600,000 kronor för år. Inackordering avser i regel sex årsklasser under 35 veckor årligen. De fortsättningsskolpliktigas inackordering skulle omfatta endast två årsklasser under 6 veckor årligen. Utgår man ifrån att för samtliga under skolgång i folkskolan inackorderade lärjungar inackordering skall förekomma även under fortsättningsskoltiden, skulle härför erfordras omkring 35,000 kronor. Det för skolskjutsar i övriga delar av landet under här ifrågavarande villkor erforderliga beloppet kan på enahanda sätt beräknas till omkring 5,000 kronor. Sakkunniga vilja här påpeka, att det icke komme att ligga i kommunernas intresse att i främsta rummet erhålla statsbidrag enligt de här ifrågasatta grunderna utan fastmer att få utbyta lärarlönen vid en fortsättningsskola mot bidrag till inackordering eller skolskjuts.

Det av de sakkunniga ovan förordade tillägget till skolöverstyrelsens förslag är ägnat att motverka uppkomsten och godkännandet av en fortsättningsskolorganisation, innefattande jämförelsevis många skolor med ett fåtal lärjungar. Det är nämligen uppenbart, att det för vederbörande myndighet skulle ställa sig betydligt lättare än eljest att vägra vitsorda behovet av en fortsättningsskola med mycket ringa antal lärjungar, om skoldistriktet kan hänvisas till att på annan väg söka ett visserligen mera begränsat men dock efter förhållandena skäligt statsbidrag till inackordering eller skolskjutsar för lärjungar, som därför utan icke kunna fullgöra sin skolplikt. Med den modifikation, för vilken sakkunniga här ovan redogjort, synes den av skolöverstyrelsen föreslagna grundläggande principen för beviljandet av statsbidrag till centralisering av fortsättnings-skolorna vara väl ägnad att tillgodose såväl statens som kommunernas intressen och även befördra en ändamålsenlig utveckling av skolväsendet.

*Tillfällig
centralise-
ring.*

Enligt överstyrelsens förslag skulle som statsbidrag till inackordering och skolskjutsar få användas endast besparingar, som uppkommit genom indragning av fortsättningsskolor, vilka av *skolöverstyrelsen* förklarats vara erforderliga, därest statsbidrag till centralisering icke utginge. Sakkunniga hava intet att invända mot en sådan bestämmelse, i vad den avser en mera varaktig organisation av distriktets skolväsen. Emellertid inträffar det stundom på grund av fluktuationer beträffande barnantalet, att en fortsättningsskola lämpligen skulle kunna tillfälligtvis indragas ett år. En del skoldistrikt torde också vilja under någon tid i mindre utsträckning pröva centralisationens lämplighet, innan de för framtida giltighet begära fastställelse av en sådan organisation. Att hänskjuta frågor av detta slag till skolöverstyrelsens avgörande kan knappast vara lämpligt. Med de starka garantier mot missbruk, som ligga däri, att genom centraliseringen icke få uppkomma ökade statsutgifter, kan man också utan risk för att alltför olika principer bliva tillämpade anförtro åt folkskolinspektörerna att för kortare tider intyga, att förutsättningarna för centraliseringsbidraget äro för handen. Sakkunniga föreslå därför, att statsbidrag till inackordering och skolskjutsar må kunna under en tid av intill två år utgå med högst det belopp, som motsvarar besparingar, vilka uppkommit genom indragning av fortsättningsskola, som av *vederbörande folkskolinspektör* förklarats eljest vara erforderlig.

*Detaljbestäm-
melser röran-
de centrali-
seringen.*

Skolöverstyrelsen föreslår, att statsbidraget till centraliseringen må utgå med högst 1 krona 25 öre för dag och lärjunge. De sakkunniga finna det föreslagna beloppet efter förhållandena väl avvägt och lämpligt även med hänsyn därtill, att inackorderingsbidraget till lots- och fyrapersonalens barn utgår med ungefär samma belopp. Mot vad överstyrelsen anför

rörande den mera detaljerade utformningen av bestämmelserna hava de sakkunniga intet väsentligt att invända. Det ligger i sakens natur, att centraliseringen av fortsättningsskolväsendet måste vara fullt frivillig från skoldistriktens sida. Men har ett skoldistrikt beslutat att centralisera skolväsendet, så måste lärjungar och målsmän underkasta sig detta beslut, såvida icke åt lärjungarna på annat sätt beredes undervisning, som av skolstyrelsen godkännes. Beträffande anslagsfrågan vilja de sakkunniga i likhet med statskontoret framhålla, att en sådan uppdelning bör ske, att de verkliga kostnaderna för centraliseringen och för avlönande av lärare kunna var för sig med lätthet utläsas. Då de båda beloppen komma att stå i sådant förhållande till varandra, att en ökning av bidraget till centraliseringen motsvaras av en minskning av utgifterna för lärarlönen, synas de lämpligen kunna uppföras under en för hela förslagsanslaget gemensam överrubrik, under vilken anslagen för de båda olika ändamålen fördelas med särskilda rubriker.

Införandet av centraliserat fortsättningsskolväsen inom större skoldistrikt kommer säkerligen att stundom medföra en del organisationsvårigheter, som måhända icke alltid kunna på lämpligaste sätt lösas inom de hittills gällande författningarnas ram. I den mån sådana hinder kunna redan nu förutses, böra de genom författningsändringar undanröjas. Skolöverstyrelsen har också såväl i underdånig skrivelse den 28 december 1926, se bilaga 3, som i den anbefallda utredningen angående centraliseringen påvisat behovet av en del sådana förändringar.

Fortsättningskola för mindre folkskolans lärjungar.

Enligt bestämmelserna i fortsättningsskolstadgan skall för minderåriga, som genomgått den egentliga folkskolan, upprättas *fortsättningsskola*. För dem, som genomgått mindre folkskola och åt vilka tillfälle att deltaga i undervisningen i fortsättningsskola icke kunnat beredas, skall anordnas *mindre fortsättningsskola* (= en art av ersättningsskola). På grund av dessa bestämmelser har man ansett sig förhindrad att upprätta en fortsättningsskola uteslutande för lärjungar, som genomgått mindre folkskola. Det bör i detta sammanhang erinras om att lärjungarna i mindre folkskola hänvisats dit, icke på grund av att de sakna förmåga att inhämta den egentliga folkskolans lärokurs eller äro undermåliga i något annat avseende, utan därför att de äro bosatta i en trakt, där barnantalet är så ringa, att egentlig folkskola icke ansetts behöflig. Lärjungarna i den mindre fortsättningsskolan äro således i allmänhet intellektuellt likställda med fortsättningsskolans lärjungar, men då den mindre fortsättningsskolan icke kan göras yrkesbestämd, gå dess lärjungar miste om en undervisning, som ofta skulle vara den för dem värdefullaste. Hittills har detta icke vållat så stora olägenheter, enär antalet lärjungar i en mindre fortsättningsskola i regel är så ringa, att undervisning i arbetskunskap med

därav följande specialisering icke varit lämplig. Helt annorlunda ställer sig saken, om fortsättningsskolväsendet centraliseras. Sammanföras lärjungar från flera mindre fortsättningsskolor, bör den för dem upprättade skolan få fortsättningsskolans karaktär och möjligheter. Nödvändigheten härav framträder i bland annat överstyrelsens utredning, där det påvisas, att det i Norrland finnes skoldistrikt med 30—40 mindre folkskolor. Givetvis måste, om skolväsendet centraliseras, den fortsatta undervisningen för lärjungarna från dessa skolor kunna meddelas i fullständiga fortsättningsskolor, allmänna eller yrkesbestämda.

Den föreliggande frågan har emellertid även en ekonomisk innebörd. Arvodet för lärare är lägre vid mindre fortsättningsskolor än vid fortsättningsskolor. Detta torde hava sin grund däri, att man tänkt sig ett i regel ganska ringa antal lärjungar i de mindre fortsättningsskolorna samt att undervisningen oftast skulle handhavas av lärarinna med kompetens, motsvarande småskollärarynnas. Sakkunniga anse sig icke här böra närmare ingå på frågan om avlöningen för lärarna men vilja påpeka, att de nämnda skälen för den lägre avlöningen vid de mindre fortsättningsskolorna bortfalla, där centraliseringen genomföres. Denna medför nämligen ett större antal lärjungar i varje upprättad skola, och vid de genom centralisationen uppkomna skolorna torde icke böra anställas lärare med lägre kompetens än vid fortsättningsskolor i övrigt. Under den av de sakkunniga företagna studieresan inom de delar av Norrland, där de mindre folkskolorna äro talrikast, framträdde också synnerligen starkt befolkningens bestämda önskan, att meddelandet av den fortsatta undervisningen måtte även för deras barns vidkommande anförtros åt fullt kompetenta lärare. Sakkunniga anse, att denna önskan bör i möjligaste mån uppfyllas, och biträda därför utan tvekan skolöverstyrelsens av statskontoret tillstyrkta förslag, att fortsättningsskola må kunna anordnas för meddelande av fortsatt undervisning åt lärjungar, som avgått från mindre folkskola, då fortsättningsskolområdet omfattar två eller flera folkskolområden, inom vilka den allmänna barnundervisningen meddelas i mindre folkskola.

Sammanfattning rörande centraliseringen.

Som av det anförda torde framgå, biträda de sakkunniga i allt väsentligt, vad skolöverstyrelsen i samband med sin utredning rörande centralisering av fortsättningsskolväsendet föreslagit. Därjämte föreslå sakkunniga, *dels* att statsbidrag till centralisering må kunna under en tid av intill två år utgå med högst det belopp, som motsvarar besparingar, vilka uppkomma genom indragning av fortsättningsskola eller mindre fortsättningsskola, som av vederbörande folkskolinspektör förklarats eljest vara erforderlig, *dels ock* att där antalet lärjungar är så ringa, att särskild fortsättningsskola ej kan anses erforderlig, bidrag av statsmedel till inackordering eller skolskjutsar må kunna utgå enligt bestämmelserna i

kungl. kungörelserna den 28 maj 1926 angående statsbidrag för inackordering och för anordnande av skolskjutsar för skolpliktiga barn (nr 142 och nr 143); alltså att uttrycket »skolpliktiga barn» i nämnda författningar må anses innefatta även lärjungar i fortsättningsskola.

8. Anställningsformer för lärare vid fortsättningsskolan.

Undervisningen i fortsättningsskolan har hittills till största delen medelats av lärare, som hava sin huvudsakliga sysselsättning inom annat område (folkskollärare och andra lärare, yrkesmän o. s. v.). Så torde ock allt framgent bliva förhållandet. Alltmera gör sig emellertid behovet gällande av särskilda vid fortsättningsskolan anställda lärare. Skolöverstyrelsen har också redan i sin underdåniga framställning den 28 december 1926 på ett enligt sakkunnigas mening fullt övertygande sätt uppvisat, att det för fortsättningsskolornas normala utveckling och i vissa fall för möjligheten att uppehålla undervisningen är nödvändigt att kunna anställa lärare med arbetet inom fortsättningsskolan såsom huvudsyssla. Sakkunniga hava funnit riktigheten härav på olika sätt bekräftad.

*Behovet av
särskilda
lärare vid
fortsättnings-
skola.*

Visserligen kan skoldistrikt med tillämpning av bestämmelserna i § 5 av reglementet för Statens pensionsanstalt reglera tjänster för lärare med full tjänstgöring vid fortsättningsskola och därmed bereda tjänstens innehavare pensionsrätt, men det finnes inga föreskrifter om att därmed skall följa rätt till ålderstillägg, viss del av lön under sjukdom eller bostad och bränsle. Icke heller äger ordinarie folkskollärare att för uppflyttning i högre lönegrad tillgodoräkna sig den tid, han tjänstgjort vid fortsättningsskola, medan han däremot får för sådant ändamål räkna tjänstgöring vid t. ex. högre folkskola, skeppsgosseskola, skyddshem och sjukvårdsanstalt. Det är under sådana förhållanden uppenbart, att lärare, som kan erhålla ordinarie tjänst vid folkskola, icke kvarstannar någon längre tid vid fortsättningsskola, och att kunna för anställning med full tjänstgöring vid fortsättningsskola förvärva de mera erfarna och dugligaste folkskollärarna, synes under nuvarande förhållanden vara uteslutet. En del skoldistrikt, som hava funnit det nödvändigt att anförtro den fortsatta undervisningen åt särskilda lärare med full tjänstgöring, hava sökt erhålla lämpliga lärare på det sättet, att några ordinarie folkskollärare tilldelats tjänstledighet vid folkskolan och förordnats att uppehålla undervisningen i fortsättningsskolan. Dessa lärare åtnjuta då på grund av anställningen vid folkskolan de med en ordinarie befattning förenade här ovan angivna förmånerna, som icke äro tillförsäkrade lärarna vid fortsättningsskolor. Anordningen måste betecknas såsom en av förhållandena framtvingad nödfallsåtgärd, som icke bör för framtiden bibehållas. Den kan också praktiseras huvudsakligen endast i städer och liknande samhällen.

Emellertid erfordras för den fortsatta undervisningen även lärare med

annan utbildning än folkskollärares, i främsta rummet lärarinnor i hushållsgöromål och i kvinnlig slöjd. Den anställning, som gällande författningar tillförsäkra dessa lärarinnor och andra fortsättningsskolans lärare, vilka icke hava annan befattning att återgå till, måste betecknas såsom mycket otillfredsställande. Som förut framhållits kunna tjänsterna visserligen regleras och lärarna därmed erhålla fast anställning och pensionsrätt. Sådan reglering har också kommit till stånd i en del skoldistrikt. Men då därmed icke följa några ökade bidrag av statsmedel, äro skoldistriktens självfallet ganska obenägna att genomföra tjänsteregleringar, som skulle medföra ökade kommunala kostnader för fortsättningsskolan. Alltjämt äro därför här ifrågavarande lärare i stor utsträckning anställda för en kurs i sänder eller möjligen tills vidare med uppsägningsrätt utan andra löneförmåner än det utgående statsbidraget. Drabbas de av sjukdom, åtnjuta de ingen lön, så länge sjukdomen varar, och ofta förlora de omedelbart anställningen. Hur länge de än tjänstgöra, erhålla de intet ålderstillägg.

Fortsättningsskolans lärare hava i allmänhet ett mycket krävande arbete, och särskilt gäller detta de lärare, som helt ägna sina krafter åt denna skola. På landsbygden få dessa lärare ofta flytta från skola till skola med omkring sex veckors tjänstgöring på varje plats. Det är tydligt, att en sådan ambulerande lärares tjänstgöring blir betydligt mera ansträngande och i många avseenden besvärligare än andra lärares. Därtill kommer, att de enligt vad ovan framhållits oftast sakna den trygga ställning och övriga förmåner, som eljest bruka tillkomma lärare. Likväl är det för den fortsatta undervisningen av den allra största betydelse, att dessa lärare stå till förfogande och att man kan till dessa tjänster erhålla erfarna och verkligt dugande lärarkrafter. Undervisningen i fortsättningsskolan bör icke och kan icke allestädes utgöra en bisyssla för lärare med annan anställning. Särskilda fortsättningsskollärare äro i viss utsträckning erforderliga. Utan sådana skulle det icke bliva möjligt att i fortsättningsskolor på landsbygden mera allmänt införa t. ex. undervisning i hushållsgöromål. I en del vidsträckta norrländska skoldistrikt med ett fåtal folkskolor men ett överväldigande antal mindre folkskolor torde den föreslagna centraliseringen icke heller kunna genomföras utan att lärare av olika slag anställas med tjänstgöringen vid fortsättningsskolan såsom huvudsyssla.

*Förslag av
skolöverstyrelsen år
1926.*

Det är därför en angelägenhet av största vikt, att skoldistriktet erhålla större möjligheter än hittills att på ett varaktigt sätt vid fortsättningsskolorna anställa lärare, som visat sig lämpliga att handhava den här ifrågavarande ungdomens undervisning och fostran. Skolöverstyrelsen har i sin underdåniga framställning år 1926 med styrka framhållit detta och föreslagit vissa åtgärder, åsyftande att medföra mera tillfredsstäl-

lande anställningsförhållanden för lärare vid fortsättningsskolor. Överstyrelsens förslag innebär, att fortsättningsskollärare med anställning å tjänst, som reglerats för pensionsrätt åt innehavaren, skall beredas rätt till ålderstillägg och lön under sjukdom enligt samma grunder som lärare vid folkskola. Grundlönen skulle utgöras av den i förhållande till tjänstgöringens omfattning utgående timlönen. Dessutom skulle ordinarie folkskollärare äga att som tjänstetid för uppflyttning i högre lönegrad tillgodoräkna sig tjänstgöring vid fortsättningsskola.

Skolöverstyrelsens förslag innebär icke en fullständig lösning av problemet. Men ett förverkligande av förslaget skulle dock giva de med full tjänstgöring vid fortsättningsskola anställda lärarna en avsevärt förbättrad ställning. Folkskollärare med undervisning i fortsättningsskola såsom huvudsyssla behövde icke längre räkna med att varje års tjänstgöring vid fortsättningsskola medför förlusten av ett tjänstår för högre lönegrad. Icke heller behövde han oro sig för att han vid inträffande sjukdom komme att helt sakna existensmedel. Han kunde således kvarstanna vid fortsättningsskolan och behövde icke såsom nu ivrigt söka efter tillfälle att snarast möjligt komma över till folkskolan med dess tryggare anställningsvillkor.

Därmed skulle uppstå större möjligheter att vid fortsättningsskolan behålla goda lärare i de ämnen, vari undervisningen lämpligen kan meddelas av folkskollärare. Största betydelsen skulle måhända förslaget få för lärarna i de mera praktiskt betonade ämnena, såsom hushållsgöromål, verkstadsarbete, slöjd. Behovet av tryggare anställningsförhållanden vid fortsättningsskolan gör sig också starkast gällande beträffande dessa lärare, som endast i mycket få fall kunna erhålla fast anställning vid annan läroanstalt.

Överstyrelsens förslag avser endast sådana fortsättningsskolans lärare, som innehava befattning, vilken reglerats enligt bestämmelserna i § 5 av reglementet för Statens pensionsanstalt. Dylik reglering av tjänster har hittills icke genomförts i särskilt stor utsträckning. Orsakerna härtill äro flera. Ganska allmänt torde den uppfattningen vara rådande, att lärare med fast anställning å reglerad tjänst skall åtnjuta de förmåner (ålderstillägg m. m.), som eljes tillkomma ordinarie lärare. Men då staten icke lämnar bidrag härtill för lärare vid fortsättningsskolor, skulle reglering på sådana grunder av tjänsterna medföra kommunala utgifter, vilka anses rätteligen böra bestridas med statsmedel, liksom fallet är beträffande folkskolan. På grund härav hava skoldistriktet i åtskilliga fall uraktlåtit att reglera tjänsterna, ehuru alla förutsättningar därför eljest föreligga. Överstyrelsens förslag skulle i stort sett undanröja dessa skoldistriktens betänkligheter av ekonomisk art, och man kan förvänta, att skoldistriktet, där behov av lärare med full tjänstgöring föreligger, komma att i större utsträckning än hittills inrätta tjänster för lärare med undervisning i fortsättningsskolan som huvudsyssla.

Förslagens betydelse med särskild hänsyn till skolköksundervisningen.

Som förut i detta betänkande framhållits, införes undervisning i hushållsgöromål för flickor allt allmännare i fortsättningsskolan. De lärarinnor, som anlitas härför, hava i regel ingen annan tjänst, och deras anställning vid fortsättningsskolan har hittills oftast varit av tillfällig art. Det är ganska vanligt, att skoldistrikt för varje år nyanställer lärarinna för de kurser i hushållsgöromål, som hållas vid distriktets fortsättningsskolor.

Detta bör icke längre fortgå inom de skoldistrikt, där antalet fortsättningsskolpliktiga flickor är så stort, att deras undervisning i hushållsgöromål medför full sysselsättning för en skolkökslärarinna under större delen av året. I sådant skoldistrikt bör tjänsten regleras och lärarinnan erhålla fast anställning. Svårare ställer det sig att ordna denna angelägenhet i distrikt, där det årligen erfordras endast en eller ett par 5—6 veckors kurser i hushållsgöromål. Förekommer intet ordnat samarbete mellan flera sådana skoldistrikt, uppstå lätt svårigheter att upprätthålla undervisningen på ändamålsenligt sätt. Så t. ex. kan tiden för kurserna näppligen i enlighet med föreskrifterna i fortsättningsskolstadgan angivas i det för skolorna gällande reglementet utan måste årligen för varje kurs bestämmas med hänsyn till när lärarinna kan erhållas. Det är tydligt, att ovissheten angående till vilken tid fortsättningsskolkursen blir förlagd medför olägenheter för målsmännen. Allt emellanåt torde man också misslyckas i försöken att erhålla lärarinna på lämplig tid och nödgas för den skull indraga skolköskursen och i stället anordna annan undervisning för flickorna.

Samverkan mellan skoldistrikt för anställande av skolkökslärarinna.

Det är därför önskvärt, att mellan flera skoldistrikt, som icke var för sig behöva en skolkökslärarinna med full tjänstgöring, anordnas ett organiserat samarbete i här berörda avseende. Detta samarbete bör leda till att så många skoldistrikt, att de tillsammans hava behov av en skolkökslärarinna med full tjänstgöring, sammansluta sig och gemensamt inrätta en tjänst för sådan lärarinna. Angående formerna härför vilja de sakkunniga hänvisa till lagen den 13 juni 1919 om kommunalförbund. Anses den för inrättande av sådant kommunalförbund nödvändiga proceduren alltför omständlig för här ifrågavarande ändamål, torde det vara tillräckligt, att skoldistriktet sinsemellan träffa överenskommelse att gemensamt inrätta och låta reglera en lärartjänst. Även vilja de sakkunniga erinra därom, att enligt lagen den 6 juni 1930 om församlingsstyrelse kan för handläggande av skolärenden bildas s. k. kyrklig samfällighet, bestående av flera skoldistrikt.

Även de smärre skoldistriktet kunna således genom samarbete under den ena eller den andra formen befria skolväsendet från det beroende av rena tillfälligheter i fråga om möjligheten att erhålla lämplig lärare, som eljest kan göra sig gällande. Att distriktet iakttaga försiktighet beträf-

fande inrättandet av lärartjänster, är visserligen erkännansvärt. Men denna försiktighet bör dock icke drivas så långt, att skolarbetet blir lidande eller att lärarpersonalens fullt berättigade önskan att erhålla tryggare anställning lämnas obeaktad. Sakkunniga vilja här framhålla, att om förutsättningar för inrättande av befattning för lärare med full tjänstgöring förefinnas men tvekan angående det framtida behovet av tjänsten råder, detta likväl icke bör utgöra hinder för inrättande av sådan tjänst, varom det här är fråga. Sakkunniga hava nämligen förvissat sig om att det i dylikt fall icke möter hinder att reglera lärartjänst vid fortsättningsskola på sådana villkor, att läraren kan uppsägas, om tjänsten behöver indragas. Iakttages i tveksamma fall denna försiktighet, och vinner skolöverstyrelsens förslag om statsbidrag till ålderstillägg och till avlönande av sjukvikarie bifall, innebär det ingen risk för skoldistriktet att reglera lärartjänster vid fortsättningsskola i den mån lärare med full tjänstgöring erfordras.

De av förslaget föranledda statsutgifterna kunna icke tillförlitligt beräknas men torde enligt sakkunnigas mening knappast kunna bli betydande. Hittills hava reglerats endast omkring femtio tjänster för lärare med tjänstgöring helt eller delvis vid fortsättningsskola. Det kan förutses, att detta antal kommer att efter förändringen väsentligt ökas. Men även om antalet reglerade tjänster slutligen skulle komma att något överstiga det av överstyrelsen beräknade 150, kunna varken de av dessa lärare så småningom intjänade ålderstilläggen eller avlöningen till eventuella sjukvikarier medföra kostnader, som kunna verka avskräckande, då det gäller att på ett ändamålsenligt sätt ordna den fortsatta undervisningen och lärarnas anställningsförhållanden.

Kostnaderna.

Det av skolöverstyrelsen framlagda förslaget innebär icke en fullständig lösning av frågan om fortsättningsskollärarnas anställningsvillkor. Men dess förverkligande skulle dock medföra en betydande förbättring på detta område och giva skoldistriktet avsevärt ökade möjligheter att där så erfordras anställa lärare med full tjänstgöring och fast anställning vid fortsättningsskolan. Särskilt skulle detta få betydelse för de läroämnen, i vilka undervisningen meddelas av facklärare. Då förslaget icke synes föregripa en annan och fullständigare framtida lösning av frågan, vilja de sakkunniga på det livligaste tillstyrka, att det genomföres.

Skolöverstyrelsen har i sin utredning och sitt förslag förbigått tvenne frågor, som sakkunniga likväl anse sig böra något beröra. Den ena av dessa gäller beredande av rimliga tjänsteförhållanden för den jämförelsevis stora grupp lärare, som utan att kunna bli anställda vid fast reglerad tjänst likväl hava undervisningen vid fortsättningsskola till huvudsyssla och helt ägna sig däråt. Den andra frågan rör fortsättningsskollärarnas bostadsförhållanden.

*Skolkökslära-
rinna å icke
reglerad
tjänst.*

Det står för de sakkunniga klart, att även om skoldistriktet i många fall sammansluta sig och gemensamt reglera lärartjänster vid fortsättnings-skola, så komma likväl efter allmänt införande av undervisning i hus-hållsgöromål vid landsbygdens fortsättningsskolor svårigheterna att få till stånd sådan tjänstereglering att visa sig så stora, att en mängd skol-kökslärarinnor nödgas måhända under hela sin tjänstetid uppehålla undervisningen utan att erhålla fast anställning och därmed förenade för-måner. Det kan dock icke vara staten värdigt att låta en lärarkår, som utför ett viktigt och allmänt högt uppskattat arbete, utföra detta arbete under så bekymmersamma förhållanden. Den omständigheten, att skol-väsendet är så organiserat, att dessa lärarinnor måste år efter år med korta mellanrum flytta från skola till skola och från skoldistrikt till skol-distrikt, kan icke utgöra anledning för staten, som i verkligheten helt av-lönar dem, att lämna dem utan den trygghet, som rätt till ålderstillägg, lön under sjukdom samt pension skänker. De organisatoriska svårig-heterna böra enligt sakkunnigas mening icke få utgöra hinder för en sådan lösning av denna fråga, som billighet och rättvisa kunna anses kräva. Sakkunniga hava tagit problemet under överbäggande och därvid närmast anslutit sig till tanken, att dessa vid fortsättningsskola tjänst-görande skolkökslärarinnor, som icke äro anställda å reglerad tjänst, lik-väl skulle tillerkännas rätt till ålderstillägg, lön under sjukdom samt pension. Uppflyttning i högre lönegrad finge ske, då den sammanlagda tjänstgöringen uppginge till den därför bestämda tiden, pensionsavgift skulle obligatoriskt avdragas å lönen och pension vid uppnådd pensions-ålder uträknas i förhållande till den sammanlagda tjänstetiden. Stats-bidrag till avlönande av sjukvikarie skulle utgå för den tid under på-gående kurs sjukdomen förhindrat tjänstgöring.

Emellertid står denna fråga i nära samband med liknande spörsmål rörande en del vid folkskolor och andra skolor anställda övningslärare, bland vilka många icke hava fast anställning eller full tjänstgöring. Skol-överstyrelsen har i annat sammanhang föreslagit utredning angående dessa lärares tjänsteförhållanden, och 1928 års lönekommitté har funnit, att sådan utredning snarast möjligt bör komma till stånd. Sakkunniga hava under sådana förhållanden icke ansett sig böra nu föreslå annan åtgärd beträffande den föreliggande frågan, än att vid den ovan åsyftade utredningen hänsyn tages även till de fortsättningsskolans lärare, som hava arbetet i fortsättningsskolan till huvudsyssla men likväl icke enligt nuvarande författningar erhålla fast anställning.

*Särskilda
fortsättnings-
skollärares
bostadsfråga.*

Lärare vid folkskolor och vid en del andra skolor åtnjuta antingen bostad in natura eller ock hyresersättning. Motsvarande förmåner äro icke tillförsäkrade fortsättningsskolans lärare. Anledningen härtill torde vara, att man räknat med att undervisningen huvudsakligen skulle såsom

bisyssla komma att handhavas av folkskolans lärare eller andra. Sedan det nu visat sig behöfligt att vid fortsättningsskolan anställa ett jämförelsevis stort antal särskilda lärare, vilka icke hava annan befattning, lär det bliva nödvändigt att tillhandahålla även dessa lärare bostad och bränsle eller ock tillerkänna dem kontant ersättning för dessa förmåner.

Den tanken torde då ligga nära till hands, att denna angelägenhet bör ordnas på samma sätt vid fortsättningsskolan som vid folkskolan och att det således bör ankomma på skoldistriktet att förse de fortsättningsskol-lärare med bostad och bränsle, vilka icke hos stat eller kommun hava sådan anställning, att därmed följa nämnda löneförmåner eller ersättning där-för kan anses ingå i lönen. Efter närmare övervägande av frågan hava sakkunniga dock kommit till den uppfattningen, att denna utgift icke bör bestridas av skoldistriktet. Det skulle nämligen strida mot de grundläg-gande förutsättningarna för fortsättningsskolans införande att påföra skoldistriktet en del av lärarlönen. Dessutom kan man förvänta, att om det skulle åligga skoldistriktet att bekosta bostad åt särskilda lärare vid fortsättningsskolan, detta komme att motverka anställandet av dylika lärare och reglering av tjänster och därmed även förhindra införandet av undervisning i sådana ämnen, för vilka fordras särskilda lärare, t. ex. hushållsgöromål.

Enligt det förslag, som framlagts av 1928 års lönekommitté, skulle för folkskollärarnas vidkommande frågan om naturaförmånerna ordnas på det sättet, att läraren tillerkändes en viss bruttolön och ägde att förhyra bostad, som skoldistriktet vore skyldigt att tillhandahålla. Blir detta för-slag genomfört, bör enligt sakkunnigas mening frågan ordnas på samma sätt för de här ifrågavarande lärarna vid fortsättningsskolan. För när-varande torde därför några åtgärder för denna frågas lösning icke böra vidtagas.

Skolöverstyrelsen föreslår, att resekostnads- och traktamentsersättning, som nu utgår till ambulerande lärarinnor i hushållsgöromål vid fortsätt-ningsskolor, måtte tillerkännas även andra ambulerande fortsättnings-skollärare. Sakkunniga anse, att de av överstyrelsen anförda skälen här-för äro giltiga, och tillstyrka därför förslaget.

Resekostnads- och trakta-mentsersätt-ning åt am-bulerande lärare.

9. Åtgärder för beivrande av skolförsummelse på grund av tredska.

En hela riket gällande statistik, som utvisar, i vilken utsträckning lär-jungarna i fortsättningsskolan olovligt avhålla sig från att besöka skolan, föreligger icke. Av folkskolinspektörernas berättelser framgår dock, att skolgången i allmänhet är god. Från ett par inspektionsområden före-ligger detaljerad statistik angående hithörande förhållanden, och av

Skolgången.

denna statistik framgår det, att lärjungarna inom dessa områden synnerligen regelbundet deltaga i undervisningen i fortsättningsskolan. Att skolgången således är i stort sett tillfredsställande hindrar icke, att undantag finnas. Enskilda lärjungar utebliva olovligen helt från undervisningen, och vid en eller annan skola äro av olika anledningar skolförsummelser ännu ganska vanliga.

Beivrande av skolförsummelser.

Bestämmelser angående vilka som närmast skola tillse, att de minderåriga ordentligt besöka skolan, äro intagna i fortsättningsskolstadgan § 35 och i § 36 angives, vilka åtgärder skolstyrelserna hava att vidtaga för att beivra skolförsummelser utan giltigt förfall. Föräldrar, målsmän, förmyndare och arbetsgivare skola övervaka de skolpliktigas skolgång. Uteblir lärjunge olovligen från skolan och kan saken ej ordnas i godo, bör den, som har att vaka över den försumliges skolgång, av skolstyrelsen erhålla en allvarlig föreställning och varning, varjämte skolstyrelsen äger rätt att på lämpligt sätt avhämta den från skolan uteblivne. Visa sig dessa åtgärder fruktlösa, må den försumlige lärjungen av skolstyrelsen omhändertagas och till vårdande åt andra personer överlämnas. Kostnaderna för lärjungens underhåll bestridas av lärjungen själv eller av den, som gent emot honom är försörjningspliktig.

Erfarenheten har visat, att de nyss relaterade föreskrifterna icke äro tillfyllestgörande. Skolstyrelsen saknar i regel möjlighet att genomföra vissa av de åtgärder, den enligt författningen bör vidtaga, nämligen att hämta skolkande lärjunge till skolan eller skilja sådan lärjunge från hemmet. Tydliga bestämmelser finnas icke heller, huruvida skolstyrelse i nu berörda fall äger påräkna bistånd av vederbörande polismyndighet, och slutligen är, där sådant bistånd lämnas, proceduren härför så tidsödande, att skolstyrelsens beslut blir fullständigt utan effekt i sitt syfte att bereda lärjungen fortsatt undervisning.

Frågan inför riksdagen.

De nu nämnda bristerna i författningarna hava tidigare påtalats. Motioner i ärendet väcktes i riksdagens första kammare åren 1925 och 1926. (1925 I: 16 och 1926 I: 14.) I den förra motionen påvisades, att det i § 36 fortsättningsskolstadgan förekommande uttrycket »på lämpligt sätt avhämtas till skolan» endast lämnar en mycket vag anvisning och att det ej tydligt framginge, huruvida skolstyrelse ägde erhålla nödig handräckning för verkställande av hämtningen. Förtydligande av paragrafen vore önskvärt. Därför föreslogs, att riksdagen skulle i skrivelse till Konungen anhålla, att i nämnda paragraf uttryckligen måtte sägas ifrån, att vid anförda omständigheter vederbörande polismyndighet och i sista hand länsstyrelsen skola lämna det bistånd, som av skolstyrelsen begäres.

Första kammarens första tillfälliga utskott ansåg i likhet med skolöverstyrelsen, att den önskade bestämmelsen helst borde anknytas till § 37

i instruktionen för landshövdingarna i rikets län samt de vid länsstyrelserna anställda tjänstemännen. Då en sådan ändring låge utanför motionens ram, fann sig utskottet redan av formella skäl förhindrat framlägga förslag därom, och ehuru utskottet beaktade motionens syfte hemställde det, att motionen icke måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda. Detta blev också kammarens beslut.

Motionen förnyades år 1926 (I: 14) med den ändringen, att de påfordrade bestämmelserna borde avse både folk- och fortsättningsskola samt anknytas till § 37 i instruktionen för landshövdingarna etc. Över motionen inhämtade utskottet yttrande från skolöverstyrelsen, överståthållarämbetet och samtliga länsstyrelser. Skolöverstyrelsen och två länsstyrelser instämde fullt med motionären. En länsstyrelse avstyrkte motionen. Överståthållarämbetet samt de övriga länsstyrelserna framhöllo starkt vikten av det framkomna spørsmålet men ansågo, att de erforderliga bestämmelserna borde infogas i vederbörande skolförfattningar. Utskottet fann, att vad i motionen anförts angående de svårigheter, som förekommit i fråga om skolpliktens upprätthållande, uppenbarligen var ägnat att påkalla statsmakternas synnerliga uppmärksamhet. Men då av utredningen i ärendet framgick, att den i motionen anvisade utvägen att införa tillägsbestämmelser i den s. k. landshövdingeinstruktionen icke vore lämplig och andra åtgärder skulle falla utom motionens ram, ansåg sig utskottet icke kunna tillstyrka motionen, detta så mycket mindre som genom ett uppskov med lagstiftning å detta ytterst känsliga område kunde utrönas, huruvida svårigheterna komme att fortfara eller vore av övergående art. I enlighet med utskottets hemställen beslutade kammaren, att motionen icke skulle till någon åtgärd föranleda.

Den av utskottet verkställda utredningen är i hög grad belysande för den osäkerhet, som råder angående här ifrågavarande författningars innebörd. Flera länsstyrelser göra gällande, att länsstyrelse jämlikt nu gällande författningar icke har befogenhet att lämna handräckning för skolpliktigs avhämtande till skolan eller överlämnande till vårdnad åt andra personer. Men ungefär lika många länsstyrelser förklara, att det är länsstyrelses skyldighet att, då förutsättningarna eljest äro för handen, lämna handräckning för nyss nämnda ändamål. Vidare anse ett par länsstyrelser, att handräckning icke kan lämnas för barns hämtande till skolan, men att det är oomtvistligt, att länsstyrelsen måste lämna skolstyrelse nödigt bistånd för barns skiljande från hemmet och överlämnande åt andra än föräldrarna, då andra åtgärder befinnas fruktlösa. Slutligen hävda några länsstyrelser den uppfattningen, att skolstyrelse redan enligt nu gällande författningar är berättigad att omedelbart hos polismyndighet (landsfiskal, magistrat) begära handräckning för verkställande av ett av skolstyrelsen meddelat beslut om hämtning av lärjunge eller den försumliges omhänder-

Myndigheternas yttranden.

tagande. I vissa fall åberopas utslag av regeringsrätten såsom stöd för tolkningarna, och anmärkningsvärt nog har samma utslag lett till rakt motsatta uppfattningar angående författningens rätta innebörd.

Skolöverstyrelsens utredning.

Huvudintrycket av myndigheternas yttranden måste bliva, att komplettering och förtydligande av hithörande författningar äro nödvändiga. Den 14 januari 1927 anbefalldes också Kungl. Maj:t skolöverstyrelsen att snarast möjligt inkomma med utredning och förslag angående de åtgärder, som med hänsyn till vissa under senare tid inträffade fall av underlåtenhet att efterkomma gällande föreskrifter rörande barns skolgångsskyldighet kunde anses påkallade för ett verksamt upprätthållande av nämnda föreskrifters efterlevnad. Redan den 28 februari 1927 hade överstyrelsen fullgjort sitt uppdrag och framlade följande förslag till ändrad lydelse av § 36 i fortsättningsskolstadgan samt förslag till likalydande formulering av § 51 i folkskolestadgan.

»Tredskas föräldrar eller målsmän att efterkomma gällande föreskrifter angående barns skolgångsskyldighet eller visa de sig härutinnan försumliga, och finner skolstyrelsen, att rättelse icke kan annorledes på lämpligt sätt vinnas, skola de barn, som av nämnda anledning uteblivit, till skolan avhämtas. För sådant ändamål må länsstyrelsen lämna skolstyrelsen handräckning.

Fortfar tredskan eller försummelsen, oaktat barnen upprepade gånger avhämtats till skolan genom skolstyrelsens försorg eller hämtning en gång ägt rum med länsstyrelsens biträde, må länsstyrelsen, efter anmälan av skolstyrelsen eller där länsstyrelsen eljest finner anledning härtill, kunna vid vite förelägga de tredskande eller försumliga att regelbundet hålla barnen i skolan ävensom, i händelse föreläggandet ej efterkommes, dem till sådant vite fälla.

Skulle ovan angivna åtgärder visa sig fruktlösa, äger skolstyrelsen bestämma, att barnen skola från föräldrarna eller målsmännen skiljas och till vårdande åt andra personer överlämnas. Där särskilda skäl därtill äro, må dock sådant beslut kunna fattas, även utan att åtgärd föregått, varom i andra stycket stadgas. Skolstyrelsens beslut om barns skiljande från föräldrarna eller målsmännen skall underställas länsstyrelsens prövning; och må länsstyrelsen för verkställighet av sådant beslut lämna handräckning.

Kostnad för barns underhåll hos andra i fall, som i nästföregående stycke sägs, skall i laga ordning utmätas hos föräldrarna eller målsmännen.»

Det väsentligaste nya i bestämmelserna enligt överstyrelsens förslag torde ligga *dels* däri, att det tydligare än förut utsäges, att länsstyrelse skall lämna skolstyrelse handräckning för tredskande lärjunges avhämtande till skolan samt för sådan lärjunges skiljande från föräldrarna och överlämnande till andra personer, *dels* ock i införandet av möjlighet att ådöma föräldrar och målsmän vite, om de ej regelbundet hålla sina barn i skolan. Skolöverstyrelsen har i sin utredning ingående redogjort för orsakerna till de särskilt vid den tiden förekommande s. k. skolstrejkerna och även sökt anvisa utvägar att förebygga dessa samt att undanröja anledningarna till sådana yttringar av missnöje med skolförhållandena. Vad överstyrelsen härom anfört hänför sig emellertid huvudsakligen till för-

hållandena vid folkskolan. Däremot gäller det i lika hög grad fortsättningsskola som folkskola, att obligatorisk skolplikt med nödvändighet måste åtföljas av sådana bestämmelser, att skolstyrelserna erhålla oomtvistad möjlighet att upprätthålla skolplikten. Härför erfordras enligt överstyrelsens utredning handräckning av polismyndighet, då skolstyrelses egna maktmedel visa sig otillräckliga.

Den allvarligaste åtgärden, barnets skiljande från hemmet, vill överstyrelsen skjuta mera i bakgrunden och föreslår i sådant syfte, att föräldrar och målsmän skola kunna vid visst angivet vite föreläggas att hålla skolpliktigt barn regelbundet i skolan. Överstyrelsen framhåller särskilt, att vitesföreläggandet är en jämförelsevis mild form av tvång, enär det ger den felande tid till besinning och rättelse.

Över skolöverstyrelsens utredning och förslag har av Kungl. Maj:t inhämtats yttranden från överståthållarämbetet, samtliga länsstyrelser och domkapitel samt slutligen även från justitiekanslersämbetet.

Myndigheterna angående skolöverstyrelsens förslag.

Några domkapitel ställa sig helt eller huvudsakligen avvisande beträffande de av överstyrelsen föreslagna ändringarna av författningarna. En länsstyrelse avstyrker införande av vitesföreläggande och finner övriga föreslagna författningsändringar onödiga, eftersom enligt länsstyrelsens mening nödig handräckning redan på grund av nu gällande författningar måste lämnas. En annan länsstyrelse kan av praktiska skäl icke biträda förslaget, att handräckning skulle lämnas även för lärjunges avhämtande till skolan. De övriga omkring 30 myndigheterna finna åtgärder i huvudsaklig överensstämmelse med överstyrelsens förslag erforderliga och i stort sett ändamålsenliga. Det ojämförligt största antalet myndigheter har intet väsentligt att erinra mot förslaget, men mer eller mindre betydelsefulla detaljändringar påyrkas av ett stort antal myndigheter. Vad skolöverstyrelsen anfört angående betydelsen av att skolstrejker på lämpligt sätt förebyggas — bl. a. genom nödig varsamhet i fråga om införande av nya skolformer och beredande av större möjligheter att från skolarbetet skilja på grund av sjuklighet olämpliga lärare — understrykes av ett flertal myndigheter. Då dessa frågor nästan uteslutande hänföra sig till förhållandena vid folkskolan, lämnas de å sido i denna utredning angående fortsättningsskolan. Genomgående framhålla myndigheterna den utomordentliga betydelsen av ett snabbt och effektivt ingripande, då lärjunge olovligt utebliver från skolan. I detta avseende anses skolöverstyrelsens förslag ej tillfredsställande med avseende på fortsättningsskolan. Ganska många länsstyrelser föreslå därför, att skolstyrelserna skola såsom nu hava att själva föranstalta om skolkande skolbarns hämtande till skolan men äga rätt att vid behov påkalla handräckning direkt hos den lokala polismyndigheten. En länsstyrelse, som föreslår denna anordning men i

övrigt finner överstyrelsens förslag ändamålsenligt, ifrågasätter (år 1927) någon tids uppskov med lagstiftningsåtgärder.

Rättsfall.

Fortsättningsskolstyrelsernas möjligheter att under nuvarande förhållanden beivra skolförsummelser, då verklig tredska föreligger, torde bäst belysas genom redogörelse för handläggningen av några typiska fall.

Sedan fortsättningsskolstyrelsen (skolrådet) i S. skoldistrikt genom varning av föräldrarna och på annat sätt förgäves sökt föra en viss gosse, som utan giltigt förfall uteblivit från undervisningen, till fortsättningsskolan, vände sig skolstyrelsen i januari månad 1924 till länsstyrelsen för att erhålla bistånd. I ansökningen anförde skolstyrelsen huvudsakligen, att de enligt bestämmelserna i § 36 fortsättningsskolstadgan vidtagna åtgärderna för ifrågavarande gosses avhämtande till skolan hade visat sig fruktlösa, emedan skolstyrelsen icke ägde bruka våld eller giva bemyndigande därtill. Den givna bestämmelsen om hämtande till skolan syntes emellertid böra fullföljas, innan skiljande från hemmet kunde tillgripas, varför skolstyrelsen anhöll om handräckning för gossens avhämtande till skolan. Länsstyrelsen beslutade, att framställningen icke skulle till någon åtgärd föranleda, enär det icke av handlingarna framginge, att föräldrarna tilldelats varning enligt § 36 i stadgan. Efter av skolstyrelsen anförda besvär avgjordes målet av regeringsrätten den 21 oktober 1924. (R.Å. 1924 E. 146.) Utslaget har följande lydelse:

»Som jämlikt bestämmelserna i § 36 1:a st. i stadgan för fortsättningsskolan kyrko- och skolrådet ägde rätt att under vissa förutsättningar på lämpligt sätt avhämta ifrågavarande gosse till fortsättningsskolan, samt utövande av denna rätt under de stadgade förutsättningarna icke, på sätt kyrko- och skolrådet förmenat, vore beroende av särskilt av K. B. lämnat beslut om handräckning, fann regeringsrätten ej skäl göra ändring i det slut, vartill K. B. i målet kommit.»

Skolstyrelsen, som i sin ansökan icke givit uttryck åt någon tvekan angående sin rätt men väl framhållit, att den saknade makt att verkställa hämtningen av gossen, vände sig till olika myndigheter med förfrågan angående utslagets rätta innebörd. Styrelsen följde givna råd, vidtog de åtgärder den kunde och anhöll omsider ånyo om länsstyrelsens handräckning för gossens inställande i skolan. Länsstyrelsen förklarade, att framställningen ej kunde föranleda någon åtgärd, varefter skolstyrelsen häröver anförde besvär. I regeringsrättens utslag den 30 augusti 1927 framhålles det, att enär ynglingen numera fyllt 18 år, föranledde besvären icke något Kungl. Maj:ts vidare yttrande. (R.Å. 1927 E. 99.) Efter att hava i mer än fyra år framgångsrikt trotsat myndigheterna var den minderårige således fri från skolplikt.

Det nu relaterade rättsfallet synes hava blivit normerande för vissa länsstyrelser och polismyndigheters handläggning av frågor rörande handräckning för fortsättningsskolpliktigas avhämtande till skolan. I

flera fall har skolstyrelses anhållan om handräckning för sagda ändamål avslagits med ordagrant återgivande av regeringsrättens här ovan anförda utslag den 21 oktober 1924. (Se R.Å. 1925 E. 95, 1930 E. 53 och 54.) Så vitt sakkunniga kunnat inhämta, har länsstyrelsen på nu angivet sätt motiverade beslut att vägra begärd handräckning icke i något fall blivit upphävt av Kungl. Maj:t.

Av regeringsrättens utslag bl. a. den 8 maj 1929 och 2 april 1930 (R.Å. 1929 E. 112 och 1930 E. 74) framgår, att om förutsättningarna för lärjunges skiljande från hemmet och överlämnande för vård åt andra personer föreligga men ansökan om handräckning härför icke av länsstyrelsen hinner slutbehandlas, innan fortsättningsskolkursen för året avslutats, ny framställning från skolstyrelsen erfordras. Men sådan framställning kan icke göras omedelbart vid början av nästa skolkurs, utan först sedan det konstaterats, att lärjungen fortfarande utebliver från skolan och där-efter föreskrivna varningar och försök att föra den försumlige till skolan ånyo visat sig fruktlösa. Då det i regel icke torde vara möjligt att under den korta tid, en fortsättningsskolkurs pågår, vidtaga alla de åtgärder och förebringa den utredning, som erfordras för ett ingripande av länsstyrelsen, kan sådan framställning knappast leda till åsyftat resultat. Skolstyrelsen får år efter år förgäves vidtaga de för ett verksamt ingripande nödvändiga förberedande åtgärderna, tills lärjungen utan att hava besökt skolan uppnår 18 år och skolplikten upphör.

Men även om länsstyrelse skulle bifalla skolstyrelses ansökan om handräckning för skolpliktens upprätthållande, kan sådan handräckning komma att utebliva, såsom av det följande torde framgå.

Efter framställning av fortsättningsskolstyrelsen i G. skoldistrikt beslutade länsstyrelsen, att landsfiskalen i G. hade att på anmodan lämna skolstyrelsen vederbörlig handräckning för omhändertagande av vissa lärjungar, om de fortfarande underlåte att inställa sig i fortsättningsskolan. Till detta beslut fogade länsstyrelsen vanlig besvärshänvisning. När skolstyrelsen anmodade landsfiskalen att lämna den av länsstyrelsen föreskrivna handräckningen, förklarade sig denne förhindrad verkställa denna åtgärd före utgången av den i länsstyrelsens utslag angivna besvärstiden. Med anledning härav anförde skolstyrelsen besvär över länsstyrelsens beslut att meddela sådan besvärshänvisning, att handräckningen ej kunde omedelbart verkställas. Besvären lämnades den 12 januari år 1929 av Kungl. Maj:t utan bifall.

Justitiekanslersämbetets underdåniga utlåtande i detta mål synes vara särskilt belysande för förhållandena i här berörda avseende. Sedan skolrådet erhållit del av länsstyrelsens beslut, att landsfiskalen hade att på anmodan lämna skolrådet handräckning för barnens omhändertagande och överlämnande till andra personer, beslutade skolrådet, att utslaget skulle gå i verkställighet, därest barnen ej senast på viss angiven dag

infunnit sig till regelbunden skolgång. Beslutet var alltså i viss mening villkorligt. När därefter ett av barnen icke infann sig, förklarade sig landsfiskalen, såsom förut nämnts, förhindrad verkställa den begärda åtgärden, innan den i länsstyrelsen angivna besvärstiden gått till ända. I senare avgivet yttrande anför landsfiskalen bland annat:

»Folkskole- och fortsättningsskolstadgorna lämna inga föreskrifter, som kunna tydas så, att skolrådet kan anlita exekutiv myndighet för att inställa tredskande barn till skolan eller att skilja dem från målsmän, och ännu mindre angiva stadgorna huru länsstyrelse skall utforma ett beslut om handräckning.»

Justitiekanslersämbetet yttrar härom, att ämbetet för sin del anser »det uteslutet, att landsfiskalen skulle kunna anses hava gjort sig skyldig till tjänstefel genom att i avvaktan på besvärstidens utgång låta anstå med verkställande av länsstyrelsens ifrågavarande utslag», — — — samt att »även om detta skolrådets beslut varit ovillkorligt och även om skolrådet skulle hos landsfiskalen hava begärt dess verkställande, anser Justitiekanslersämbetet dock, att landsfiskalen icke gjort sig skyldig till tjänstefel genom att för sin del vägra att verkställa samma beslut».

Skulle detta justitiekanslersämbetets uttalande hava allmängiltig innebörd, är det uppenbart, att icke blott skolstyrelsen utan även länsstyrelsen står ganska hjälplös gent emot försumlig fortsättningsskolpliktig lärlunge; särskilt om ämbetet med sitt uttalande även godkänt den uppfattningen, att landsfiskalen var »förhindrad» att verkställa åtgärden, d. v. s. saknade befogenhet. Långt innan länsstyrelsens beslut vunnit laga kraft, har nämligen i de flesta fall fortsättningsskolkursen för året gått till ända, och därmed har enligt förut påvisade utslag av regeringsrätten hela frågan för den gången förfallit. Av senare delen av ämbetets uttalande vill det ock synas, som om landsfiskalen även efter besvärstidens utgång ägt att vägra lämna skolrådet den begärda handräckningen.

Sakkunniga. Av de utredningar och rättsfall, för vilka här ovan i detta kapitel redogjorts, framgår, att fortsättningsskolstyrelse knappast har möjlighet att mot tredskande lärlunges och målsmans vilja upprätthålla skolplikten. Rätta sig de försumliga icke efter skolstyrelsens varningar och energiska uppmaningar att fullgöra sina skyldigheter beträffande skolplikten, kan skolstyrelsen föga eller intet uträtta. Särskilt blir detta fallet i de län, där länsstyrelsen och polismyndigheterna anse sig icke kunna lämna skolstyrelsen hjälp för de försumligas avhämtande till skolan. Här kan skolstyrelsen i regel icke vidtaga andra åtgärder än att år efter år resultatöst underhandla med de tredskande. Kännedomen om styrelsens vanmakt medför också ökad obenägenhet hos den försumlige att rätta sig efter skolstyrelsens anmaningar.

Något större utsikter att verksamt ingripa mot skolförsummelse på grund av tredska hava skolstyrelser, som kunna påräkna länsstyrelsens

bistånd, då behov därav verkligen föreligger. Av det sista bland de här ovan relaterade rättsfallen och särskilt av justitiekanslersämbetets anförda uttalande synes emellertid framgå, att det ytterst beror på vederbörande polisman, huruvida skolstyrelse kan för genomförande av sitt beslut rörande försumlig skolpliktig erhålla av länsstyrelsen anbefalld handräckning.

Sakkunniga äro fullt medvetna om att man vid lagstiftning på detta område måste framgå med största försiktighet. De åtgärder, som vidtagas mot försumliga, böra vara väl motiverade och präglade av hänsynfullhet men också av fasthet, och de böra vara sådana, att de i möjligaste mån osvikligt leda till avsett resultat. Sakkunniga föreslå i detta betänkande flera betydelsefulla åtgärder i syfte att underlätta fortsättningsskolpliktens fullgörande, såsom väsentligt ökad befogenhet för skolstyrelse att medgiva befrielse från skolplikt, undervisningens förläggande till det läsår, varunder lärjungen avgått från folkskolan, och vidgad möjlighet att sammanföra undervisningen till ett läsår. Samtidigt som sålunda lättnader beredas de skolpliktiga måste emellertid med nödvändighet krävas, att den stadgade skolplikten fullgöres. Olovligt uteblivande från skolan bör på lämpligt sätt beivras, och i den mån gällande författningar icke lämna möjlighet härtill eller eljest äro behäftade med brister, bör detta avhjälpas. Det synes vara uppenbart, att nu gällande författningar måste i detta avseende förtydligas och kompletteras. Sådana tillämpningsföreskrifter böra utfärdas, att författningen blir i lika fall tolkad på samma sätt i olika delar av landet.

Från nyss nämnda synpunkter torde det av skolöverstyrelsen framlagda förslaget och de i detta ifrågasatta åtgärderna vara i stort sett ändamålsenliga. Emellertid är förslaget otillfredsställande i så måtto, att några av de påtänkta åtgärderna icke kunna genomföras så snabbt, att de få verklig betydelse för skolgången i fortsättningsskolan. Det måste noga beaktas, att förhållandena i nu berörda avseende vid fortsättningsskolan äro vitt skilda från dem vid folkskolan. Skolplikten i folkskolan varar sex till sju år och undervisningen fortgår i allmänhet åtta månader årligen. Vid fortsättningsskolan åter pågår undervisningen ofta endast sex veckor under vart och ett av två år eller i vissa fall under endast ett år. Beslut om åtgärder mot lärjunge, som olovligen uteblir från fortsättningsskolan, måste därför kunna verkställas omedelbart, för att lärjungen skall hinna delta i undervisningen. Proceduren för lärjunges hämtande till skolan bör vara så enkel, att — sedan skolstyrelsen funnit, att saken ej kan ordnas i godo, och därför bestämt, att lärjungen skall hämtas till skolan — detta i regel bör vara verkställt, då skolarbetet börjar nästföljande dag. Härav följer, att dylikt beslut av skolstyrelsen icke kan för sin verkställighet göras beroende av länsstyrelsens eller underordnad polismyndighets prövning. Även från andra synpunkter vore dylik

prövning olämplig. Bedömandet av skolgången och av behovet att vidtaga den i författningen anvisade åtgärden att föra försumlig lärjunge till skolan, bör icke göras till polissak. Det måste vara skolstyrelsen, som prövar och beslutar i dessa angelägenheter, och önskvärt är, att besluten också verkställas genom skolstyrelsens försorg. Men detta kan icke ske, utan att skolstyrelserna på det ena eller andra sättet utrustas med härför nödiga maktmedel. Redan i ovan relaterade yttranden till 1926 års riksdag framhöllo ett par länsstyrelser, att den föreliggande frågan bäst löstes på det sättet, att skolornas tillsyningsmän för fullgörandet av styrelsens uppdrag att till skolan avhämta försumliga lärjungar erhöle sådan befogethet och sådant skydd, som eljest tillkomma polisman. Sakkunniga dela denna uppfattning. Om den person, som av skolstyrelsen därtill utses, av vederbörande myndighet tillerkännes nu angiven ställning vid fullgörandet av styrelsens uppdrag, kommer säkerligen endast ytterst sällan att erfordras hänvändelse till polismyndighet för ordnande av här ifrågavarande skolangelägenhet. För genomförandet av detta förslag är måhända en mindre ändring av polisreglementet nödvändig, men synes detta icke böra utgöra hinder, om anordningen eljest finnes lämplig.

Den nu förordade anordningen bör dock icke utesluta, att handräckning av polisman kan erhållas, då skolstyrelsen finner sådan erforderlig. Skolstyrelsen bör därför, såsom av länsstyrelsen i Jönköping m. fl. framhållits, tillförsäkras ovillkorlig rätt att genom hänvändelse till ortens polismyndighet erhålla nödigt bistånd. Förhållandet skulle komma att närmast motsvara vad som i lag om samhällets barnavård § 77 stadgas angående rätt för bland annat barnavårdsnämnd eller dess ordförande att erhålla handräckning av polismyndighet.

Av särskild vikt finna sakkunniga det vara, att skolstyrelses eller annan myndighets beslut rörande åtgärder för beivrande av skolförsummelser utan giltigt förfall kan gå i verkställighet utan hinder av att klagan förts. När Kungl. Maj:t i proposition nr 174 för 1908 års riksdag framlade förslag om införande av besvärsmätt över beslut av kyrko- och skolrådsbeslut, framhöll föredragande departementschefen, att dessa myndigheters beslut ofta vore av den art, att med verkställigheten icke lämpligen kunde anstå, tills beslutet vunnit laga kraft. Riksdagen, som helt delade departementschefens uppfattning, fann sig böra giva det framlagda lagförslaget en något ändrad lydelse, så att därav ännu tydligare skulle framgå, att ifrågavarande myndigheters beslut skulle kunna verkställas, redan innan de vunnit laga kraft. Bestämmelse härom är också införd i § 42 av kyrkostämmoförordningen samt i § 71 av lag om församlingsstyrelse. Motsvarande bestämmelse rörande länsstyrelses beslut angående bland annat omhändertagande av vanartade barn är införd i lagen om samhällets barnavård. Såsom av här ovan anfört rättsfall framgår, har emellertid erfarenheten visat, att hittillsvarande bestämmelse, att skol-

rådsbeslut må gå i verkställighet utan hinder av förd klagan, icke kunna hindra, att skolrådsbeslut om åtgärder mot försumliga lärjungar gjorts till sina verkningar betydelselöst genom återopande av besvärstid. Det är därför synnerligen angeläget, att denna fråga blir på ett mera tillfredsställande sätt ordnad genom tydliga föreskrifter härom jämväl i fortsättningsskolstadgan. Ävenledes är det nödvändigt, att om behovet av fortsättningsskolpliktig lärjunges omhändertagande blivit konstaterat och länsstyrelse beslutat medgiva handräckning härför detta beslut äger giltighet och kan av skolstyrelsen utnyttjas, när helst så erfordras, intill dess lärjungen fullgjort sin skolplikt. I annat fall kan det bliva nödvändigt att för varje fortsättningsskolkurs upprepa hela den procedur, som måste föregå länsstyrelsens beslut, och detta kan medföra, att beslutet icke kommer till stånd så tidigt, att det kan verkställas.

Sakkunniga förutsätta, att det alltjämt skall påvila vederbörande lärare att, då lärjunge utan giltigt förfall utebliver från undervisningen, söka bringa missförhållandet till rätta. Där detta icke lyckas, bör skolstyrelsen ingripa, men för att detta skall kunna ske med erforderlig kraft och skyndsamt, böra på sätt de sakkunniga här ovan angivit, sådana maktmedel ställas till styrelsens förfogande, att den i händelse av behov kan omedelbart avhämta den försumlige lärjungen till skolan. I övrigt biträda de sakkunniga i huvudsak vad skolöverstyrelsen den 28 februari 1927 föreslagit i sin utredning angående åtgärder mot s. k. skolstrejker.

10. Sammanfattning och förslag.

Av sakkunnigas utredning torde framgå, att förläggande av fortsättningsskolans bägge årskurser till folkskolans sjunde årsklass kan ifrågasättas, endast där folkskolan är anordnad enligt A-form. I sådan folkskolas sjunde klass synes den för *allmän* fortsättningsskola avsedda lärokursen kunna med nöjaktigt resultat inhämtas. Däremot kunna den *yrkesbestämda* fortsättningsskolans speciella undervisningsämnen, däri inbegripet även hushållsgöromål, endast undantagsvis på ett ändamålsenligt sätt införas i folkskolans sjunde klass. Nedläggande av fortsättningsskolan skulle för städernas vidkommande innebära en försämring av skolväsendet även däri, att skolplikten för flertalet lärjungar eljest komme att omfatta både 7 hela skolår och en årskurs i fortsättningsskolan eller annan däremot svarande undervisning. Den egentliga landsbygden skulle knappast direkt beröras av omorganisationen. Det torde dock bliva svårt att för landsbygdens minderåriga konsekvent uppehålla obligatorisk tvåårig fortsättningsskolplikt, om fortsättningsskolor helt saknas i städerna och i stadsliknande samhällen och om skolplikten får olika omfattning i städer och på landsbygd samt även för lärjungar från olika skolor inom samma skoldistrikt. Borttagandet av fortsättningsskolåret för städernas

Förläggandet av fortsättningsskolans bägge årskurser till folkskolans sjunde klass.

minderåriga berövar också dem skolans stöd, som bäst behöva det, och ökar ungdomsarbetslösheten.

Efter ingående övervägande av alla de omständigheter, till vilka hänsyn i detta sammanhang måste tagas, hava de sakkunniga funnit sig böra på grund av såväl pedagogiska som organisatoriska skäl avstyrka förslaget att till folkskolans sjunde klass förlägga fortsättningsskolans bägge årskurser.

*Större frihet
beträffande
undervisningens
förläggande under
läsåret.*

Emellertid hava de sakkunniga sökt utvägar att på annat sätt vinna det väsentligaste av vad man velat ernå genom förslaget att inarbeta hela fortsättningsskolkursen i lärokursen för folkskolans sjunde årsklass. I sådant syfte hava sakkunniga särskilt undersökt möjligheten att påbörja undervisningen i fortsättningsskolan omedelbart efter det lärjungarna avgått från folkskolan. Med en dylik anordning bortfaller det av mången klandrade uppehållet mellan folkskolan och den första årskursen i fortsättningsskolan, och, där fortsättningsskolan omfattar allenast en årskurs, få lärjungarna fullgöra hela skolplikten i en följd. Omorganisation av skolväsendet i denna riktning bör i den mån skoldistriktet så finna lämpligt kunna genomföras utan särskilt medgivande av Kungl. Maj:t. Sakkunniga hemställa därför, att härom gällande bestämmelser måtte erhålla följande ändrade lydelse:

Efter beslut av skoldistriktet må högst en årskurs av fortsättningsskolan kunna förläggas till det läsåret, under vilket lärjungarna avgått från folkskolan, varvid dock, där fortsättningsskolan är tvåårig, andra årskursen icke må begynna tidigare än ett år efter första årskursens början.

*I visst fall
två årskurser
under ett
läsåret.*

Ett sammanförande av den fortsatta undervisningen till en årskurs, även där folkskolan är sexårig, kan icke genomföras utan avsevärd minskning av undervisningstiden. Förändringen skulle trots den avkortade undervisningstiden medföra betydligt ökade kostnader för skolväsendet och även i andra avseenden medföra sådana konsekvenser, att sakkunniga icke kunna tillstyrka en dylik omläggning av fortsättningsskolan. Med yrkesbestämd tvåårig fortsättningsskola följer emellertid för närvarande i vissa fall den svårigheten, att lärjunges genomgående av skolans andra årskurs blir fördröjt oskäligt länge. För undanröjande av denna olägenhet föreslå de sakkunniga följande bestämmelse:

Är antalet lärjungar i yrkesbestämd fortsättningsskola med minst 120 timmars praktiskt arbete i skolkök, verkstad, jordbruk eller dylikt så ringa, att bägge årskursernas lärjungar lämpligen böra i detta praktiska arbete undervisas tillsammans, må sådan undervisning kunna förläggas till härför lämplig tid utan hinder av att vissa lärjungar därvid komma att genomgå fortsättnings-

skolans bägge årskurser under ett och samma läsår, dock att lärjunge må genomgå endast en årskurs det kalenderår, under vilket han avgått från folkskolan.

Den obligatoriska skolplikten för de minderåriga i vårt land omfattar i normala fall sex läsår i folkskolan och två årskurser i fortsättningsskolan eller också sju läsår i folkskolan och en årskurs i fortsättningsskolan, alltså sammanlagt 8 läsår, varvid en årskurs i fortsättningsskolan betraktas såsom ett läsår. De jämkningar beträffande lästiderna, som sakkunniga föreslå, äro icke avsedda att innebära ändring av nyss nämnda grunder för skolpliktens allmänna omfattning, vilka alltjämt böra gälla, utan endast att underlätta undervisningens förläggande till den för orten lämpligaste årstiden.

Där folkskolan är sjuårig med halvtidsläsning och fortsättningsskolkursen följaktligen omfattar minst 360 timmar, kommer skoltiden i regel att omfatta 9 skolår. Medgivandet att förlägga de 360 timmarna till ett läsår har nämligen icke kunnat utnyttjas. Detta kan lätt medföra, att det sjunde skolåret i folkskolan, vilket skoldistriktet frivilligt infört, indrages. Sakkunniga anse den sjunde årsklassen synnerligen värdefull icke minst vid de halvtidsläsande skolorna, men för dess bibehållande och allmännare införande, där heltidsläsning ej lämpligen kan tillämpas, synes det vara erforderligt, att fortsättningsskolkursen så begränsas, att den kan genomgås under ett läsår. Önskemålet att med bibehållande av det sjunde folk-skoleåret även vid halvtidsläsande skolor kunna undvika skoltidens förlängning till 9 år anse de sakkunniga så beaktansvärt, att det för dess förverkligande bör kunna medgivas, att fortsättningsskolkursen vid dessa skolor avkortas till 9 veckor eller 270 timmar. Sakkunniga föreslå härför följande stadgande:

I skoldistrikt, som anordnat obligatorisk sjuårig folkskola, tillhörande någon av folkskolans undantagsformer, eller sjuårig halvtidsläsande mindre folkskola, må, efter prövning i varje särskilt fall av skolöverstyrelsen, fortsättningsskolkursen för sådana lärjungar, som vid läsårets slut avgått från dylik skolas högsta klass, kunna omfatta en årskurs med minst 270 undervisningstimmar.

Under nuvarande förhållanden kan skolpliktig endast på grund av sjukdom, lyte eller liknande omständigheter av skolstyrelsen befrias från skyldigheten att fullgöra fortsättningsskolplikten. Enligt sakkunnigas mening bör det dock finnas möjlighet att undantagsvis medgiva sådan befrielse även av andra orsaker. Sålunda bör lärjunge, som uppenbarligen saknar förmåga att tillgodogöra sig den fortsatta undervisningen, kunna befrias från skyldigheten att deltaga däri. Även för lärjunge, som av andra orsaker utan eget förvållande blivit förhindrad att inom eljest normal tid

8 skolår även där folkskolan är sjuårig halvtidsläsande.

Befrielse från skolplikt.

fullgöra sin skolplikt, bör undantagsvis befrielse från någon del av fortsättningsskolplikten kunna ifrågakomma. Sådant lärjunge måste dock för att kunna vinna befrielse från skolplikt hava uppnått viss minimiålder, vilken icke gärna kan sättas lägre än vid ett års högre ålder än den för avgång från folkskolan utan fullständigt genomgången kurs bestämda minimiåldern. Av praktiska skäl förorda sakkunniga, att de lokala skolstyrelserna tillerkännas befogenhet att pröva och besluta även beträffande dessa frågor. Därmed följer, att i fortsättningsskolstadgan måste så tydligt som möjligt angivas, under vilka förhållanden befrielse från skolplikt må kunna medgivas. Även böra folkskolinspektörerna sättas i tillfälle att noggrant följa skolstyrelsernas handläggning av här ifrågasvarande ärenden och omedelbart ingripa, därest missbruk av rätten att befria från skolplikt skulle förekomma.

Den i berörda avseende verkställda utredningen föranleder sakkunniga att hemställa, att till nu gällande bestämmelser rörande befrielse från fortsättningsskolplikt fogas nedanstående tillägg.

Minderårig, som genomgått sjuårig folkskola eller som genomgått sexårig folkskola och därefter under en årskurs regelbundet deltagit i den fortsatta undervisningen, må, om han erhållit stadigvarande arbetsanställning och särskilt ömmande omständigheter föreligga eller om hans arbete eljest är av avgörande betydelse för hemmets ekonomi, kunna av skolstyrelsen medgivas befrielse från honom åliggande ytterligare skolplikt, dock icke föregående utgången av den fortsättningsskolkurs, som avslutas det kalenderår, under vilket den minderårige fyller 15 år.

Minderårig, som avgått från folkskolan jämlikt bestämmelserna i § 48 mom. 2 folkskolestadgan och som uppenbarligen saknar förmodligen att tillgodogöra sig den fortsatta undervisning, som inom skoldistriktet lämpligen kan beredas honom, må av skolstyrelsen kunna helt eller delvis befrias från fortsättningsskolplikt.

Innan skolstyrelsen jämlikt bestämmelserna här ovan medger lärjunge befrielse från skolplikt, skall styrelsen så vitt möjligt inhämta yttrande i ärendet från vederbörande lärare, och åligger det styrelsen att genom utdrag av styrelsens protokoll underrätta statens folkskolinspektör om varje beslut, varigenom sådan befrielse medgivits.

Fortsättningsskolpliktig lärjunge, som intagits i lärlingsskola.

Erfarenheten har visat, att i stadgorna för fortsättningsskolan och för yrkesundervisningen erfordras mindre jämkningar till förtydligande av hur skolplikten må fullgöras av minderårig, som intagits i lärlingsskola, innan han fullgjort sin fortsättningsskolplikt. Med anledning härav föreslå sakkunniga följande bestämmelser härom:

Skolpliktig, som fyllt 15 år, må kunna fullgöra sin fortsättnings-

skolplikt i lärlingsskola, om han av denna skolas styrelse befinnes äga nödiga förutsättningar att tillgodogöra sig undervisningen där.

Det åligger styrelse för lärlingsskola, att då lärjunge, som intagits i lärlingsskola, innan han fullgjort sin fortsättningsskolplikt, avgår från lärlingsskolan eller upphör att regelbundet delta i undervisningen, därom underrätta styrelsen för fortsättningsskolan i det skoldistrikt, som lärjungen tillhör. Sådant meddelande skall innehålla uppgift även angående arten och omfattningen av den undervisning i lärlingsskolan, vari lärjungen deltagit.

Frågan om fortsättningsskolväsendets centralisering har varit föremål för ingående utredning av skolöverstyrelsen, som även framlagt förslag i ärendet. (Se bil. 1.) Förslaget grundar sig huvudsakligen på den principen, att skoldistrikt för bestridande av kostnaderna för skolskjutsar eller inackordering av fortsättningsskolpliktiga barn må kunna erhålla statsbidrag intill belopp, motsvarande besparingar, vilka uppkomma genom indragning av fortsättningsskola, som blir obehövlig på grund av centraliseringen. Skolororganisationen skulle prövas och godkännas av skolöverstyrelsen men den årliga rekvisitionen av statsbidraget göras hos länsstyrelsen.

Sakkunniga biträda i likhet med statskontoret i allt väsentligt skolöverstyrelsens förslag. Men därjämte framhålla sakkunniga, att nämnda statsbidrag bör kunna tillfälligtvis för kortare tid utgå, om vederbörande folkskolinspektör vitsordar, att motsvarande besparing uppkommer genom indragning av eljest erforderlig skola. Sakkunniga påvisa även, att det i vissa fall finnes ett oundgängligt behov av inackordering eller skolskjutsar för fortsättningsskolpliktiga långt från skola boende barn, utan att särskild fortsättningsskola för dem eljest kan anses motiverad. I sådana fall bör statsbidrag utgå enligt de villkor, som i motsvarande fall tillämpas beträffande lärjungar i folkskolan, varför uttrycket »skolpliktiga barn» i författningarna angående dessa statsbidrag bör anses innefatta även lärjungar i fortsättningsskolan. Det av skolöverstyrelsen i underdånig framställning den 28 december 1926 (bil. 3) framförda förslaget, att egentlig fortsättningsskola — allmän eller yrkesbestämd — må kunna i vissa fall anordnas även för lärjungar, som avgått från mindre folkskola, finna sakkunniga utgöra en förutsättning för centraliseringens genomförande inom en del skoldistrikt och även från andra synpunkter beaktansvärt.

Sakkunniga hemställa alltså, att nödiga åtgärder måtte vidtagas för en frivillig centralisering av fortsättningsskolväsendet enligt i huvudsak följande allmänna grunder:

1. Skoldistrikt, som genomför sådan centralisering av fortsättningsskolväsendet, att eljest erforderlig skola därigenom bliver

Fortsättningsskolväsendets centralisering.

obehövlig, må, på sätt här nedan sägs, kunna erhålla statsbidrag till bestridande av kostnaderna för inackordering, skolhushåll eller skolskjutsar för fortsättningsskolpliktiga lärjungar, vilka eljest icke skulle kunna besöka skolan på grund av dess avstånd från hemmet eller andra liknande omständigheter.

2. Statsbidrag enligt punkt 1 må till ett skoldistrikt utgå med högst det belopp, som motsvarar den besparing i statsbidraget till avlönande av lärare i fortsättningsskola inom distriktet, vilken uppkommer därigenom, att eljest erforderlig skola på grund av centraliseringen bliver obehövlig. Vid beräkning av denna besparing skall hänsyn tagas endast till fortsättningsskolor och mindre fortsättningsskolor, som av skolöverstyrelsen förklarats vara erforderliga, därest statsbidrag till centralisering icke utginge; dock att statsbidrag till fortsättningsskolväsendets centralisering må kunna enligt eljest angivna grunder utgå för en tid av högst två år, därest statens vederbörande folkskolinspektör vitsordar, att motsvarande besparing i statsbidraget till avlönande av lärare vid fortsättningsskola inom distriktet därigenom uppkommer.

3. Statsbidrag, som här avses, må utgå med belopp, som motsvarar kostnaderna för inackordering, skolhushåll eller skolskjutsar, dock för varje lärjunge med högst 1 krona 25 öre för dag, och skall statsbidraget utgå endast för dag, för vilken avgift för inackordering, skolhushåll eller skolskjuts verkligen förekommit.

4. Pågår undervisningen i skola, till vilken hänvisats lärjunge, för vilken här avsett statsbidrag utgår, mindre än 30 timmar i veckan, beräknas statsbidraget för det antal dagar, för vilket bidraget skulle utgått, om undervisningen fortgått 30 timmar i veckan.

5. Beslutar skoldistrikt att med bidrag av statsmedel centralisera fortsättningsskolorna, åligger det fortsättningsskolstyrelsen att allt efter förekommande fall anordna inackordering, skolhushåll eller skolskjutsar för lärjungarna, och skall lärjunge, som ej genom målsmans egen försorg erhåller stadgad fortsatt undervisning, vara skyldig att ställa sig till efterrättelse vad skolstyrelsen angående hans skolgång bestämmer.

6. Målsman, som själv ombesörjer inackordering, skolhushåll eller skolskjuts åt lärjunge, för vilken statsbidrag utgår, må efter medgivande av skolstyrelsen kunna utbekomma det för lärjungen i fråga utgående statsbidraget.

7. Är antalet från skola avlägset boende lärjungar så ringa, att särskild fortsättningsskola för dem ej anses erforderlig, må bidrag av statsmedel till inackordering eller skolskjutsar för dem kunna

utgå enligt de bestämmelser, som i motsvarande fall gälla beträffande skolpliktiga barn, som tillhöra folkskolan.

8. Omfattar fortsättningsskolområde två eller flera folkskolområden, inom vilka den allmänna barnundervisningen meddelas i mindre folkskola, må fortsättningsskola kunna anordnas för undervisning även åt lärjungar, som avgått från mindre folkskola.

I nära samband med frågan om fortsättningsskolväsendets centralisering står den viktiga angelägenheten att bereda möjlighet att vid fortsättningsskolan anställa lärare med undervisning i denna skola såsom huvudsyssla. Sakkunniga dela skolöverstyrelsens i ovan omnämnda framställning hävdade uppfattning, att det för den fortsatta undervisningens normala utveckling och fortgång är nödvändigt att vidtaga sådana åtgärder, att goda lärare kunna erhållas och bibehållas. De egenartade förhållanden, under vilka arbetet i fortsättningsskolan bedrivs, kräva i viss mån säregna bestämmelser rörande lärarpersonalen. Sakkunniga framhålla med styrka, att det är en bjudande plikt för samhället att bereda dessa lärare och lärarinnor, som ägna sig åt arbetet i fortsättningsskolan såsom huvudsyssla, tryggare anställningsförhållanden än de nu i regel åtnjuta. Det av skolöverstyrelsen i detta syfte framlagda förslaget föregriper icke en påkallad fullständigare utredning angående övningslärares vid olika läroanstalter anställning och bör därför kunna omedelbart genomföras.

*Vissa fortsättningsskol-
lärares an-
ställnings-
villkor.*

I överensstämmelse med skolöverstyrelsens förslag yrka de sakkunniga, att vissa fortsättningsskollärare beredas bättre anställningsförhållanden enligt i huvudsak följande grunder:

Lärare vid folk- och småskolor medgives rätt att för uppflyttning i högre lönegrad tillgodoräkna sig den tid, han med fast anställning tjänstgjort på någon med pensionsrätt förenad lärarbefattning vid fortsättningsskola.

Alderstillägg för fast anställd lärare vid fortsättningsskola må utgå med samma belopp och enligt i huvudsak samma grunder som ålderstillägg till lärare vid folkskolor, varvid angående beräkning av lönetursår må i tillämpliga delar gälla, vad i sådant avseende är stadgat beträffande ordinarie folkskollärare.

Statsbidrag till avlönande av vikarie för på grund av styrkt sjukdom tjänstledig fast anställd lärare vid fortsättningsskola må utgå enligt i huvudsak de grunder, som gälla i fråga om sådan vikarie vid folkskola.

Resekostnads- och traktamentsersättning må utgå till ambulera-
nde lärare vid fortsättningsskola i huvudsaklig överensstämmelse med vad som hittills varit gällande för ambulerande lärarinna i hushållsgöromål.

Beivrande av skolförsummelser utan giltigt förfall.

De sakkunniga hava även haft att till övervägande upptaga frågan om åtgärder mot minderåriga och deras målsmän, då den minderårige utan giltigt förfall utebliver från skolan. I samband med redogörelse för frågans behandling i riksdagen åren 1925 och 1926 samt för den av skolöverstyrelsen år 1927 verkställda utredningen lämna sakkunniga en översikt av de i ärendet hörda myndigheternas uttalanden. Därjämte belyses det nuvarande läget genom relaterande av några Kungl. Maj:ts utslag. Sakkunniga påvisa, att den nuvarande lagstiftningen på detta område är otillfredsställande, i det den medger vitt skilda tolkningar, men framför allt däri, att den lämnar skolstyrelsen utan verkligt bistånd för fullgörande av styrelsens här ifrågavarande maktpåliggande uppdrag.

Att hithörande författningar måste förtydligas och fullständigas är uppenbart. Skolöverstyrelsens tidigare i denna utredning återgivna förslag torde väl vara ägnat att undanröja ovissheten angående författningens verkliga innebörd och synes i allmänhet göra det möjligt för skolstyrelse att vid behov vidtaga erforderliga åtgärder för beivrande av skolförsummelser, när det gäller folkskolan. För fortsättningsskolans vidkommande är förslaget dock otillfredsställande, i så måtto att de anvisade åtgärderna icke kunna vidtagas tillräckligt snabbt för att få åsyftad verkan.

Sakkunniga föreslå därför:

att lämplig person, som av skolstyrelsen därtill utses, må av vederbörande myndighet tillerkännas polismans befogenhet och skydd vid utförande av skolstyrelsens uppdrag att till skolan avhämta lärjunge, som på grund av tredska uteblivit från skolan;

att skolstyrelse må erhålla ovillkorlig rätt att genom hänvändelse till ortens polismyndighet erhålla nödigt bistånd för upprätthållande av skolplikten;

att skolstyrelses och länsstyrelses beslut angående åtgärder mot skolförsummelser må kunna gå i verkställighet utan hinder av att klagan förts;

att beslut om skiljande från hemmet av minderårig, som på grund av tredska undandraget sig att fullgöra skolplikten, må utan upprepande av förberedande åtgärder och förnyade framställningar kunna verkställas när helst så erfordras, intill dess han fullgjort sin skolplikt; samt

att i övrigt skolöverstyrelsens i samband med dess utredning angående åtgärder mot s. k. skolstrejker framlagda förslag¹ måtte i huvudsak vinna tillämpning.

¹ Se sid. 58.

BILAGOR.

Fortsättningsskolväsendets centralisering.

Bilaga 1.

Skolöverstyrelsens utredning och förslag.

Till Konungen.

Sedan Eders Kungl. Maj:t den 30 december 1927 anbefallt Skolöverstyrelsen att verkställa och till Eders Kungl. Maj:t inkomma med en allsidig utredning rörande frågan, huruvida och i vilken utsträckning genom beredande av inackorderingsbidrag eller på annat sätt åtgärder må bära vidtagas för en centralisering av fortsättningsskolväsendet inom sådana skoldistrikt, där, på grund av gles bebyggelse och andra förhållanden, dylika åtgärder kunna anses av behovet påkallade, får Överstyrelsen härmed i underdånighet överlämna anbefalld utredning jämte förslag.

Till Överstyrelsen har framställning i ämnet inkommit från styrelsen för statens folkskolinspektörers förbund, varjämte domkapitlet i Luleå i skrivelse till Överstyrelsen framhållit vissa synpunkter i fråga om skolväsendet i stiftets glest befolkade trakter och anhållit, att hänsyn härtill måtte tagas vid utredningen angående fortsättningsskolväsendets centralisering. Nu omnämnda skrivelser bifogas.

För ärendets beredning har Överstyrelsen inhämtat uppgifter och yttranden från statens folkskolinspektörer. Av dessa uppgifter framgår, att skoldistriktens indelning i fortsättningsskolområden i stort sett sammanfaller med indelningen i folkskolområden. Fortsättningsskola är således i regel anordnad på varje plats, där folkskola är förlagd. Den väsentliga orsaken härtill torde vara, att folkskolornas lokaler, skolmöbler och undervisningsmateriell användas även för fortsättningsskolorna och att undervisningen i fortsättningsskolorna i stor utsträckning bestrides av folkskolans lärare. Men därtill kommer, att folkskolornas och fortsättningsskolornas läge måste bestämmas efter i huvudsak enahanda grunder, nämligen så att skolbarnen erhålla i möjligaste mån korta och lämpliga skolvägar. Emellertid är det tydligt, att denna organisation av fortsättningsskolväsendet medför vissa olägenheter. Då folkskolorna i regel omfatta sex årsgrupper men fortsättningsskolorna blott två, blir antalet lärjungar i många fortsättningsskolor ringa och kostnaderna för deras undervisning därför jämförelsevis stora. En annan därmed sammanhängande olägenhet är, att fortsättningsskolornas anordnande såsom yrkesbestämda med åtminstone för gossar och flickor olika undervisning försvåras eller rent av omöjliggöres, då lärjungarnas antal vid de särskilda skolorna är alltför obetydligt.

Folkskolinspektörerna och de lokala skolmyndigheterna, på vilka den lokala organisationen av skolväsendet närmast beror, hava redan från början beaktat de nu omnämnda svårigheterna och sökt i möjligaste mån undanröja desamma. Från den förut angivna regeln, en fortsättningsskola vid varje folkskola, givas därför talrika undantag. Det framgår nämligen av folkskolinspektörernas yttranden och uppgifter, att lärjungarna från två eller flera folkskolor i många fall sammanföras till en gemensam mera centralt belägen fortsättningsskola och att skoldistriktet således redan nu i icke ringa utsträckning genomfört en lämplig centralisering av fortsättningsskolväsendet. Möjligheten härtill har oftast legat däri, att fortsättningsskolans lärjungar äro äldre än folkskolans och därför kunna uthärda jämförelsevis långa skolvägar, särskilt som den årliga lärotiden kan begränsas till sex veckor. I åtskilliga fall räknar man med att lärjungarna skola till och från fortsättningsskolan färdas på velociped, och skolans undervisningstid förlägges då till härför lämplig årstid. Några folkskolinspektörer och även styrelsen för statens folkskolinspektörers förbund framhålla denna anordning såsom mycket lämplig och meddela, att det endast tack vare denna varit möjligt att i vissa skoldistrikt genomföra en så långt gående centralisation av skolväsendet som skett och därmed införa bland annat undervisning i husligt arbete för flickorna. På andra orter har centralisering i viss utsträckning möjliggjorts genom undervisningens förläggande till vintern, då vattendragen tillfrysas och skolvägarna därigenom mångenstädes avsevärt förkortas. I några fall hava med eller utan statsbidrag anordnats skolskjutsar och en eljest nödvändig fortsättningsskola kunnat på så sätt indragas.

Möjligen kan med hjälp av hittills anlitade utvägar fortsättningsskolväsendet ytterligare centraliseras i ännu ett eller annat skoldistrikt, och vid den revision av fortsättningsskolreglementena, som tid efter annan sker, kommer givetvis denna fråga att ägnas all uppmärksamhet, men det är dock tydligt, att skolvägarnas längd sätter en ganska snart uppnådd gräns för den centralisation, som på detta sätt kan genomföras. Folkskolinspektörerna beräkna också, att under läsåret 1928—1929 omkring 1200 fortsättningsskolor och mindre fortsättningsskolor med högst 8 lärjungar äro i verksamhet samt att av dessa omkring 525 skolor hava högst 5 lärjungar. Detta visar, att andra och mera vittgående åtgärder än de hittills prövade måste vidtagas, om fortsättningsskolväsendet skall med avseende på lärjungarnas sammanförande till avdelningar av lämplig storlek kunna nå en organisation, som motsvarar vad som med hänsyn till undervisningens ordnande och kostnadernas nedbringande bör eftersträvas. Ännu tydligare framstår behovet av särskilda åtgärder till befrämjande av fortsättningsskolväsendets centralisering, om man erinrar sig, att samtliga skoldistrikt i Västerbottens och Norrbottens län och även en del skoldistrikt i det övriga Norrland av Eders Kungl. Maj:t medgivits befrielse för viss tid från skyldigheten att anordna fortsatt undervisning inom de skolområden, där mindre fortsättningsskolor eljest skulle hava inrättats. Folkskolinspektörerna uppgiva, att när denna tid utgår, vilket i allmänhet sker med läsåret 1929—1930, komma sannolikt att inrättas ytterligare omkring 725 mindre fortsättningsskolor med högst 5 barn i varje och inalles 1000 nya skolor med högst 8 lärjungar, därest ej dessförinnan möjlighet beretts skoldistriktet att utan ökade kostnader sammanföra lärjungarna från dessa fåtaligt besökta skolor antingen till andra redan i verksamhet varande skolor eller ock till ett fåtal särskilt för dem upprättade, centralt belägna skolor. I anslutning till dessa beräkningar betona inspektörerna i de norrländska distrikten starkt behovet av statliga åtgärder för underlättande av fortsätt-

ningsskolväsendets centralisering i glest bebyggda trakter. Sådana åtgärder borde också så mycket hellre kunna påräknas, som statens utgifter för fortsättningsskolväsendet därigenom skulle i många fall minska, medan samtidigt skulle kunna meddelas en för lärjungarna betydligt värdefullare undervisning än som kan ske, om en mängd skolor med ett fåtal lärjungar vid varje inrättas.

Överstyrelsen delar i stort sett denna inspektörernas uppfattning. Särskilt beträffande de delar av vårt land, där mindre folkskolor ännu förekomma i stor utsträckning, skulle det innebära en väsentlig förbättring av fortsättningsskolväsendet, om fortsättningsskolor (mindre fortsättningsskolor) med ringa barnantal kunde i större utsträckning än hittills skett indragas och lärjungarna sammanföras till ett fåtal centralt belägna skolor. En sådan förändring av organisationen kan emellertid i många fall genomföras endast med anlitande av skolskjutsar eller inackordering av lärjungar.

På grund av de stora vägvstånd och det fåtal lärjungar, varom det här i varje särskilt fall kan bli fråga, torde inackordering av lärjungarna i enskilda hem eller hållande av skolhushåll, gemensamt för ett flertal lärjungar, i många fall ställa sig billigare än anordnandet av skolskjutsar. I alla händelser synes detta bliva fallet i flertalet norrländska skoldistrikt. De svårigheter, som vidlåda inackordering av barn å folk- och småskolestadiet, förefinnas icke heller i samma utsträckning, då det gäller fortsättningsskolans lärjungar. Dessa senare hava nämligen nått en sådan ålder, att de kunna utan större olägenhet vistas borta från hemmet några veckor. Att den årliga fortsättningsskolkursen kan begränsas till sex veckor, medför också, att såväl kostnaderna som andra med inackordering av skolbarn följande olägenheter i detta fall bliva jämförelsevis obetydliga. Enligt folkskolinspektörernas yttranden kan man emellertid förmoda, att inackordering av barnen skulle vid centralisering av fortsättningsskolorna komma att tillgripas huvudsakligen i Norrland, medan skoldistriktet i mellersta och södra delarna av landet torde vara benägna att i första hand anlita skolskjutsar.

Då uppehållandet av en fortsättningsskola i regel icke medför några större kostnader för skoldistriktet, ofta endast utgifterna för skollokalens städning samt, om skolan pågår under den kalla årstiden, uppvärmning, kan man icke förvänta, att skoldistriktet eller barnens målsmän skola vara villiga ikläda sig några större ekonomiska uppoffringar för att möjliggöra fortsättningsskolväsendets centralisering. För statens vidkommande däremot innebär varje indragning av en fortsättningsskola en avsevärd besparing av det eljest till distriktet utgående statsbidraget till avlöning åt lärarna, och det kan därför anses skäligt, att staten åtager sig att bestrida de på grund av centraliseringen uppkomna kostnaderna för skolskjutsar och lärjungarnas inackordering. En sådan anordning tillämpas redan nu i viss utsträckning, i det att staten betalar inackorderingsavgifter för bland andra lots- och fyrapersonalens barn i de fall, då det skulle ställa sig ekonomiskt ofördelaktigare att för dem anordna särskild folkskola eller fortsättningsskola. Därjämte utgår i en del fall statsbidrag till bestridande av kostnaderna för skolskjutsar, varvid det dock i regel åligger skoldistriktet att bidraga med halva kostnaden. Slutligen utgår även statsbidrag för inackordering av fattiga, avlägset från skola boende skolbarn inom Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län.

Beträffande det nu ifrågasatta statsbidraget torde man nödgas utgå ifrån att staten liksom för lots- och fyrapersonalens barn måste åtaga sig i stort sett hela kostnaden för barnens inackordering eller för skolskjutsar. Att staten, då det gäller bidrag till inackordering eller skolskjutsar för folkskolans barn,

kan med fog föreskriva sådana villkor, att skoldistriktet måste i avsevärd utsträckning bidra till kostnaderna, har sin grund bland annat däri, att utgifterna för ifrågavarande barns undervisning till stor del bestridas av skoldistriktet, som därför hava ekonomiska intressen att bevaka, vare sig de vidtagna åtgärderna förorsaka ökning eller minskning av utgifterna för folkskoleväsendet. Som Överstyrelsen redan förut framhållit, har fortsättnings-skolväsendets organisation icke samma ekonomiska betydelse för skoldistriktet, och man torde därför böra räkna med att, om såsom villkor för statsbidrag till inackordering av fortsättningsskolbarn skulle föreskrivas bidrag även från skoldistriktet, dessa knappast komme att vilja medverka till centraliseringen, enär därmed alltid skulle följa ökade kostnader för kommunen. Följden skulle då bliva, att en fortsättningsskola komme att upprättas vid varje folkskola, såvida icke avståndet till annan skola vore så ringa, att lärjungarna kunde hänvisas dit. En sådan utveckling vore enligt Överstyrelsens mening icke önskvärd och icke heller ägnad att medföra besparingar i fråga om statens utgifter för fortsättningsskolväsendet. Det ligger i statens intresse att vidtaga sådana åtgärder, att skoldistriktet finna med sin fördel förenligt att indraga fortsättningsskolor med ringa barnantal. Den mest betydelsefulla åtgärden i dylikt syfte vore, att staten åtog sig att i viss utsträckning helt bekosta lärjungarnas överförande till annan skola. Begränsades statsbidraget härtill så, att det kunde utgå med högst ett belopp, motsvarande den besparing å statsbidraget till lärararvodet, som uppkomme genom indragningen av eljest erforderlig fortsättningsskola, låge däri en fullt effektiv garanti för att anordningen icke komme att missbrukas. I verkligheten skulle den komma att medföra en icke oväsentlig minskning av statens utgifter för fortsättnings-skolväsendet.

Det årliga statsbidraget till avlönande av lärare vid en fortsättningsskol-kurs med 180 timmar kan beräknas till högst 540 kronor (arbetskunskap i yrkesbestämd fortsättningsskola) och lägst 270 kronor (mindre fortsättnings-skola). Till de å landsbygden mycket vanliga allmänna fortsättningsskolorna utgår statsbidraget i regel med 450 kronor för år. Om man i likhet med flertalet folkskolinspektörer beräknar kostnaderna per barn för inackordering under en kurs till omkring 50 kronor, skulle indragning av en mindre fortsättningsskola och lärjungarnas inackordering på statens bekostnad alltid kunna ske utan ökade statsutgifter, om antalet lärjungar ej överstiger 5. För varje allmän fortsättningsskola med högst 5 lärjungar, som på samma villkor indroges, skulle en besparing av statsutgifterna å minst 200 kronor uppstå.

Vid denna beräkning har Överstyrelsen utgått ifrån att lärjungarna från de indragna fortsättningsskolorna skulle kunna beredas undervisning vid distriktets övriga skolor utan att nya läraravdelningar därför behövde inrättas. Detta bleve också förhållandet i det ojämförligt största antalet skoldistrikt, varom det här är fråga. I vissa delar av Norrland, särskilt inom Norrbottens och Västerbottens län, finnas emellertid skoldistrikt, inom vilka ännu förekomma ett mycket stort antal mindre folkskolor men blott ett fåtal egentliga folkskolor. Så till exempel har Arvidsjaurs skoldistrikt blott 8 egentliga folkskolor men icke mindre än 30 mindre folkskolor, fördelade på 42 skolstationer. Då avståndet mellan de olika skolstationerna i regel är mycket stort, skulle här kunna ifrågakomma omkring 40 mindre fortsättningsskolor. Indragas dessa, är det icke möjligt att bereda samtliga lärjungar undervisning i de fåtaliga förut upprättade fortsättningsskolorna, utan antingen måste antalet läraravdelningar där ökas eller ock en eller annan ny fortsättningsskola inrättas i stället för de indragna mindre fortsättningsskolorna.

Liknande förhållanden förekomma även i andra norrländska skoldistrikt. Då det torde kunna ifrågasättas, om icke vid beräkningen av statsbidrag till lärjungarnas inackordering hänsyn borde tagas även till kostnaderna för de i sådana fall nyupprättade läraravdelningarna, vill Överstyrelsen erinra om, att skoldistriktet alltid äro berättigade att anordna fortsättningsskolorna enligt för varje ort lämpligaste typ. De ökade utgifter för lärarlöner, som uppstå, om fortsättningsskolorna göras yrkesbestämda eller undervisningstiden utsträcker utöver den stadgade minimitiden, bestridas helt av staten utan någon kompensation från skoldistriktet. I § 2 mom. 1 fortsättningsskolstadgan finnes också intagen en anmaning till skoldistriktet att anordna yrkesbestämda fortsättningsskolor, där förhållandena äro därför lämpliga. Att vid centralisering av fortsättningsskolorna minska statsbidraget för lärjungarnas inackordering, i den mån bättre och därmed något dyrare undervisning beredes dem, skulle stå i dålig överensstämmelse med nyss angivna grunder för utgående av statsbidrag till lärarnas avlöning och anvisningar rörande fortsättningsskolornas organisation. En bestämmelse av sådan innebörd skulle för de därav berörda skoldistriktet medföra en enligt Överstyrelsens mening icke påkallad inskränkning av den distriktet i övrigt tillkommande rätten att anordna fortsättningsskolorna enligt bästa för orten lämpliga typ. Bestämmelsen skulle också i vissa fall försvåra strävandena att bereda de minderåriga i särdeles glest befolkade trakter en bättre fortsatt undervisning, än som kan ske genom anordnande av en mängd skolor med ett fåtal lärjungar. Frågan synes icke heller för staten hava den ekonomiska betydelse, som man närmast kan vara böjd att förmoda, vilket torde framgå av följande som exempel anförda sammanställning. Skall den fortsatta undervisningen inom Norrbottens södra inspektionsområde ordnas utan centralisering, erfordras enligt folkskolinspektörens uppgift 140 mindre fortsättningsskolor för sammanlagt 540 barn. Statsbidraget för dessa 140 skolor blir 140×270 kronor = 37 800 kronor. Sammanföras dessa 540 lärjungar till skolor med omkring 25 barn i varje, uppstår behov av 22 fortsättningsskolor. Anordnas dessa såsom allmänna fortsättningsskolor, blir statsbidraget till lärarlönerna 22×450 kronor = 9 900 kronor, och inackorderas samtliga lärjungar med en kostnad av 50 kronor för varje, bli utgifterna härför 540×50 kronor = 27 000 kronor. De sammanlagda utgifterna för det centraliserade skolväsendet, 36 900 kronor, komma således att något understiga kostnaderna, 37 800 kronor, för det icke centraliserade. Införas yrkesbestämda fortsättningsskolor, ökas dock statsbidraget till lärarlönerna, så att besparing i totalkostnaderna för skolväsendet ej längre kan påräknas. Men att därför kräva bidrag till lärarlönerna av skoldistriktet eller minska statsbidraget till lärjungarnas inackordering synes icke böra ifrågasättas, då härigenom skulle motverkas eller förhindras den anordning av fortsättningsskolorna, som särskilt anbefalles i fortsättningsskolstadgan, och då fullt statsbidrag till lärarlönen även vid yrkesbestämda skolor eljest allestädes utgår.

Antagligen kan i ett eller annat av Norrlands vidsträckta skoldistrikt centralisering av fortsättningsskolväsendet icke genomföras så, att en total minskning av kostnaderna för skolväsendet inom distriktet därigenom uppstår. Överstyrelsen vill emellertid framhålla, att man vid bedömandet av denna fråga bör beakta, att beträffande åtskilliga ödemarksdistrikt i Norrland anordnandet av skolskjutsar eller inackordering av lärjungarna på statens bekostnad enligt inspektörernas uppfattning är en ofrånkomlig förutsättning för den fortsatta undervisningens förverkligande på ett tillfredsställande sätt. Men man bör ävenledes ihågkomma, att i det ojämförligt största

antalet skoldistrikt centraliseringen med indragning av skolor kan ske utan att ny skola eller läraravdelning behöver upprättas och att man på grund härav kan med säkerhet påräkna, att centraliseringen skulle komma att i sin helhet medföra en icke obetydlig minskning av statens utgifter för fortsättningsskolväsendet.

På anmodan av Överstyrelsen hava folkskolinspektörerna sökt beräkna, vilken inverkan det skulle komma att hava på statens utgifter för fortsättningsskolväsendet, om statsbidrag till skolskjutsar eller till inackordering av lärjungar medgäves enligt i huvudsak ovan angivna grunder. Folkskolinspektörerna meddela, att ett sådant medgivande skulle möjliggöra nedläggande av omkring 800 under innevarande läsår i verksamhet varande fortsättningsskolor och mindre fortsättningsskolor med högst 8 lärjungar samt att detta skulle, trots omkostnaderna för skjutsar och inackordering, medföra en totalminskning av statens utgifter för fortsättningsskolväsendet av omkring 95 000 kronor. Sedan den fortsatta undervisningen genomförts fullständigt även i Norrland, skulle ytterligare nära 1 000 eljest nödvändiga mindre fortsättningsskolor kunna indragas och besparingen för staten därmed ökas med ungefär 100 000 kronor. De nu omnämnda beräkningarna hava icke kunnat grundas på faktiska beslut angående hur skoldistriktet komma att organisera skolväsendet, om det ifrågasatta statsbidraget medgives, och de anförda siffrorna kunna därför icke åberopas såsom exakta uppgifter rörande centralisationens omfattning och ekonomiska innebörd. Överstyrelsen hyser också för sin del den uppfattningen, att skoldistriktet icke skulle komma att visa sig benägna att i full utsträckning utnyttja de av folkskolinspektörerna beräknade möjligheterna att med stöd av statsbidrag centralisera fortsättningsskolväsendet. I åtskilliga fall torde också indragning av skolor genom lärjungarnas överförande till annan skola kunna ske utan statsbidrag. Men Överstyrelsen finner det likväl genom de verkställda beräkningarna ådagalagt, att centraliseringen skulle komma att i sin helhet medföra betydande besparingar i fråga om statens kostnader för fortsättningsskolväsendet. Det kan således icke vara förenat med någon ekonomisk risk för staten att i den utsträckning, centralisering av fortsättningsskolorna inom ett skoldistrikt föranleder minskning av statsbidraget till lärares löner, medgiva statsbidrag till skolskjutsar och inackordering av lärjungarna, då centraliseringens genomförande är beroende av dylika åtgärder.

Emellertid har den föreliggande frågan icke endast ekonomisk innebörd. Folkskolinspektörerna framhålla samstämmigt, att det icke är möjligt att i skolor med blott några få lärjungar giva undervisningen det innehåll, som bäst lämpar sig för ungdomen och värderas högst i hemmen. Väl ordnad undervisning i husligt arbete för flickor samt i jordbruk, skogshantering, metallarbete och snickeri för gossar skattas i allmänhet högt av landsbygdens befolkning. Särskilt i sådana glest bebyggda trakter, varom det här närmast är fråga, har det visat sig vara av stor praktisk betydelse för befolkningen, att gossarna i möjligaste mån få övning i sådan slöjd, som avser tillverkning och reparation av enklare verktyg, redskap och möbler. På detta område bör den fortsatta undervisningen kunna fylla en viktig uppgift och därmed tillvinna sig befolkningens intresse och förtroende. Domkapitlet i Luleå har också i sin förenämnda skrivelse till Överstyrelsen starkt framhållit betydelsen av sådan praktisk undervisning i fortsättningsskolorna och hemställt om vidtagande av åtgärder, som kunna möjliggöra dylik undervisning i skolorna. Överstyrelsen finner de anförda synpunkterna beaktansvärda, men då för gossar och flickor skild undervisning icke rimligtvis kan

anordnas vid skolor med blott ett par tre gossar och ungefär lika många flickor, är åtminstone beträffande flertalet norrländska skoldistrikt med deras många mindre fortsättningsskolor centralisering av skolväsendet en nödvändig förutsättning för undervisningens praktiska anordning.

Starka såväl ekonomiska som pedagogiska skäl tala alltså för att särskilda åtgärder vidtagas för främjande av fortsättningsskolväsendets centralisering inom skoldistriktet, och Överstyrelsen finner sig därför böra föreslå, att statsbidrag till bestridande av kostnaderna för denna centralisering medges enligt de grunder, som här nedan angivas.

Till grund för beräkningen av statens centraliseringsbidrag till visst skoldistrikt skulle ligga antalet för distriktet utan centralisering erforderliga fortsättningsskolor av olika slag. Härav följer, att även beträffande skoldistrikt, för vilka sådant statsbidrag ifrågasättes, måste skolväsendets organisation utan centralisering på ett eller annat sätt bestämmas. Då enligt § 8 i fortsättningsskolstadgan för varje skoldistrikt skall finnas ett fortsättningsskolreglemente med däri intagna bestämmelser angående bland annat »skoldistriktets indelning i fortsättningsskolområden, antalet fortsättningsskolor samt dessas anordning och förläggning», ligger det närmast till hands att till grund för beräkningen av statsbidraget till centraliseringen lägga det antal skolor, som anges i det av vederbörande myndighet godkända reglementet. Med hänsyn till den betydelse antalet sålunda godkända skolor skulle få med avseende på centraliseringsbidragets storlek, kan det dock ifrågasättas, om icke fortsättningsskolväsendets organisation inom ett distrikt borde, innan statsbidrag till centralisering första gången utginge, underkastas en särskild granskning för utrönande av möjligheten att, utan statsbidrag till centralisering, indraga en eller annan skola. Endast till de skolor, som efter en sådan granskning befundes erforderliga, borde hänsyn få tagas vid bestämmandet av centraliseringsbidraget till skoldistriktet. Då sådana yrkesbestämda fortsättningsskolor, för vilka Överstyrelsens godkännande efterkrävs, torde komma att införas i många av dessa skoldistrikt, och även för att mera enhetliga synpunkter måtte komma till tillämpning, synes det här ifrågasätta särskilda fastställandet av det antal skolor, som skulle komma att ligga till grund för beräkningen av statens centraliseringsbidrag, böra anförtros åt Skolöverstyrelsen.

I fråga om storleken av det statsbidrag, som hittills utgått till anordnande av skolskjutsar, beslutar Eders Kungl. Maj:t i varje särskilt fall. Angående bidrag till inackordering av fattiga skolbarn inom vissa län beslutar Skolöverstyrelsen, och då det gäller inackordering av lots- och fyrpersonalens barn, bestämmer vederbörande folkskolinspektör inom vissa gränser storleken av statsbidraget för varje barn. Överstyrelsen finner intetdera av dessa förfaringsätt lämpligt beträffande det statsbidrag, som nu ifrågasättes. Då det här endast är fråga om utbyte av ett statsbidrag mot statsbidrag för strängt taget samma ändamål fastän under annan beteckning, böra enklare men ändå fullt betryggande former kunna tillämpas. En förutsättning härför är, att i allmän författning bestämmes det maximibelopp, varmed statsbidraget för varje barn kan utgå. Överstyrelsen har inhämtat, att inackorderingskostnaderna för lots- och fyrpersonalens barn i regel utgöra 35—40 kronor i månaden. Flertalet folkskolinspektörer anse, att motsvarande kostnader för fortsättningsskolans lärjungar skulle komma att variera mellan 1 krona och 1 krona 50 öre. Överstyrelsen föreslår, att statsbidraget beräknas till högst 1 krona 25 öre för dag samt må utgå endast för de dagar, då inackorderingsavgift måst erläggas eller skolskjuts varit anordnad. Barn, för

vilka statsbidrag utgår, böra hänvisas till skola med 30 undervisningstimmar i veckan d. v. s. skola med full daglig undervisningstid. Pågår undervisningen mindre än 30 timmar i veckan, beräknas statsbidraget som om undervisningen fortgått 30 timmar i veckan.

Det ligger i sakens natur, att här avsedd centralisering av fortsättningsskolväsendet måste vara fullt frivillig från skoldistriktens sida, men har ett skoldistrikt beslutat att med bidrag av statsmedel centralisera skolväsendet och därför indraga några skolor, så måste givetvis lärjungar och målsmän underkasta sig sådant beslut. För att möjliggöra anordningens genomförande bör det dock åligga fortsättningsskolstyrelsen att vidtaga nödiga åtgärder för lärjungarnas överförande på lämpligt sätt till den skola, till vilken de hänvisats, givetvis med rätt för målsmännen att själva, om de så önska, draga försorg härom.

Bestämmes, att statsbidraget för varje ifrågavarande lärjunge må utgå med högst 1 krona 25 öre för dag och att för hela skoldistriktet statsbidraget till bestridande av kostnaderna för lärjungarnas överförande till annan skola icke må utgå med högre belopp än som motsvarar den genom indragning av eljest erforderliga skolor uppkomna besparingen i statsbidraget till lärarnas avlöning, så erhålles härigenom den nödiga garantien för att medgivandet av statsbidrag till centraliseringen icke missbrukas. Rekvisition av statsbidrag bör därför enligt särskilt för ändamålet fastställt formulär kunna av skolstyrelserna göras hos vederbörande länsstyrelse på samma sätt som beträffande statsbidragen till lärarlönerna. Med denna anordning bleve det också lätt att årligen för varje skoldistrikt och för hela riket erhålla uppgift angående såväl centraliseringsbidragets storlek som storleken av den i samband med centraliseringen uppkomna besparingen i statsbidraget till lärarlöner. Något nytt eller ökat anslag för genomförandet av den ifrågasatta förändrade formen för statsbidragets utgående erfordras icke, utan kunde bidrag till centraliseringen lämpligen utgå ur samma anslag som statsbidraget till lärarnas löner. Medgives sådan användning av anslaget, torde dess hittillsvarande beteckning Understöd för avlöning av lärare vid fortsättningsskolor böra ändras till Understöd för uppehållande av undervisningen i fortsättningsskolor. Möjligen borde dock under den gemensamma rubriken var för sig angivas storleken av det belopp, som beräknats såsom bidrag till lärarnas löner och till centraliseringen. Överstyrelsen har haft under övervägande sådan uppdelning och därvid förslagsvis tänkt sig, att ett anslag av 75 000 kronor såsom bidrag till fortsättningsskolväsendets centralisering borde kunna påräknas medföra en minskning av 100 000 kronor i anslaget till avlöning av lärarna. Emellertid låter det sig icke göra att tillförlitligt beräkna dessa belopp, innan någon erfarenhet vunnits angående centraliseringens verkningar på detta område. Möjligt är också, att centralisering på grund av organisatoriska svårigheter icke kommer till stånd i större utsträckning under första året efter det statsbidrag till detsamma beviljats. Under sådana förhållanden synes det Överstyrelsen lämpligast att med uppdelning av anslaget får anstå, tills verkliga uppgifter angående centraliseringens inverkan i här berörda avseenden föreligga.

Bestämmelserna i gällande fortsättningsskolstadga synas icke medgiva, att egentliga fortsättningsskolor (allmänna eller yrkesbestämda) inrättas för enbart lärjungar, som avgått från mindre folkskolor. Flera folkskolinspektörer hava ansett detta utgöra ett hinder för anordnande för dessa lärjungar av den eljest lämpligaste undervisningen och påyrkat detta hinders undanröjande. Enligt Överstyrelsens mening kan visserligen även vid mindre fortsätt-

ningsskolor i begränsad omfattning anordnas undervisning i såväl slöjd för gossar och flickor som i hushållsgöromål för flickor, men detta innebär dock icke en tillfredsställande lösning av den föreliggande frågan, helst som det på grund av det låga arvudet för denna undervisning, 1 krona 25 öre—1 krona 50 öre för timme, icke skulle bli möjligt att erhålla dugliga lärare. Överstyrelsen vill påpeka, att det här icke gäller barn med svagt utvecklat förstånd utan minderåriga, som på grund av hemtraktens glesa bebyggelse nödgats inhämta folkskolekursen i vårt lands svagast utrustade skolor, hel- eller halvtidsläsande mindre folkskolor. Det vore icke rättvist mot dessa barn, om man på grund av bestämmelse av huvudsakligen formell innebörd skulle i fortsättningsskolan undanhålla dem en för dem eljest särskilt lämplig undervisning. Överstyrelsen delar därför folkskolinspektörernas uppfattning, att yrkesbestämda fortsättningsskolor, där de nödiga förutsättningarna i övrigt äro för handen, böra kunna upprättas även för lärjungar, som avgått från mindre folkskolor. I detta sammanhang erinrar Överstyrelsen om den lösning av denna fråga, som Överstyrelsen i underdånig skrivelse den 28 december 1926 föreslagit, nämligen att sådan fortsättningsskola, som avses i kap. 1—5 av fortsättningsskolstadgan, må under vissa förutsättningar kunna anordnas jämväl för meddelande av fortsatt undervisning åt från mindre folkskola avgångna lärjungar.

Ett flertal folkskolinspektörer, särskilt de, vilkas verksamhetsområde är förlagt till Norrland, betona starkt i sina yttranden, att undervisningen även i mindre fortsättningsskolor bör handhas av lärare med en utbildning, som i allmänhet motsvarar folkskollärares, och att därför med nödvändighet kräves, att arvudet för lärare i mindre fortsättningsskola bestämmes till samma belopp som för lärare i egentlig fortsättningsskola. Överstyrelsen finner visserligen de anförda synpunkterna beaktansvärda men anser sig icke böra nu påyrka en sådan allmän arvodesförhöjning för lärare vid mindre fortsättningsskolor. De av inspektörerna i detta sammanhang påvisade olägenheterna torde i stor utsträckning bliva avhjälpda, om statsbidrag till underlättande av fortsättningsskolväsendets centralisering medges och om egentliga fortsättningsskolor få, där centralisering ägt rum, upprättas även för de från mindre folkskolor avgångna lärjungarna.

I de större norrländska skoldistrikten med en mängd skolor av olika slag och i vissa fall även annorstädes finner man det lämpligast att för undervisningen i husligt arbete, snickeri m. m. anställa ambulerande facklärare, och även för undervisningen i teoretiska ämnen planerar man flerstädes anställande av ambulerande lärare. Folkskolinspektörerna påpeka, att en viktig förutsättning härför är, att traktaments- och reseersättning utgår till alla ambulerande lärare vid fortsättningsskolorna och icke blott såsom hittills endast till ambulerande lärarinna i hushållsgöromål. Överstyrelsen har i sin ovan åberopade underdåniga skrivelse den 28 december 1926 efter utförlig motivering framlagt vissa förslag, avseende att underlätta anställandet av lärare med full tjänstgöring vid fortsättningsskolorna. Därvid har Överstyrelsen även beaktat behovet av traktaments- och reseersättning åt ambulerande lärare och hemställt om sådan ersättning. De av Överstyrelsen framställda förslagen äro alltjämt lika aktuella, varför Överstyrelsen i underdånighet hänvisar till förenämnda skrivelse.

På grund av det sålunda anförda får Överstyrelsen — utöver vad Överstyrelsen i ovan åberopade skrivelse den 28 december 1926 föreslagit — i underdånighet hemställa, det Eders Kungl. Maj:t täcktes föreslå riksdagen att godkänna följande huvudsakliga grunder beträffande statsbidrags utgående

till bestridande av vissa kostnader för fortsättningsskolväsendets centralisering.

1. Skoldistrikt, som genomför sådan centralisering av fortsättningsskolväsendet, att eljest erforderlig skola därigenom bliver obehövlig, må, på sätt här nedan sägs, kunna erhålla statsbidrag till bestridande av kostnaderna för inackordering, skolhushåll eller skolskjutsar för fortsättningsskolpliktiga lärjungar, vilka eljest icke skulle kunna besöka skolan på grund av dess avstånd från hemmet eller andra liknande omständigheter.

2. Statsbidrag enligt punkt 1 må till ett skoldistrikt utgå med högst det belopp, som motsvarar den besparing i statsbidraget till avlönande av lärare i fortsättningsskola inom distriktet, vilken uppkommer därigenom, att eljest erforderlig skola på grund av centraliseringen bliver obehövlig, och skall vid beräkning av denna besparing hänsyn tagas endast till fortsättningsskolor och mindre fortsättningsskolor, som av Skolöverstyrelsen förklarats vara erforderliga, därest statsbidrag till centralisering icke utginge.

3. Statsbidrag, som här avses, må utgå med belopp, som motsvarar kostnaderna för inackordering, skolhushåll eller skolskjutsar, dock för varje lärjunge med högst 1 krona 25 öre för dag, och skall statsbidraget utgå endast för dag, för vilken avgift för inackordering, skolhushåll eller skolskjuts verkligen förekommit.

4. Pågår undervisningen i skola, till vilken hänvisats lärjunge, för vilken här avsett statsbidrag utgår, mindre än 30 timmar i veckan, beräknas statsbidraget för det antal dagar, för vilket bidraget skulle utgått, om undervisningen fortgått 30 timmar i veckan.

5. Beslutar skoldistrikt att med bidrag av statsmedel centralisera fortsättningsskolorna, åligger det fortsättningsskolstyrelsen att allt efter förekommande fall anordna inackordering, skolhushåll eller skolskjutsar för lärjungarna, och skall lärjunge, som ej genom målsmans egen försorg erhåller stadgad fortsatt undervisning, vara skyldig att ställa sig till efterrättelse vad skolstyrelsen angående hans skolgång bestämmer.

6. Målsman, som själv ombesörjer inackordering, skolhushåll eller skolskjuts för lärjunge, för vilken statsbidrag utgår, må efter medgivande av skolstyrelsen kunna utbetomma det för lärjungen i fråga utgående statsbidraget.

Stockholm den 29 september 1928.

Underdånigst

B. J:son Bergqvist.

J. Engvall
föredragande.

Hjalmar Werner.

I detta ärendes slutliga handläggning hava deltagit generaldirektören Bergqvist, avdelningschefen undervisningsrådet Bruce, undervisningsråden Björck, Nylund och Holmén, t. f. undervisningsrådet Walli samt föredraganden.

Statskontorets utlåtande.

Underdånigt utlåtande.

De av skolöverstyrelsen framlagda grunderna för en centralisering av fortsättningsskoleväsendet — huvudsakligen gående ut på att möjliggöra ett sammanförande av de skolpliktiga barnen till ett färre antal skolor genom att av statsmedel bestrida kostnaderna för skolskjutsar eller inackordering — hava för statskontorets del icke givit anledning till erinran, då, såvitt av utredningen framgår, en viss besparing för statsverket härigenom kan förväntas uppstå. Någon ekonomisk risk vid den föreslagna anordningen lär i varje fall icke för statsverket förefinnas, då inackorderings- och skjutsbidraget för varje skoldistrikt icke skall få överstiga den besparing i statsbidraget till lärarelöner, som uppkommer genom att en eljest erforderlig skola genom centraliseringen blir obehövlig. Emellertid bör märkas, att den sålunda formulerade regeln i allt fall beträffande vissa distrikt kan tänkas i sin tillämpning giva ringa eller ingen besparing eller måhända förlust för statsverket. Därest på grund av barnens antal det visar sig nödvändigt att bilda en eller flera nya läraravdelningar vid centralskolan eller att inrätta en helt ny sådan skola, är nämligen avsett, att statens utgift för de nya lärarelönerna icke skulle få avräknas å den eljest uppkommande besparingen, d. v. s. att statsbidraget till inackordering och skjutsar icke skulle underkastas en motsvarande minskning. Såsom överstyrelsen framhållit, torde dock i det ojämförligt största antalet distrikt centraliseringen kunna genomföras utan dylika åtgärder och även i de distrikt, där så ej blir fallet, torde de ekonomiska konsekvenserna för staten i allmänhet icke bliva alltför betydande. Med hänsyn härtill och till den av överstyrelsen framhållna synpunkten om önskvärdheten att ett lämpligt anordnande av fortsättningsskolorna ej motarbetas eller förhindras, anser sig statskontoret kunna biträda förslaget i denna del.

De av överstyrelsen föreslagna närmare bestämmelserna i fråga om statsbidragets utgående hava icke givit statskontoret anledning till erinran.

Vad anslagsfrågan beträffar, anser överstyrelsen, att något nytt eller ökat anslag för ändamålet icke erfordras, utan att statsbidraget skulle kunna utgå från det nuvarande förslagsanslaget till understöd för avlönande av lärare vid fortsättningsskolor, vars rubrik då borde ändras till »understöd för uppehållande av undervisningen i fortsättningsskolor». Alternativt ifrågasättes, att under denna rubrik upptagas särskilda underanslag till lärarlöner och till centraliseringen. Med denna uppdelning borde dock anstå till dess erfarenhet vunnits angående de verkliga kostnaderna för centraliseringen. I avseende härå vill statskontoret framhålla, att det under inga omständigheter kan anses lämpligt att under ett och samma anslag sammanföra så olika slag av utgifter som å ena sidan läraravlönningar och å andra sidan inackorderings- och skjutsbidrag. Såväl ur redovisningssynpunkt som med hänsyn till önskvärdheten att utan större omgång kunna ur räkenskapen utläsa kostnaderna för de olika ändamålen, bör särskilt anslag uppföras för vardera av de båda grupperna utgifter. Om sedan dessa anslag, på sätt överstyrelsen synes avse, i

riksstaten upptagas under en gemensam rubrik »understöd för uppehållande av undervisningen i fortsättningsskolor» eller utan någon dylik överbrik synes skälig likgiltigt. Det nya anslaget, som torde kunna benämnas »bidrag till inackordering och till skolskjutsar för skolpliktiga barn vid fortsättningsskolor» lärer, i motsats till vad överstyrelsen härom uttalat, böra uppföras i riksstaten redan från och med det år, då den nya organisationen skall tillämpas. Det är visserligen klart, att anslagsberäkningen därvid måste bli mycket otillförlitlig, men då det här är fråga om förslagsanslag, synes denna omständighet av mindre vikt än fördelen av att redan under första året få utgifterna för de olika ändamålen redovisade under särskilda titlar och sålunda lätt överskådliga.

Anslagen torde för första budgetåret kunna upptagas med de av överstyrelsen förslagsvis angivna beloppen eller 75 000 kronor för anslaget till inackordering m. m. och 4 400 000 kronor för det nuvarande anslaget till läraravlöningar.

I handläggningen av förevarande ärende hava, förutom undertecknade, deltagit statskommissarierna friherre Leijonhufvud, Spilhammar och Tottie samt t. f. statskommissarien Gibson.

Stockholm den 22 november 1928.

Underdånigst

Per Södermark.

G. Thorstenson.

Carl Peyron.

Anordnande i vissa fall av fortsättningsskola jämväl för mindre folkskolas lärjungar m. m.

Bilaga 3.

Skolöverstyrelsens framställning.

Till Konungen.

Under den tid, som förflutit sedan 1918 års fortsättningsskolstadga tillkom, hava fortsättningsskolor för de lärjungar, som avgått från egentliga folkskolor, av skoldistriktet frivilligt inrättats i sådan omfattning, att man torde kunna anse reformens fullständiga genomförande beträffande dessa lärjungar i stort sett tryggad, även om fortsättningsskolor ännu saknas vid åtskilliga folkskolor och man måste räkna med att till dessa höra de skolor, vid vilka de största svårigheterna att anordna fortsättningsskolor uppstå. Däremot hava hittills endast i förhållandevis ringa utsträckning inrättats mindre fortsättningsskolor för de lärjungar, som avgått från mindre folkskolor. Med utgången av detta år inträder emellertid skyldighet för skoldistriktet att anordna fortsatt undervisning även för dessa minderåriga, så vida icke Eders Kungl. Maj:t medgivit skoldistriktet befrielse från denna skyldighet. Enligt Skolöverstyrelsens mening är det ett icke oviktigt samhällsintresse, att även de mindre folkskolornas lärjungar, vilka för sin folkskolutbildning äro hänvisade till jämförelsevis ogynnsamt anordnade skolor, så snart ske kan måtte komma i åtnjutande av fortsatt undervisning, varför svårigheterna för anordnande av sådan undervisning böra i möjligaste mån undanröjas.

Av ingångna framställningar angående befrielse från skyldigheten att anordna mindre fortsättningsskolor framgår, att svårigheten att erhålla dugliga lärare samt kostnaderna i förhållande till barnantalet anses utgöra de förnämsta hindren för anordnande av fortsatt undervisning åt de mindre folkskolornas lärjungar. Det förefaller Överstyrelsen, som om man flerstädes i någon mån missuppfattat de mindre fortsättningsskolornas uppgift och tänkt sig, att i dessa skolor med nödvändighet måste meddelas samma undervisning som i de egentliga fortsättningsskolorna. Överstyrelsen vill med anledning härav erinra därom, att då Eders Kungl. Maj:t för 1928 års lagtima riksdag framlade förslag till införande av bland annat mindre fortsättningsskolor, så förutsatte Eders Kungl. Maj:t i enlighet med folkskolöverstyrelsens förslag, att undervisningen i de mindre fortsättningsskolorna skulle, då den bestreds av de mindre folkskolornas lärarpersonal, begränsas till att utgöra en fortsatt övning i folkskolans lärokurs, framför allt i läsning, skrivning och räkning. Det är fortfarande Överstyrelsens uppfattning, att om man fasthåller

vid att mindre fortsättningsskolor kunna, där så befinnes lämpligt, tilldelas denna nu angivna mera begränsade men likväl viktiga uppgift, så kan undervisningen i många fall anförtros åt lärarinnorna vid motsvarande mindre folkskolor. Härigenom bortfaller i en del fall svårigheten att erhålla lärare för de mindre fortsättningsskolorna, men kvar står likväl det kända förhållandet, att ifrågavarande lärarinnors arbetsbörda är så stor, att många av dem till följd härav icke kunna åtaga sig att undervisa i fortsättningsskola. Även måste man räkna med att åtskilliga av dessa lärarinnor på grund av bristande utbildning eller andra omständigheter icke lämpligen böra ifrågakomma såsom lärarinnor vid de mindre fortsättningsskolorna, och slutligen är det ett viktigt önskemål, att den fortsatta undervisningen även för här ifrågavarande lärjungar i den utsträckning det är möjligt anförtros åt lärare med mera omfattande utbildning än den, som i allmänhet kommit de mindre folkskolornas lärarinnor till del.

Av det anförda framgår, att lärarinnorna vid de mindre folkskolorna enligt Överstyrelsens mening visserligen i åtskilliga fall kunna meddela undervisning även i de mindre fortsättningsskolorna, men att i stor utsträckning särskilda lärare måste anställas för den fortsatta undervisningen av från mindre folkskolor avgångna lärjungar.

Ehuru arvodet för den fortsatta undervisningen helt bestrides av statsmedel, har det, som ovan antytts, mångenstädes yppat sig betänkligheter mot att inrätta mindre fortsättningsskolor å platser, där antalet lärjungar är ringa. Dessa betänkligheter äro värda allt beaktande, och sådana åtgärder böra vidtagas, som äro ägnade att underlätta sammanförande av lärjungar från flera mindre folkskolor till gemensam fortsatt undervisning. Där så sker, synes för denna undervisning alltid böra anlitas lärare med utbildning motsvarande folkskollärares. Härigenom skulle en mycket god fortsatt undervisning kunna beredas dessa lärjungar, och för flickorna skulle flerstädes kunna anordnas undervisning i hushållsgöromål, vilket utan dylik koncentration knappast låter sig göra i glest befolkade trakter. Emellertid vill det synas, som om även en sådan skola måste på grund av bestämmelserna i § 55 fortsättningsskolstadgan betecknas såsom *mindre fortsättningsskola* och statsbidraget till lärarens avlöning således utgå med för dylik fortsättningsskola fastställt lägre belopp. Det torde emellertid icke vara möjligt att för det lägre arvodet erhålla dugliga lärare, helst som det i regel måste bli fråga om person, som ej är bosatt å platsen, och icke heller kan skoldistriktet förväntas vara villigt tillskjuta kommunalt lönetillskott, eftersom undervisningen kan utan kostnader för skoldistriktet förläggas till vid varje mindre folkskola inrättade mindre fortsättningsskolor. Det är sålunda tydligt, att det nu påpekade sakförhållandet beträffande statsbidraget måste innebära ett viktigt hinder för anordnandet av gemensam fortsatt undervisning för lärjungar från flera mindre folkskolor. Detta hinder för anordnande av den bättre undervisningen bör enligt Överstyrelsens mening undanröjas, vilket lämpligen kan ske på det sättet, att skoldistriktet beredas möjlighet att för gemensam fortsatt undervisning för lärjungarna från två eller flera mindre folkskolområden inrätta fortsättningsskola (ej mindre fortsättningsskola). Bestämmelse om skolans typ skulle här som i andra fall införas i distriktets fortsättningsskolreglemente och kravet på lärarens utbildning och duglighet rättas därefter.

Den nu föreslagna anordningen är så mycket mera att förorda, som därigenom skulle vinnas icke blott värdefullare undervisning utan även minskning i statens utgifter för den fortsatta undervisningen. Om t. ex. i ett skol-

distrikt finnas 10 mindre folkskolor, från vilka i medeltal vartannat år avgå tillsammans 50 lärjungar, så blir statens årliga bidrag till lärarlönerna i 10 mindre fortsättningsskolor med vardera 180 undervisningstimmar $10 \times 180 \times 1.50 = 2700$ kronor. Sammanfördes lärjungarna till 5 avdelningar, anordnade såsom fortsättningsskolor av allmän typ med det högre statsbidrag, som utgår till lärares avlöning vid egentlig fortsättningsskola, bleve statens utgifter endast $5 \times 180 \times 2.50 = 2250$ kronor. Undervisades de fem avdelningarna efter varandra cirka sex veckor vardera, så kunde en lärare beredas fast anställning med full årstjänstgöring. Det kan även tänkas, att de 50 lärjungarna sammanfördes till blott två avdelningar. Inrättades dessa såsom allmänna fortsättningsskolor, komme statsbidraget att beräknas efter 2.50 kronor för timme och uppgå till sammanlagt endast 900 kronor. Anordnades bägge skolorna såsom yrkesbestämda, den ena för gossar i anslutning till jordbruk och den andra för flickor i anslutning till husligt arbete, så komme statsbidraget visserligen att utgå med det till 3 kronor per timme förhöjda arvodet för undervisning i arbetskunskap i anslutning till jordbruk, men den härav uppkomna ökningen i kostnaderna uppväges fullt ut därav, att statsbidraget för undervisning i hushållsgöromål utgör endast 2 kronor och för kvinnlig slöjd 1.75 kronor för timme.

Det torde framgå av de anförda exemplen, att statens utgifter alltid minskas, i vissa fall högst avsevärt, då en fortsättningsskola anordnas i stället för två eller flera mindre fortsättningsskolor.

Redan då frågorna angående införande av obligatoriska fortsättningsskolor voro föremål för utredning framhöll Överstyrelsen, att ambulerande lärare i vissa fall borde kunna anställas, särskilt i distrikt med mindre folkskolor (Proposition 1918 nr 96 sid. 161). Vissa folkskolinspektörer hava också senare dels i särskild utredning dels ock i yttranden med anledning av begärt uppskov med inrättande av fortsättningsskolor framhållit, att undervisningen skulle lämpligen kunna uppehållas medelst ambulerande lärare. Ett av hindren för genomförandet av en sådan anordning är lärarens resekostnader. Till vid fortsättningsskola anställd ambulerande lärarinna i hushållsgöromål utgår enligt nu gällande bestämmelser resekostnads- och traktamentsersättning av statsmedel, men annan ambulerande lärare vid fortsättningsskola åtnjuter icke denna förmån. Att en sådan olikhet förefinnes torde bero därpå, att frågan om anställande av ambulerande fortsättningsskollärare i andra ämnen än hushållsgöromål hittills knappast varit aktuell, medan däremot ambulerande lärarinnor i hushållsgöromål funnits sedan lång tid tillbaka. Numera föreligger emellertid, på grund av att den fortsatta undervisningen skall ordnas även i glest befolkade trakter, behov av ambulerande lärare också i andra ämnen än hushållsgöromål, och då den här påpekade skillnaden beträffande förmåner mellan lärare i olika ämnen icke synes vara sakligt motiverad, böra enligt Överstyrelsens mening ambulerande lärare vid fortsättningsskola oavsett läroämnet komma i åtnjutande av resekostnads- och traktamentsersättning.

Under den tid fortsättningsskolor av 1918 års typ varit i verksamhet, hava skolstyrelserna i ett flertal städer och andra större samhällen funnit nödigt att i viss utsträckning anställa lärare med full tjänstgöring vid fortsättningskolorna. Man kan utan tvekan påstå, att denna anordning visat sig vara ändamålsenlig. Å den egentliga landsbygden hava skoldistrikten hittills i många fall nödgats avstå från att inrätta fortsättningsskolor, då ortens folkskollärare (folkskollärarynna) av någon anledning icke kunnat påräknas såsom lärare i fortsättningsskolan, men efter utgången av detta år måste

även å sådana platser lärare för fortsättningsskolorna på ett eller annat sätt anskaffas. I skoldistrikt, där lärare saknas blott för en eller annan fortsättningsskola, torde numera, sedan examinerade folkskollärare finnas att tillgå i tillräckligt antal, undervisningen kunna uppehållas på det sättet, att den vid varje skola sammanföres till sexveckorskurser, för vilka kurser särskilda lärare anställas år för år, men i skoldistrikt, inom vilka lärare måste anskaffas för ett flertal fortsättningsskolor och särskilt i skoldistrikt med ett större antal mindre folkskolor, böra lärare med full årstjänstgöring vid fortsättningsskolorna kunna anställas.

Av det anförda torde framgå, att, ehuru undervisningen i fortsättnings-skolorna alltjämt kommer att till största delen meddelas av lärare, som hava sin huvudsakliga sysselsättning inom annat område (folkskollärare och andra lärare, yrkesmän o. s. v.), så är det för fortsättningsskolornas normala utveckling och i vissa fall för möjligheten att uppehålla undervisningen nödvändigt att kunna anställa lärare med arbetet inom fortsättningsskolorna såsom huvudsyssla. Redan då Eders Kungl. Maj:t år 1918 för riksdagen framlade förslag om införande av obligatoriska fortsättningsskolor, framhöll också dåvarande statsrådet och chefen för Ecklesiastikdepartementet, att det kunde förväntas, att lärare med full tjänstgöring vid fortsättningsskolorna skulle komma att anställas i viss utsträckning och att en sådan anordning skulle vara i hög grad ägnad att tillförsäkra fortsättningsskolan lämpliga lärare, som ägnade både intresse och krafter helt åt dess tjänst. Statsrådet framhöll även, att det skulle vara av stor betydelse för fortsättningsskolan, om vid densamma ordinarie, ordentligt avlönade lärarbefattningar kunde komma till stånd.

Bristen på normerande bestämmelser för anställande och avlönande av ordinarie fortsättningsskollärare, motsvarande dem, som gälla för lärare vid folk- och småskolor, har redan vållat svårigheter och medfört, att skolstyrelsen måst tillgripa vissa nödfallsutvägar. I åtskilliga fall har sålunda ordinarie lärare vid folkskola beviljats tjänstledighet för att undervisa i distriktets fortsättningsskolor. Ehuru sådan lärare år efter år har full tjänstgöring vid fortsättningsskolorna, kvarstår han såsom ordinarie lärare vid folkskolan och är därigenom enligt gällande löneförfattning tillförsäkrad ålderstillägg, tjänstårsrätt för pension och viss del av lönen under ledighet för sjukdom. Oavsett det principiellt oriktiga i att en lärare, som är anställd för folkskolan, får sin tjänstgöring förlagd till en helt annan läroanstalt, medför anordningen en del praktiska olägenheter, bland annat att folkskollärartjänsten alltjämt måste uppehållas av vikarie. Ifrågavarande anordning synes därför böra snarast möjligt avvecklas.

Överstyrelsen finner antagligt, att det till sist kommer att visa sig ändamålsenligast att vid fortsättningsskolorna inrätta lämpligt antal ordinarie lärartjänster med i författning bestämd årslön och statsbidrag för år. Då den fullständigare lagstiftning, som härför erfordras, icke torde böra komma till stånd, förrän förhållandena vid fortsättningsskolorna stabiliserats, således ej under närmaste framtiden, finner Överstyrelsen sig böra för genomförande snarast möjligt förorda vissa åtgärder, som visserligen skulle hava en mera provisorisk karaktär, men som dock skulle vara ägnade att utan att föregripa frågans slutgiltiga lösning bereda skoldistrikt större möjligheter än hittills att vid fortsättningsskolorna anställa lärare med full tjänstgöring.

Betydelsefullt i detta avseende är beslutet av 1926 års riksdag att med-giva lärare vid fortsättningsskolor pensionsrätt i statens pensionsanstalt. Genom reglering av lärartjänst enligt § 5 i nämnda anstalts reglemente kan skoldistrikt numera bereda fortsättningsskollärare pensionsrätt. Vid sådan

reglering av lärartjänst vid fortsättningsskola torde i samband med bestämmandet av löneförmånerna i övrigt böra föreskrivas, att befattningens innehavare skall liksom lärare vid folk- och småskolor åtnjuta bostad och bränsle eller kontant ersättning härför. Likväl kan man ej förvänta, att t. ex. de bäst meriterade folkskollärarna skola söka anställning och någon längre tid kvarstanna vid fortsättningsskolorna, så länge frågorna om tjänstårsrätt för ålderstillägg och om rätt till viss del av lönen under ledighet för sjukdom ej äro på tillfredsställande sätt ordnade. Enligt nu gällande bestämmelser äger ordinarie lärare vid folk- och småskolor rätt att för uppflyttning i högre lönegrad tillgodoräkna sig bland annat den tid, han tjänstgjort vid skyddshem och vid sjukvårdsanstalt. Bestämmelserna torde böra utvidgas till att omfatta även den tid, läraren haft fast anställning och tjänstgjort å med pensionsrätt förenad lärarbefattning vid fortsättningsskola.

Emellertid är det av stor vikt att kunna för fortsättningsskolorna förvärva lärare med flerårig erfarenhet och även att lärare, som äro lämpliga för arbetet, finna det med sin fördel förenligt att kvarstanna vid dessa skolor. Därför är det ej tillräckligt, att lärare vid folkskolor och eventuellt andra läroanstalter få rätt att för uppflyttning i högre lönegrad tillgodoräkna sig den tid de tjänstgjort vid fortsättningsskola, utan bör även lärare, som tjänstgör vid fortsättningsskola enligt Överstyrelsens mening komma i åtnjutande av ålderstillägg, vilka lämpligen kunna bestämmas till lika belopp och utgå efter samma grunder som till folkskollärare. För rätt till ålderstillägg synes fortsättningsskollärare böra äga tillgodoräkna sig icke blott tjänstgöring vid fortsättningsskola utan även den tjänstetid, som ordinarie folkskollärare enligt gällande bestämmelser äger tillgodoräkna sig för uppflyttning i högre lönegrad. Alderstilläggen till lärarna torde vid fortsättningsskolorna liksom vid andra statsunderstödda kommunala läroanstalter böra utgå helt av statsmedel.

Enligt nu gällande bestämmelser förlorar fortsättningsskollärare hela lönen, om han någon tid av sjukdom blir urståndsatt att tjänstgöra. Detta förhållande är i hög grad ägnat att avhålla lärare, som redan vunnit eller hava utsikter att vinna ordinarie anställning vid annan läroanstalt, från att söka befattning med full tjänstgöring vid fortsättningsskola. Även detta hinder för anställande av lärare bör undanröjas. Rättvisa och billighet synas också kräva, att åtminstone de fortsättningsskollärare, som gjort arbetet i fortsättningsskola till sin huvudsakliga livsuppgift, beredas samma trygghet beträffande sin utkomst vid inträffande sjukdomsfall som andra av statsmedel helt eller huvudsakligen avlönade lärare. Fortsättningsskollärare med anställning i reglerad tjänst torde således böra tillerkännas rätt att under tjänstledighet på grund av styrkt sjukdom behålla den honom eljest tillkommande lönen med avdrag av ett belopp motsvarande en tredjedel av timarvodet. Som följd härav måste skoldistriktet medgivas statsbidrag med det belopp, som utöver vad den tjänstledige läraren avstått erfordras till avlönnande av vikarie med i författning stadgat arvode.

Enär det icke är möjligt att verkställa en exakt beräkning av de kostnader för statsverket, som ett genomförande av ovan framlagda förslag skulle medföra, måste Överstyrelsen nöja sig med att till ledning vid bedömande av frågornas ekonomiska innebörd göra följande erinringar.

Inrättandet av ena fortsättningsskola i stället för två eller flera mindre fortsättningsskolor innebär, som förut påpekats, alltid minskning i statens utgifter. Hela antalet manliga och kvinnliga lärare med full tjänstgöring vid fortsättningsskola utgjorde år 1925 omkring 150, vilket antal kommer att något

ökas, då skolorna allestädes blivit obligatoriska. I det angivna antalet äro inräknade även folkskollärare och folkskollärarinnor, som för tjänstgöringen vid fortsättningsskolorna åtnjuta ledighet vid folkskolan. Tjänstårsrätt för uppflyttning i högre lönegrad vid folkskola på grund av tjänstgöring i fortsättningsskola medför knappast någon ökning i de utgifter för ålderstillägg till folkskollärare, vilka staten eljest har att vidkännas, enär folkskollärare endast i ytterst få undantagsfall taga anställning med full tjänstgöring vid fortsättningsskola utan att samtidigt, ehuru med tjänstledighet, inneha ordinarie tjänst vid folkskola. Liknande är förhållandet beträffande de lärare med folkskollärarexamen, som enligt Överstyrelsens förslag skulle komma i åtnjutande av ålderstillägg såsom lärare vid fortsättningsskola. Enligt den hittillsvarande ordningen utbetalas nämligen i regel statens ålderstillägg till dessa lärare såsom bidrag till deras avlönande å folkskollärartjänsten. Någon ökning i statens utgifter kan dock uppstå i den mån de nu å dessa lärares befattningar vid folkskolan tjänstgörande vikarierna vinna ordinarie anställning och förvärva rätt till ålderstillägg, och dessutom ökas utgifterna på grund av ålderstillägg till de lärare vid fortsättningsskolor, vilka icke kunna komma i åtnjutande av ålderstillägg såsom lärare vid folkskola. Som det icke ännu finnes någon reglerad, med pensionsrätt förenad befattning vid fortsättningsskola, har ingen av dessa sistnämnda lärare ännu börjat förvärva tjänstår för det första ålderstillägget, som därför icke torde kunna ifrågakomma förrän tidigast fem år härefter. Direkt ökning av utgifterna medför resekostnads- och traktamentsersättning till ambulerande fortsättningsskollärare i allmänhet, men som dessa lärare icke kunna bliva särdeles talrika, torde utgifterna bliva jämförelsevis ringa, om sådana föreskrifter utfärdas, att ersättningen kan utgå endast till verkligt ambulerande lärare. Även statsbidrag till avlönande av vikarie för på grund av sjukdom tjänstledig lärare medför ökade utgifter, dock endast om det gäller lärare, som ej samtidigt innehar ordinarie tjänst vid folkskola eller annan läroanstalt. Överstyrelsen är icke i tillfälle att angiva storleken av det statsbidrag, som härför skulle erfordras, men det är tydligt, att det ej kan uppgå till särskilt betydande belopp. Överstyrelsen vill också erinra därom, att vissa av de här framförda förslagen komma att medföra besparingar, vilka åtminstone delvis och under den närmaste tiden måhända helt komma att uppväga förhöjningarna i statens utgifter. Statsbidrag till ålderstillägg för lärare vid fortsättningsskola samt till avlönande av vikarier för på grund av sjukdom tjänstledig lärare vid fortsättningsskola och även resekostnads- och traktamentsersättning torde böra utgå från förslagsanslaget till understöd för avlönande av lärare vid fortsättningsskolor. Ökning på grund härav av detta anslag enligt Överstyrelsens tidigare beräkning för budgetåret 1927—1928 anser Överstyrelsen icke erforderlig.

Sammanfattningsvis vill Överstyrelsen ännu en gång framhålla, att möjligheten att på ett ändamålsenligt sätt genomföra fortsättningsskolreformen och resultatet av dessa skolors verksamhet äro i alldeles särskilt hög grad beroende av att lämpliga lärare kunna erhållas. Bifall till de av Överstyrelsen här framlagda förslagen skulle betydligt underlätta anställandet av dugliga lärare, och då förslagen i väsentliga hänseenden innebära organisatoriska förändringar, vilka icke torde komma att medföra avsevärt ökade kostnader för statsverket, finner Överstyrelsen det önskvärt, att de utan uppskov kunde genomföras, så att skoldistriktet vid det nu förestående fullständiga ordnandet av den fortsatta undervisningen kunde tillgodogöra sig förändringarna.

På grund av vad Överstyrelsen sålunda anfört får Överstyrelsen i under-

dånighet hemställa, att det täcktes Eders Kungl. Maj:t i proposition föreslå riksdagen:

dels att i stadgan för fortsättningsskolan vidtages sådan ändring, att fortsättningsskola, som avses i kap. 1—5 av nämnda stadga, må kunna anordnas jämväl för meddelande av fortsatt undervisning åt från mindre folkskola avgångna lärjungar, då fortsättningsskolområdet omfattar minst två folkskolområden, inom vilka den allmänna barnundervisningen meddelas i mindre folkskola;

dels att rätt medgives lärare vid folk- och småskolor att för uppflyttning i högre lönegrad tillgodoräkna sig den tid, han med fast anställning tjänstgjort å med pensionsrätt förenad lärarbefattning vid fortsättningsskola,

dels att ålderstillägg för fast anställd lärare vid fortsättningsskola må utgå med samma belopp och enligt i huvudsak samma grunder som ålderstillägg till lärare vid folkskolor, samt att vid beräkning av lönetursår må i tillämpliga delar gälla, vad som i sådant avseende är stadgat beträffande ordinarie folkskollärare,

dels att statsbidrag till avlönande av vikarie för på grund av styrkt sjukdom tjänstledig lärare vid fortsättningsskola må utgå enligt i huvudsak de grunder, som gälla i fråga om sådan vikarie vid folkskola,

dels ock att resekostnads- och traktamentsersättning må utgå till ambulera-
 rande lärare vid fortsättningsskola i huvudsaklig överensstämmelse med vad som hittills varit gällande för ambulera-
 rande lärarinna i hushållsgöromål.

Stockholm den 28 december 1926.

Underdånigst

B. J:n Bergqvist.

J. Engvall
 föredragande.

Hjalmar Werner.

I avgörandet av detta ärende hava deltagit generaldirektören Bergqvist, avdelningschefen undervisningsrådet Bruce, undervisningsråden Holmén och Nylund, t. f. undervisningsrådet Hänninger samt föredraganden.

Statskontorets utlåtande.

Underdånigt utlåtande.

Förevarande framställning har icke givit anledning till erinran från statskontorets sida.

I handläggningen av detta ärende hava, förutom undertecknade, deltagit statskommissarien friherre Leijonhufvud, t. f. statskommissarien kanslirådet Nissen och statskommissarien Spilhammar samt t. f. statskommissarien Tottie.

Stockholm den 3 februari 1927.

Underdånigst

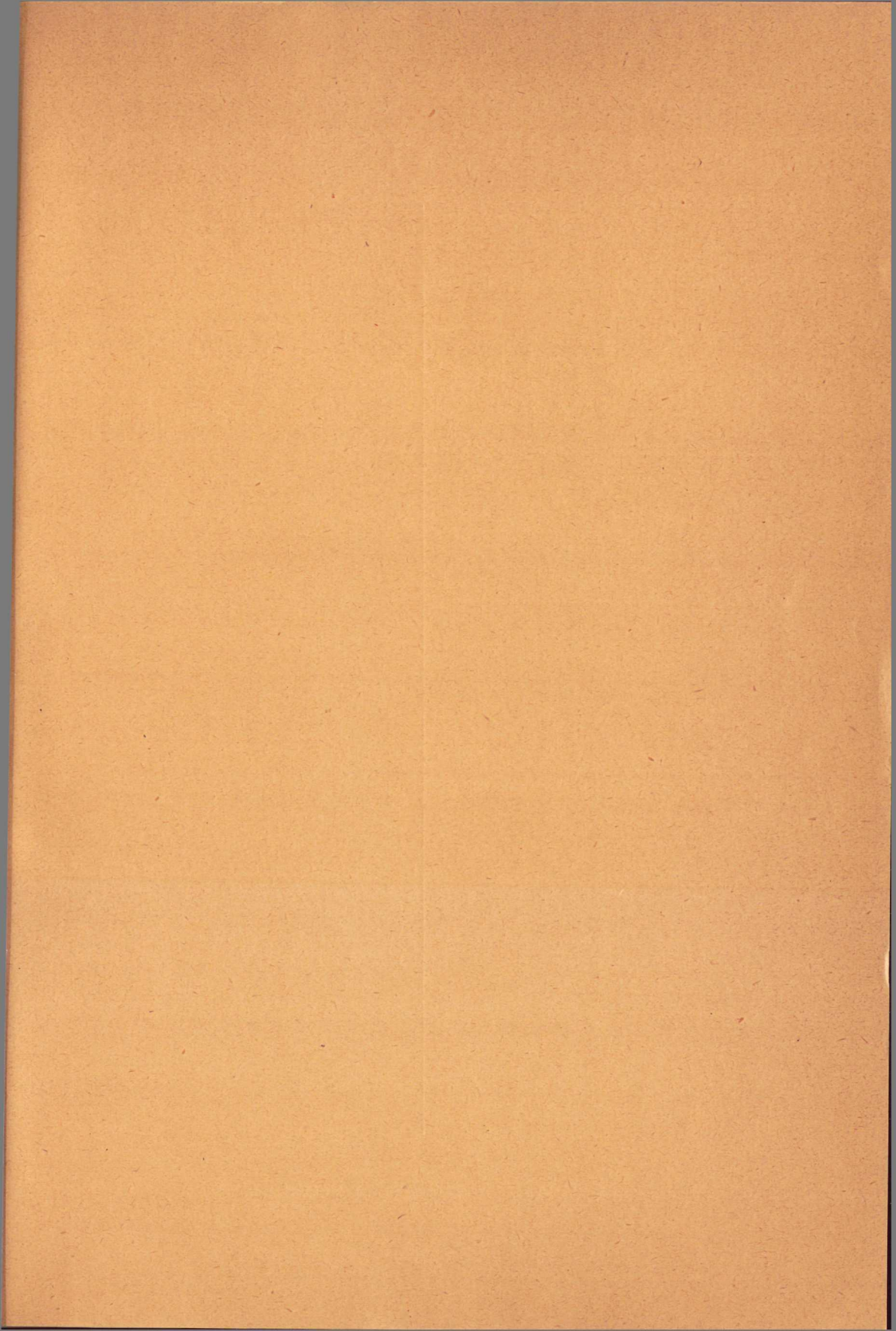
Per Södermark.

Gustaf Alve.

Carl Peyron.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
Skrivelse till departementschefen	3
Betänkandet:	
1. Kort översikt av fortsättningsskolans uppkomst och utveckling	7
2. Fortsättningsskolan och den sjuåriga heltidsläsande folkskolan .	9
3. Fortsättningsskola, grundad på sexårig folkskola	21
4. Fortsättningsskola, grundad på sjuårig halvtidsläsande folkskola	27
5. Fortsättningsskolkursens förläggning under läsåret	29
6. Befrielse från fortsättningsskolplikt	33
7. Fortsättningsskolväsendets centralisering	42
8. Anställningsformer för lärare vid fortsättningsskolan	49
9. Åtgärder för beivrande av skolförsummelser på grund av tredska	55
10. Sammanfattning och förslag	65
Bilagor	73

Statens offentliga utredningar 1931

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättskipning. Fångvård.

Lagberedningens förslag ang. vissa internationella rättsförhållanden. 3. Förslag till konvention mellan Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge om erkännande och verkställighet av domar, m. m. [9]
Riktlinjer för vinnande av viss koncentration inom det svenska fångvårdsväsendet. [16]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

1928 års lönekommitté. Betänkande med förslag till avlöningsreglemente för extra ordinarie och extra tjänstemän, tillhörande den civila statsförvaltningen m. m. [12]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Utlåtande ang. utförelsebevissystemets verkningar m. m. [5]

Politi.

Socialpolitik.

Betänkande med förslag ang. arbetslöshetens motverkande genom beredskapsarbeten. [3]

Hälsa- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Utlåtande över utkast till näringslag. [18]

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

Jordbruksutredningens betänkanden. 4. Betänkande ang. åtgärder för fjäderfäskötselns främjande. [6] 5. Statistisk översikt över det svenska jordbrukets utveckling och läge. [7]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Betänkande med förslag till lag om vård av vissa skogar inom Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker m. fl. områden. [10]
Utredning med förslag ang. premiering av välskötta mindre skogsbruk. [11]

Industri.

Ny värmeledning samt elektrisk belysningsanläggning i Nationalmuseumbyggnaden i Stockholm. [8]

Handel och sjöfart.

Provdebitering av fyr- och båkavgift samt sjömanshusavgift. [15]

Kommunikationsväsen.

Bank-, kredit- och penningväsen.

Förslag till växellag m. m. [14]

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Sammandrag av yttranden över 1927 års prästlöneregleringssakkunnigas betänkande rörande nya grunder för lagstiftningen om prästerskapets avlöning och förvaltning av den därtill anslagna egendomen. [1]
Utredning och förslag rörande läroböcker vid de allmänna läroverken och med dem jämförliga läroanstalter. [2]
Utredning och förslag av frågorna om ytterligare inskränkningar i den nuvarande folkskoleseminarieorganisationen samt om statens övertagande av de utav landstingen och vissa städer upprätthållna småskoleseminarierna m. m. [4]
Utredning och förslag rörande fortsättnings skolans organisation. [17]

Försvarsväsen.

Utrikes ärenden. Internationell rätt.